

Den norske øvre serviceklassen og nedadgående sosial mobilitet

En studie av intergenerasjonell nedadgående utdannings-, klasse- og inntektsmobilitet for fødselskohortene 1962-74.

Knut Christophersen

Masteroppgave

Høsten 2011

Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Sammendrag

Denne studien “zoomer inn” på den norske øvre serviceklassen og spør om grupper internt i denne står overfor ulik risiko når det gjelder intergenerasjonell sosial degradering. Jeg definerer ni yrkesgrupper/profesjoner målt ved fars yrke og utdanning; forskere ved universiteter og høyskoler, prester, realister, sivilarkitekter, sivilingeniører, jurister, leger/tannleger, revisorer og siviløkonomer, og undersøker fødselskohortene 1962-1974. Den intergenerasjonelle nedadgående mobiliteten måles i tre sosiale hierarkier; utdanning, klasse og inntekt. For hvert av disse hierarkiene sees sannsynligheten for sosiale fall i forhold til sannsynligheten for å reproducere en privilegert foreldreposisjon gjennom høye posisjoner i de samme hierarkiene. For utdanningsmobiliteten skilles det både mellom utdanningsnivå og utdanninger av ulik verdi. Klasse måles med en versjon av EGP-skjemaet, mens inntektsmobiliteten måles som lave og høye posisjoner i inntektsfordelingen. Ved bruk av binomisk og multinomisk logistisk regresjon skilles det mellom indirekte effekter, via utdanning, og direkte effekter av sosial bakgrunn for klasse- og inntektsmobiliteten, og jeg undersøker effekten av sosial bakgrunn både blant lavt og høyt utdannede. Studien er en del av forskningsprosjektet *Elites in an Egalitarian Society* og jeg benytter norske registerdata gjort tilgjengelig gjennom deltagelse i prosjektet. Teoretisk kontrasteres John Goldthorpes teorier om serviceklassen og sosial mobilitet, som tilsier stor grad av likhet i mobilitetsmønstrene for barn født inn i denne klassen, mot teorier som vektlegger kulturelle og økonomiske skillelinjer mellom klassefraksjoner og profesjoner på toppen av klassestrukturen.

Analysene dokumenterer et hierarki mellom serviceklassegruppene når det gjelder risiko for intergenerasjonell nedadgående mobilitet. Preste-, realist- og revisorbarna er mest utsatt. Samtidig tyder resultatene på kulturelle skillelinjer i den øvre serviceklassen ved at forskerbarna etterfulgt av jurist-, lege- og tannlegebarna har lavest sannsynlighet for nedadgående utdanningsmobilitet, mens siviløkonombarna har lavest sannsynlighet for nedadgående inntektsmobilitet. For utdanningsmobiliteten er det en sterk sammenheng mellom fars yrke og sannsynligheten for å ende opp med de korteste utdanningsløpene. Selv når foreldres inntekt og mors utdanningsnivå holdes konstant har revisorbarna i underkant av dobbelt så høy sannsynlighet som forskerbarna for å avslutte utdanningsløpet uten høyere utdanning. Forsker-, jurist- lege- og tannlegebarna har både lavest sannsynlighet for de korteste utdanningsløpene og de beste sjansene for å gjennomføre de lengste utdanningsløpene, og prestisjefull forsker- og eliteutdanning. Når det gjelder klassemobiliteten dokumenterer analysene betydelige direkte effekter av sosial bakgrunn på klasseposisjon. Når det kontrolleres for utdan-

ningsnivå er det siviløkonombarna som i størst grad lykkes med å havne i serviceklassen og dermed unngå nedadgående langdistansemobilitet, mens barna av prestene har høyest sannsynlighet for deklassering. De relative forskjellene mellom gruppene i sannsynlighet for deklassering reduseres ikke med økende utdanning og er store selv blant de høyest utdannede. Flere kvinner enn menn opplever deklassering. Også for inntektsmobiliteten er det betydelige direkte effekter av sosial bakgrunn. Siviløkonombarna, etterfulgt av revisorbarna har lavest sannsynlighet for å havne lavt i inntektsfordelingen når det kontrolleres for utdanning. Siviløkonombarna har samtidig de beste sjansene for å havne øverst i inntektshierarkiet når vi sammenligner personer med lignende utdanningskvalifikasjoner. Utslaget av direkte effekter av sosial bakgrunn er imidlertid større for mennene enn for kvinnene i utvalget.

Funnene er ikke i overensstemmelse med John Goldthorpes teoretiske modell som tilsier stor grad av likhet i mobilitetsmønstrene for barn født inn i den øvre serviceklassen. Videre trekker studien i tvil forestillingen om en enhetlig øvre middelklasse og tyder isteden på viktige hierarkiske og kulturelle skillelinjer mellom yrkesgrupper og profesjoner som normalt plasseres i den øvre serviceklassen.

Antall ord: 33998 (inkluderer ikke sammendrag, forord, innholdsfortegnelse, litteraturliste, appendiks eller fotnoter).

Forord

Når dette arbeidet nå er ferdigstilt må noen personer takkes. Først og fremst veileder Johs. Hjellbrekke som satte meg på sporet av temaet for studien, tilrettela datamaterialet og som har kommet med gode, konstruktive, og forbløffende raske tilbakemeldinger underveis. Takk til Bo Vignes for nyttige metodiske innspill og til deltakerne på prosjektet *Elites in an Egalitarian Society* som kom med tilbakemeldinger i en tidlig fase.

Lars Erik Skjervheim skal ha takk for å ha luftet meg mellom arbeidsøktene, og Gunhild Brubakken for god oppmuntring.

Til slutt; takk til mor og far for korrekturlesning, og for støtte og hjelp i perioden.

Knut Christophersen

Bergen 13. November 2011.

Innhold

Sammendrag.....	i
Forord	iii
Figuroversikt	vi
Tabelloversikt.....	vii
1 Innledning.....	1
1.1 Mobilitet målt i tre sosiale hierarkier	4
1.2 Mobilitetsmønstre beskrevet med OED-modellen	5
1.3 Problemstillinger og ny kunnskap med studien.....	6
1.4 Beskrivelse og forklaring.....	9
1.5 Studiens oppbygning	10
2 Teori og tidligere forskning.....	11
2.1 Klasseposisjoner, sosiale klasser og sosiale stender.....	11
2.2 En overklasse av direktører og eksperter: EGP-klasseskjemaet.....	13
2.3 Dimensjoner i klassestrukturen: Kultur og økonomi.....	15
2.4 Yrkesgrupper og profesjonsprosjekter.....	20
En profesjonssosiologisk tilnærming	21
En postdurkheimiansk tilnærming	23
2.5 Nedadgående sosial mobilitet: Mekanismer og antagelser.....	24
Utdanningsmobilitet	25
Klassemobilitet.....	30
Inntektsmobilitet.....	34
2.6 Tidligere studier.....	36
Sosiale og kulturelle skillelinjer i serviceklassen.....	36
Nedadgående sosial mobilitet.....	39
Oppsummering	40
3 Data og metode.....	41
3.1 Datamaterialet.....	41
3.2 Operasjonalisering av variabler	42
Avhengige variabler	42

Uavhengige variabler	47
3.3 Analysemetoder	52
Regresjonsanalysen	52
Statistisk usikkerhet og populasjonsdata	53
Binomisk og multinomisk logistisk regresjon	54
4 Utdanningsmobilitet	57
4.1 Fremgangsmåte	58
4.2 Krysstabeller	58
4.3 Multinomisk logistisk regresjon	62
4.4 Oppsummering og diskusjon	69
5 Klassemobilitet	73
5.1 Fremgangsmåte	73
5.2 Krysstabeller	74
5.3 Multinomisk logistisk regresjon	77
5.4 Oppsummering og diskusjon	87
6 Inntektsmobilitet	92
6.1 Fremgangsmåte	92
6.2 Krysstabeller	93
6.3 Binomisk logistisk regresjon	95
6.4 Oppsummering og diskusjon	103
7 Oppsummering, diskusjon og konklusjon	106
7.1 Hovedfunn	106
Forsker-, jurist- og legehjemmene: Med sikkerhetsnett mot fallende utdanningsmobilitet	106
Prestebarna deklasseres, siviløkonombarna drar nytte av direkte effekter	107
Revisor- og siviløkonombarna: Minst utsatt i inntektshierarkiet	108
7.2 Nedadgående sosial mobilitet og skillelinjer i den norske øvre serviceklassen	109
7.3 Teoretiske og samfunnsmessige implikasjoner	113
7.4 Videre forskning	114
Litteratur	116
Appendiks A	i
Appendiks B	v

Figuroversikt

Figur 1.1: OED-modellen: Direkte og indirekte sammenheng mellom sosial bakgrunn og egen klasse og inntekt.	5
Figur 3.1: Avhengig variabel kapittel 4: Posisjon i utdanningshierarkiet.....	43
Figur 3.2: Avhengig variabel kapittel 6: Posisjon i inntektshierarkiet.....	47
Figur 4.1: Predikerte sannsynligheter for avsluttet utdanningsløp uten høyere utdanning etter foreldres inntektsdesil og fars yrke.	66
Figur 4.2: Predikerte sannsynligheter for avsluttet utdanningsløp uten høyere utdanning etter foreldres inntektsdesil og fars yrke.	66
Figur 4.3: Predikerte sannsynligheter* for avsluttet utdanningsløp uten høyere utdanning etter kjønn og mors utdanningsnivå.	67
Figur 5.1: Parameterestimer i logits for posisjon i klassen for ikke-manuelt rutinearbeid versus posisjon i serviceklasse I for respondenter med servicegruppebakgrunn relativt til respondenter med siviløkonomfar: Menn.	79
Figur 5.2: Relativ sannsynlighet for langdistansemobilitet (ikke-manuelt rutinearbeid/ manuelle yrker) etter servicegruppebakgrunn og utdanningsnivå. Oddsreter med respondenter med siviløkonomfar som referanse: Menn.	82
Figur 5.3: Parameterestimer i logits for posisjon i klassen for ikke-manuelt rutinearbeid versus posisjon i serviceklasse I for respondenter med servicegruppebakgrunn relativt til respondenter med siviløkonomfar: Kvinner.	85
Figur 5.4: Relativ sannsynlighet for langdistansemobilitet (ikke-manuelt rutinearbeid/ manuelle yrker) etter servicegruppebakgrunn og utdanningsnivå. Oddsreter med respondenter med siviløkonomfar som referanse: Kvinner.	87
Figur 6.1: Parameterestimer i logits for lavinntekt for respondenter med servicegruppebakgrunn relativt til respondenter med siviløkonomfar: Menn.	97
Figur 6.2: Parameterestimer i logits for lavinntekt for respondenter med servicegruppebakgrunn relativt til respondenter med siviløkonomfar: Kvinner.	102

Tabelloversikt

Tabell 1.1: Tre sosiale hierarkier for måling av sosial mobilitet, dimensjon av ulikhet og ressurstyper.....	5
Tabell 2.1: Prosent av mannlige studenter med bakgrunn i akademiker- eller forretningsstanden fordelt etter profesjon.	37
Tabell 3.1: Avhengig variabel kapittel 5: klasseposisjon i EGP-skjemaet.....	44
Tabell 4.1: Sammenheng mellom fars yrke og barnets utdanning. Prosent. Menn.....	59
Tabell 4.2: Sammenheng mellom fars yrke og barnets utdanning. Prosent. Kvinner	61
Tabell 4.3: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse av posisjon i utdanningshierarkiet: Menn. Parameterestimer i logits (referansekategori avhengig variabel: Universitet/høyskole lavere).	63
Tabell 4.4: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse av posisjon i utdanningshierarkiet: Kvinner. Parameterestimer i logits (referansekategori avhengig variabel: Universitet/høyskole lavere).	64
Tabell 4.5: Predikerte sannsynligheter* for barnets utdanning etter fars yrke. Menn	68
Tabell 4.6: Predikerte sannsynligheter* for barnets utdanning etter fars yrke. Kvinner.....	68
Tabell 5.1: Sammenheng mellom fars yrke og barnets klasse. Prosent. Menn	75
Tabell 5.2: Sammenheng mellom fars yrke og barnets klasse. Prosent. Kvinner	75
Tabell 5.3: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse av klasseposisjon: Menn. Parameterestimer i logits (referansekategori avhengig variabel: Serviceklasse I).....	78
Tabell 5.4: Predikerte sannsynligheter* for barnets klasse etter fars yrke. Kontrollert for egen utdanning. Menn.....	80
Tabell 5.5: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse av klasseposisjon: Kvinner. Parameterestimer i logits (referansekategori avhengig variabel: Serviceklasse I).....	84
Tabell 5.6: Predikerte sannsynligheter* for barnets klasse etter fars yrke. Kontrollert for egen utdanning. Kvinner.....	86
Tabell 6.1: Sammenheng mellom fars yrke og barnets relative inntekt. Prosent. Menn.....	93
Tabell 6.2: Sammenheng mellom fars yrke og barnets relative inntekt. Prosent. Kvinner.....	94
Tabell 6.3: Binær logistisk regresjonsanalyse med lavinntekt som avhengig variabel. Menn. Parameterestimer i logits.	96
Tabell 6.4: Predikerte sannsynligheter* for barnets relative inntekt etter fars yrke. Kontrollert for egen utdanning. Menn	98
Tabell 6.5: Binær logistisk regresjonsanalyse med lavinntekt som avhengig variabel. Kvinner. Parameterestimer i logits.	101
Tabell 6.6: Predikerte sannsynligheter* for barnets relative inntekt etter fars yrke. Kontrollert for egen utdanning. Kvinner.....	103
Tabell 7.1: Sammenheng mellom serviceklassegruppe og nedadgående sosial mobilitet. Sønner og døtre.	110
A1: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse av klasseposisjon (grunnleggende modell): Menn. Parameterestimer i logits (referansekategori avhengig variabel: Serviceklasse I).	i
A2: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse av klasseposisjon (full modell): Menn. Parameterestimer i logits (referansekategori avhengig variabel: Serviceklasse I).....	ii

A3: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse av klasseposisjon (grunnleggende modell):	
Kvinner. Parameterestimer i logits (referansekategori avhengig variabel: Serviceklasse I)...	iii
A4: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse av klasseposisjon (full modell): Kvinner.	
Parameterestimer i logits (referansekategori avhengig variabel: Serviceklasse I).....	iv
B1: Binær logistisk regresjonsanalyse med toppinntekt som avhengig variabel. Menn.	
Parameterestimer i logits.	v
B2: Binær logistisk regresjonsanalyse med toppinntekt som avhengig variabel. Kvinner.	
Parameterestimer i logits.	vi

1

Innledning

Studier av sosial stratifikasjon beskriver hvordan sosiale hierarkier deler samfunn i grupper med ulike livssjanser og livsførsler. Når personer ender opp i andre posisjoner i hierarkiene enn sine foreldre, det som betegnes som *intergenerasjonell sosial mobilitet*, skjærer ulikhetsstrukturene inn i familien. Da kan generasjonsmotsetningene i familien utdypes med motsetninger i erfaringer og interesser (Aubert m.fl. 1960: 189). Følgene av stigende sosial mobilitet for familien og enkeltindividet er hyppig skildret i litteraturen om den såkalte klassereisen, men bevegelser *nedover* i sosiale hierarkier kan få like store følger (Newman 1999). Fall fra privilegerte posisjoner kan være skambelagt, særlig i miljøer preget av en meritokratikultur som vektlegger at den enkelte får lønn som fortjent (Newman 1999: kap. 3). Nedadgående mobile kan være forhindret fra å videreføre en livsstil og et forbruksmønster som de har vokst opp med eller nyte den samme anseelse som foreldrene gjør i kraft av deres utdanning eller yrke. Jo høyere utgangsposisjonen er, desto større er fallhøyden.

En anerkjennelse av hvor belastende nedadgående mobilitet er for enkeltindividet ligger til grunn for en av de mest kjente, og omdiskuterte, nyere teorier om sosial mobilitet. Ifølge John Goldthorpe er aktørers primære mål når de foretar sine utdannings- og yrkesvalg å unngå nedadgående mobilitet, mens det sekundære målet er å realisere stigende mobilitet (Goldthorpe & Breen 2000: 189). Selv om nedadgående sosial mobilitet kan være belastende for familien og enkeltindividet er det samtidig en forutsetning for det som gjerne blir betegnet som et åpent samfunn hvor makt og privilegier ikke uavbrutt går i arv fra foreldre til barn, men er tilgjengelig for personer med mindre privilegerte bakgrunner (Richardson 1977: 304, Hjellbrekke & Korsnes 2010b: 45, Marshall & Swift 1993). For å gi rom på toppen må noen som oftest falle.

Følger vi Max Weber (2008) vil graden av fallende mobilitet fra de øvre samfunnslag være en viktig faktor for hvorvidt disse formes til sosiale kollektiver.¹ Høy grad av sosial mobilitet *ut* av en gruppe virker desintegrerende på gruppen, mens høy grad av sosial reproduksjon virker integrerende (Goldthorpe i Mills 1995: 96). Begrenset sosial sirkulasjon sik-

¹ Webers teori om sosial mobilitet, og andre demografiske prosesser, som en betingelse for dannelselse av virkelige sosiale grupper benyttes i teorier om forming av ulike sosiale kollektiver (se Scott 1996). Det gjelder teorier om *eliteintegrasjon* (Giddens 2008b, Dogan 2003, Mills 2000), *standsformasjon* (Scott 1996) og *klasseformasjon* (Erikson & Goldthorpe 1992, Savage, Barlow, Dickens & Fielding 1992).

rer ”reproduksjonen av felles livserfaringer over generasjoner” (Giddens 2008a: 138). Jo lavere sannsynlighet for nedadgående mobilitet fra de øvre samfunnslag desto høyere sannsynlighet for at disse skiller seg fra andre deler av befolkningen, ikke bare i kraft av den makt og de privilegier de besitter, men også *demografisk* og dermed når det gjelder referanser og erfaringer. Dette er et grunnleggende premiss i den klassiske eliteteorien som hevder at det i ethvert samfunn vil finnes styrende minoriteter og at disse har en tendens til å danne distinkte sosiale fellesskap med stor grad av selvrekruttering, egen kultur og egne interesser (Mosca 2008).

Mønstre av intergenerasjonell nedadgående sosial mobilitet fra de øverste samfunnslag gir oss også innsikt i betingelsene for overføring av makt og privilegier fra én generasjon til den neste og hvorvidt disse varierer mellom ulike grupper på toppen av lagdelingsstrukturen. Det kan tenkes at risikoen for sosial degradering er lav for enkelte grupper mens andre grupper er mer utsatt. I så fall indikerer det skillelinjer i de øvre samfunnslag. I en artikkel og et bokkapittel tok Johs. Hjellbrekke og Olav Korsnes (2010a, 2010b) nylig opp spørsmål om intergenerasjonell nedadgående mobilitet i Norge. De overordnede spørsmålene for denne studien er i grove trekk de samme som ble reist av Hjellbrekke og Korsnes:

1) Hvilke mønstre av forskjeller er det mellom grupper i den norske øvre serviceklassen når det gjelder intergenerasjonell nedadgående mobilitet? Hvordan forholder det seg om sannsynligheten for nedadgående mobilitet sees i forhold til sannsynligheten for sosial reproduksjon?

2) Hva kan disse mønstrene si oss om skillelinjer internt i den norske øvre serviceklassen?

Begrepet *serviceklasse* knyttes i dag til John Goldthorpes teorier om ledere, administratorer og profesjonsutøvere som en felles klasse, og til kategoriseringen av disse gruppene til den øverste klassen i det mest brukte klasseskjemaet i studier av sosial mobilitet² (Erikson & Goldthorpe 1992, Gooderham, Lindbekk & Ringdal 1994).

Hvordan klasser skal analyseres og hvilke klasseskjema som skal benyttes har vært gjenstand for mye debatt (Grusky & Weeden 2001, Birkelund 2002, Goldthorpe 2002, Thornborn i Hjellbrekke & Korsnes 2006), og ulike tilnærminger har vært benyttet (Weeden & Grusky 2005, Erikson & Goldthorpe 1992, Wright 2008, Hansen 1995, Hansen, Flemmen & An-

² Begrepet refererte opprinnelig til en klasse av profesjonsutøvere, ledere og administratorer som tenktes utføre nødvendige funksjoner under kapitalismen og dermed stå til den kapitalistiske klasses tjeneste. Oversatt fra tysk *Dienstklasse* og må derfor ikke forveksles med ansettelse servicesektoren (Lockwood 1995: 11, Savage et al. 1992: 7-8).

dersen 2009, Hjellbrekke & Korsnes 2010b). Uten å ta stilling til hvilken klassem modell som bør benyttes generelt, er utgangspunktet for denne studien den samme nysgjerrighet som gjør seg gjeldende hos Grusky og Weeden (2001) når de argumenterer for at *yrkesgrupper og profesjoner* bør danne grunnlaget for klasseanalysen:

“At the top and bottom of the class structure, we may ... uncover pockets of rigidity more extreme than conventional stories allow ... because closure will only be fully revealed when classification schemes are disaggregated to the level at which it is secured.” (Grusky & Weeden 2001: 44)

Jeg tar derfor utgangspunkt i ni profesjoner/yrkesgrupper, målt ved fars yrke, som normalt plasseres i *serviceklasse I* i det såkalte EGP-skjemaet: (1) Forskere ved universiteter og høyskoler, (2) prester, (3) realister, (4) sivilarkitekter, (5) juridiske yrker, (6) sivilingeniører, (7) leger/tannleger, (8) revisorer (privat sektor) og (9) siviløkonomer (privat sektor) og undersøker mobilitetsmønstrene for alle barn i fødselskohortene 1962-1974.³

Denne studien har to formål. Først ønsker jeg å beskrive mønstre av intergenerasjonell nedadgående mobilitet fra grupper i de øverste sosiale lag i det norske samfunnet. Dette er hovedsakelig et spørsmål om betingelsene for reproduksjon av sosial ulikhet. Finnes det “dynastiske” tendenser for noen av gruppene? Har andre grupper dårlige sjanser for å sikre avkommet mot nedadgående mobilitet? Dernest ønsker jeg å bidra til å avdekke eventuelle skillelinjer internt i den norske øvre middelklassen/overklassen. Dette kan bidra til en faglig debatt innen klasseteorien om ansatte innen ulike profesjoner og ledere på høyt nivå utgjør en enhetlig øvre middelklasse eller om det går viktige strukturelle skillelinjer mellom dem (Helland 2006: 35). Men spørsmålet har også samfunnsmessig relevans. Den øvre middelklassen/overklassen er svært overrepresentert når det gjelder rekruttering til elitene i det norske samfunnet (Gulbrandsen, Engelstad, Klausen, Skjeie, Teigen & Østerud 2002). I et utvalg av 1710 ledere i ti ulike sektorer (politikk, justis, forvaltning, forskning og utdanning, kirke, forsvar, næringsliv, media, kultur og organisasjonsliv) var andelen med opphav i overklassen/øvre middelklasse 37 % mot bare 10 % i befolkningen (Gulbrandsen m.fl. 2002: 79). Hvorvidt elitene rekrutteres fra en øvre serviceklasse med felles klassebasis eller fra yrkesgrupper/profesjoner med distinkte klasseposisjoner og subkulturelle forskjeller er et viktig spørsmål. Studier av sosial mobilitet er en grunnleggende sosiologisk innfallsvinkel for å avdekke slike skillelinjer (Savage et al. 1992: xiv).

I norsk sosiologi ble det allerede tidlig på 1960-tallet nedlagt viktige arbeider for å kartlegge, også historisk, mobilitets- og giftemålmønstre for de akademiske profesjonene og

³ Fremgangsmåten som benyttes ligner den som ble benyttet av Hjellbrekke og Korsnes (2010a).

forretningsstanden (Aubert m.fl. 1960, Lindbekk 1962, Lindbekk 1967). Problemstillingene dreide seg her om den sosiale sammensetningen for de ulike profesjonene, avkommets mobilitetssjanser og graden av sammenveving mellom akademikere og forretningsstanden. En studie av nedadgående mobilitet fra yrkesgrupper i den øvre serviceklassen vil kunne bidra til å belyse noen av de samme spørsmålene i dag (Hjellbrekke & Korsnes 2010b).

1.1 Mobilitet målt i tre sosiale hierarkier

Innen forskningen på sosial stratifikasjon blir det stadig vanligere å anerkjenne at sosial ulikhet har flere dimensjoner (Grusky & Ku 2008: 5).⁴ For eksempel kan ikke den ulikheten som skapes i utdanningssystemet, ved at enkelte aktører besitter attestert, rettslig anerkjent og legitim kunnskap mens andre aktører mangler dette, reduseres til den økonomiske ulikheten som skapes av inntektsforskjeller. Selv om det gjerne er en sterk sammenheng mellom utdannings- og inntektsulikhet er ikke utdanningskvalifikasjoner et rent investeringsobjekt. I en kultur som gir disse legitimitet er de en ressurs (kapital) *i seg selv* (Grusky & Ku 2008: 27, se også Bourdieu 1995, Bourdieu & Wacquant 1995).⁵ Et annet eksempel er graden av autoritet og autonomi i arbeidssituasjonen som heller ikke kan reduseres til en økonomisk ulikhet (Lockwood i Scott 1996: 198). I denne studien skal den sosiale mobiliteten måles i tre sosiale hierarkier: Utdanning, klasse⁶ og inntekt. Utdanningshierarkiet operasjonaliseres som en variabel med syv kategorier som skiller både mellom ulike utdanningsnivå og utdanninger av ulik verdi. Klasseposisjon måles ved bruk av en versjon av EGP-skjemaet. Det teoretiske grunnlaget for dette skjemaet redegjøres det for i kapittel 2. For inntekt defineres et grovt mål for lave og høye posisjoner i inntektsfordelingen. Tabell 1.1 angir de tre hierarkiene, hvilke dimensjoner, eller *sfærer* (Scott 1996: 41) de skaper ulikhet i og hvilke typer av ressurser aktører besitter/ikke besitter.

⁴ Men dette er, som kjent, ikke nytt i teorier om sosial stratifikasjon (jamfør Max Webers skille mellom *klasse* og *stand*).

⁵ I teorier om *human kapital* blir imidlertid utdanning gjerne fremstilt som et rent investeringsobjekt (Becker i Grusky & Ku 2008: 27).

⁶ EGP-klasseskjemaet er i utgangspunktet ikke hierarkisk, men *relasjonelt* (Crompton 1993: 58). Som det redegjøres for i kapittel 2 kan det likevel skilles mellom mer og mindre privilegerte klasseposisjoner og dermed betegne forholdet mellom flere av klasseposisjonene i EGP-skjemaet som hierarkisk (se Erikson & Goldthorpe 1992, Goldthorpe 2007b: kap. 5).

Tabell 1.1: Tre sosiale hierarkier for måling av sosial mobilitet, dimensjon av ulikhet og ressurstyper.

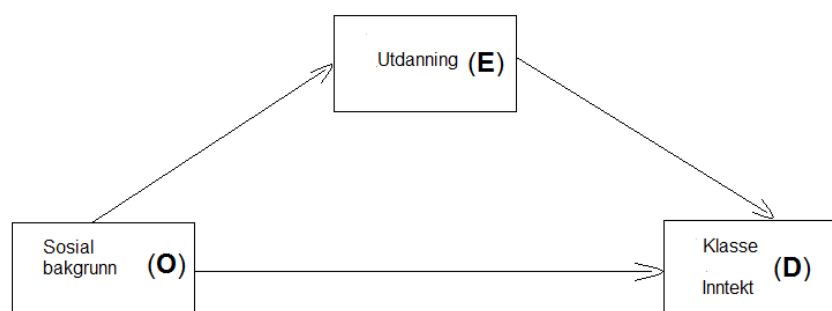
Sosialt hierarki	Dimensjon	Ressurser
Utdanning	Kultur	Attestert, legitim og rettslig anerkjent kunnskap
Klasse	Autoritet	Autoritet/autonomi i arbeidssituasjonen
	Økonomi	Karriere- og inntektsutsikter, jobbsikkerhet, pensjonsrettigheter m.m.
Inntekt	Økonomi	Lønnsinntekter Eiendomsinntekter (kapital- og næringsinntekter)

Basert på Grusky og Ku (2008): Tabell 1

Det er viktig å understreke at posisjon i de tre sosiale hierarkiene angir posisjoner i samfunnets *maktstrukturer*. De angir maktposisjoner når det gjelder kulturell makt, økonomisk makt og makt i en autoritetsstruktur (se Scott 1996: 41).

1.2 Mobilitetsmønstre beskrevet med OED-modellen

Dekomponeringen av stratifikasjonsprosessen til en enkel analytisk modell som skiller mellom (1) den effekten av sosial bakgrunn på barnets sosiale posisjon som virker gjennom barnets oppnådde utdanningskvalifikasjoner, og (2) en direkte effekt av sosial bakgrunn, kan spores tilbake til en klassisk studie gjort av Blau og Duncan (1967) (Birkelund 2006: 336, Hjellbrekke & Korsnes 2006: 36-37). I Blau og Duncans modell var en yrkesprestisjeindeks mål for både sosial bakgrunn og sosial posisjon, men en forenklet utgave av modellen har senere blitt brukt for å beskrive også klasse- og inntektsmobilitet (Goldthorpe 2007b: kap. 7, Mastekaasa 2010, Marshall & Swift 1993, Erikson & Jonsson 1998). Denne forenklede utgaven omtales gjerne som Origin - Education - Destination (OED)-modellen (oversatt til Sosial bakgrunn – Utdanning – Sosial posisjon (Hjellbrekke & Korsnes 2006: 36)) og er gjengitt i figur 1.1.

Figur 1.1: OED-modellen: Direkte og indirekte sammenheng mellom sosial bakgrunn og egen klasse og inntekt.

For Blau og Duncan, som sto i en liberal forskningstradisjon, var et sentralt poeng med modellen at den gjorde det mulig å skille mellom hvor avgjørende *tilskrevne* egenskaper (sosial bakgrunn) og *oppnådde* egenskaper (egen utdanning) var i stratifikasjonsprosesser og dermed hvor åpent og meritokratisk samfunnet var (Hjellbrekke & Korsnes 2006: 38). Modellen behøver imidlertid ikke anvendes på denne måten, men kan benyttes for statistiske beskrivelser av hvorvidt sammenhengen mellom sosial bakgrunn og sosial posisjon kan tilskrives ulike utdanningskvalifikasjoner (indirekte effekter O-E) eller om det også finnes direkte effekter⁷ av sosial bakgrunn (E-D). For denne studien er OED-modellen nyttig for å avgjøre om gruppene i den øvre serviceklassen unngår nedadgående sosial mobilitet som en funksjon av oppnådde utdanningskvalifikasjoner eller om enkelte av gruppene drar nytte av sin sosiale bakgrunn også utover det som medieres gjennom utdanningssystemet. Ved å skille mellom indirekte og direkte effekter av sosial bakgrunn på sosial posisjon oppnås en mer presis beskrivelse av under hvilke betingelser sosial reproduksjon skjer for de ulike gruppene innen den øvre serviceklassen.

1.3 Problemstillinger og ny kunnskap med studien

OED-modellen danner utgangspunktet for denne studiens problemstillinger. Disse besvares i tre analysekapitler. Først undersøkes sammenhengen mellom servicegruppebakgrunn⁸ og utdanning (O-E). Her er jeg primært opptatt av forskjellene mellom serviceklassegruppene når det gjelder sannsynligheten for at avkommet avslutter utdanningsløpet tidlig og dermed opplever nedadgående utdanningsmobilitet. Sekundært ønsker jeg å avdekke skillelinjer mellom serviceklassegruppene ved å undersøke om det er de samme gruppene som har de laveste sannsynlighetene for nedadgående utdanningsmobilitet som også har høyest sannsynlighet for å fullføre de lengste utdanningsløpene. I så fall er forskjellene mellom gruppene når det gjelder sjansen for sosial reproduksjon fremfor nedadgående mobilitet særlig store. Til slutt ønsker jeg å undersøke effekten av to andre mål på sosial bakgrunn, foreldres inntekt og mors utdanning, på nedadgående utdanningsmobilitet og om forskjellene mellom servicegruppene kan tilskrives variasjonene i disse andre bakgrunnsfaktorene. I så fall behøver ikke en forkla-

⁷ Begrepet *direkte effekt* viser ikke til at man kan påvise hvilke årsaksmekanismer som frembringer en statistisk sammenheng, men kun at det er en resteffekt av en uavhengig variabel, *sosial bakgrunn*, som ikke fanges opp av den mellomliggende kontrollvariabelen *egen utdanning*. Det er med andre ord snakk om forholdet mellom variabler i en enkel modell (Mastekaasa 2010: 122). Mellom variablene i modellen vil det alltid være en "sort boks" hvor en rekke årsaksmekanismer virker (Hedström 2005: 20-3).

⁸ De ni profesjonene/yrkesgruppene som defineres i denne studien refereres til som *servicegrupper* (evt. *serviceklassegrupper*), og bakgrunn fra en av disse som *servicegruppebakgrunn*.

ring av nedadgående utdanningsmobilitet fra den øvre serviceklassen ta utgangspunkt i de ulike profesjonene/yrkesgruppene. Problemstillingene er formulert som følger:

1. Hvilke mønstre av forskjeller finnes det mellom ulike serviceklassegrupper når det gjelder intergenerasjonell nedadgående utdanningsmobilitet? Hvordan forholder det seg om vi ser sannsynligheten for nedadgående utdanningsmobilitet i forhold til sannsynligheten for sosial reproduksjon gjennom de lengste utdanningsløpene?

2. Hvilke sammenhenger er det mellom nedadgående utdanningsmobilitet og andre bakgrunnsfaktorer, mors utdanningsnivå og foreldres inntekt? Er det en isolert effekt av servicegruppebakgrunn når de andre bakgrunnsfaktorene holdes konstante?

I neste omgang undersøkes sammenhengen mellom servicegruppebakgrunn og sosial posisjon målt som klasseposisjon. Det sentrale spørsmålet her er om forskjeller i direkte effekter av servicegruppebakgrunn på klasseposisjon (E-D) modifierer de forskjellene som skapes i utdanningssystemet slik at risiko for deklassering ikke svarer til risiko for nedadgående utdanningsmobilitet. For å eksemplifisere: Det kan tenkes at siviløkonombarna i større grad enn barna fra de andre servicegruppene kan nyttiggjøre seg sosiale ressurser og direkte arv på en slik måte at de unngår deklassering selv med lave utdanningskvalifikasjoner. Videre er jeg interessert i hvilken effekt økende utdanningsnivå har på forskjellene i sannsynlighet for deklassering mellom gruppene. Utjevnes forskjeller i sannsynlighet for deklassering med økende utdanningsnivå eller er det forskjeller av betydning også blant høyt utdannede? Følgende problemstillinger besvares:

3. Hvilke mønstre av forskjeller finnes det mellom ulike serviceklassegrupper når det gjelder sannsynlighet for intergenerasjonell deklassering?

4. Er det forskjeller i direkte effekter av servicegruppebakgrunn på sannsynligheten for deklassering? Er det forskjeller i direkte effekter av servicegruppebakgrunn på sannsynligheten for deklassering både blant lavt utdannede og høyt utdannede?

Til slutt undersøkes lignende problemstillinger, men da med sosial posisjon målt som posisjon i inntektshierarkiet. Her benyttes grove mål på lave og høye posisjoner i inntektsfordelingen. Primært er jeg interessert i forskjeller i servicegruppens risiko for at avkommet faller til lave

posisjoner og særlig i forskjeller i *direkte effekter* av servicegruppebakgrunn på nedadgående inntektsmobilitet (O-D). Dernest er jeg interessert i om skillelinjene mellom gruppene er særlig markante ved at gruppene med lavest sannsynlighet for nedadgående inntektsmobilitet er de samme som har høy sannsynlighet for sosial reproduksjon gjennom høye posisjoner i inntektsfordelingen. Også her undersøkes det om det er forskjeller i direkte effekter av servicegruppebakgrunn både blant lavt og høyt utdannede. Studiens to siste problemstillinger lyder som følger:

5. Hvilke mønstre av forskjeller finnes det mellom ulike serviceklassegrupper når det gjelder sannsynlighet for intergenerasjonell nedadgående inntektsmobilitet? Hvordan forholder det seg om vi ser sannsynligheten for nedadgående inntektsmobilitet i forhold til sannsynligheten for å reproducere gjennom de høyeste inntektene?

6. Er det forskjeller i direkte effekter av servicegruppebakgrunn på sannsynligheten for nedadgående inntektsmobilitet? Er det forskjeller i direkte effekter av servicegruppebakgrunn på sannsynligheten for nedadgående inntektsmobilitet både blant lavt utdannede og høyt utdannede?

Når det gjelder forskning på sosial mobilitet i Norge kan denne studien bidra med følgende: For det første vil den kunne gi ny kunnskap om et område det har vært forsket lite på; bevegelser *nedover* i sosiale hierarkier. Mens en rekke studier har dokumentert hvordan skillelinjer internt i den norske øvre middelklassen/overklassen reflekteres i avkommets muligheter for akademisk, økonomisk og karrieremessig suksess (se 2.6) vet vi lite om hvilken risiko for sosiale fall ulike deler av den øvre middelklassen/overklassen står overfor. For det andre; ved å ikke benytte et etablert klasseskjema, men la yrkesgrupper/profesjoner stå i sentrum for analysen kan det avdekkes interessante variasjoner i mobilitetsmønstre også *innenfor* de aggregerte kategoriene som normalt benyttes. For det tredje tar jeg for meg både utdannings- klasse- og inntektsmobilitet. Til slutt; tilgjengelig registerdata gjør det mulig å undersøke så godt som alle individer i de utvalgte fødselskohortene (1962-74). Det gir et relativt stort utvalg av små grupper i den norske befolkningen (N=30416). Det gjør det mulig å (1) gjennomføre separate analyser for kvinner og menn for å undersøke om sosial bakgrunn har ulik effekt avhengig av kjønn, (2) skille mellom direkte og indirekte effekter av sosial bakgrunn og (3) undersøke effekten av sosial bakgrunn både for lavt utdannede og høyt utdannede.

Datamaterialet som benyttes er registerdata hentet fra flere ulike registre og gjort tilgjengelig av forskningsprosjektet *Elites in an Egalitarian Society* (se Korsnes m.fl. 2009) som denne studien er en del av (se 3.1).

1.4 Beskrivelse og forklaring

Alle problemstillingene presentert over etterspør presise *beskrivelser* av mobilitetsmønstre for barn født inn i den øvre serviceklassen. De er *hva-spørsmål* i Blaikies (2000: 60) terminologi. I følge Blaikie (2000: 82) er “[t]he importance of *description* ... often underrated in research, with *explanation* being seen as the ultimate goal.” Presise beskrivelser er nødvendig for å “etablere fenomenet” som i neste omgang krever en forklaring⁹ (Goldthorpe 2007a: 123). Etter å ha understreket viktigheten av grundige beskrivelser av den sosiale virkeligheten argumenter imidlertid Skog (2007: 22) for at “samfunnsforskningen [ikke kan] nøye seg med å bedrive ren kartlegging og katalogisering av enkeltfakta. Vi skal også prøve å forstå verden – ikke bare beskrive den.” Regresjonsanalysen, som er den statistiske metoden som benyttes i denne studien, gjør det mulig å gi detaljerte beskrivelser av under hvilke betingelser fenomener opptrer sammen (se kapittel 3). Studier gjennomført med metoden betegnes derfor av og til som kvasiekperimentelle. I følge Goldthorpe (2007a: 208) bør imidlertid statistiske metoder først og fremst betraktes som verktøy for beskrivelse, som i beste fall kan tjene til å *antydde* mulige forklaringer av mønstrene som avdekkes. Kausale forklaringer krever tilførsel av *teori* og er ikke utsagn om forholdet mellom variablene i analysen, men om de prosesser og de mekanismer som frembrakte mønstrene som skal forklares (Goldthorpe 2007a: 123, Hedström 2005: 23, Blossfeld m.fl. 2007: 24, Elster 1989: 4-8).

Som det fremgår av problemstillingene er det primære formålet med denne studien å gi grundige beskrivelser av mønstrene av nedadgående sosial mobilitet for barn født inn i den øvre serviceklassen. Jeg formulerer imidlertid også antagelser om disse mønstrene på bakgrunn av teorier om serviceklassen, strukturelle skillelinjer internt i denne og sosial mobilitet. Disse antagelsene danner grunnlaget for en diskusjon av mulige *forklaringer* på de observerte mønstrene til slutt i hvert analysekapittel. Fullstendige forklaringer, med en *mikroforankring* i aktørers handlinger (Goldthorpe 2007a: 125), kan imidlertid være krevende å gi. Dette skyldes både at nedadgående mobilitet er et forsømt tema teoretisk og empirisk (Richardson 1977, Hjellbrekke & Korsnes: 2010a) og at *dersom* det er forskjeller i normer, preferanser og privilegier på yrkesgruppenivået, slik enkelte teorier gir grunnlag for å tro (Grusky & Weeden

⁹ Det er imidlertid ikke snakk om en *ren* beskrivelse i betydningen ikke teoriavhengig. Kategorisering, utvelgelse m.m. er nødvendigvis avhengig av teoretiske perspektiver (Blossfeld m.fl. 2007: 24, Blaikie 2000: 85).

2001, Abbott 1988) kan vi måtte innse at vi ikke vet nok om hva som skiller for eksempel sivilarkitekt hjemmet fra jurist hjemmet.

1.5 Studiens oppbygning

I kapittel 2 presenteres relevante teoretiske perspektiver. Jeg begynner med å definere sentrale begreper med utgangspunkt i Max Webers begrepsapparat knyttet til sosial stratifikasjon. Forøvrig har kapittelet tre hoveddeler: I første del drøftes det strukturelle grunnlaget for det som jeg til nå har betegnet som den øvre serviceklassen. Det sentrale spørsmålet er: Er den øvre serviceklassen en felles klasse, klassefraksjoner som besitter ulike ressurser eller mange yrkesbaserte sosiale stender? Jeg gjennomgår John Goldthorpes teoretiske grunnlag for det såkalte EGP-skjemaet, Pierre Bourdieus teori om det sosiale rommet, konfliktteoretisk orienterte profesjonssosiologiske teorier (Abbott 1988) og klasseteorier som gjerne betegnes som postdurkheimianske (Grusky & Sørensen 1998, Grusky & Weeden 2001). Ulike svar på spørsmålet over gir opphav til ulike antagelser om mønstre av nedadgående sosial mobilitet fra den øvre serviceklassen. Dette drøftes i kapittelets andre hoveddel hvor teori om sosial mobilitet basert på en antagelse om rasjonelle aktører kontrasteres mot teorier om sosial mobilitet som vektlegger kulturforskjeller mellom sosiale stender. Her formulerer jeg også konkrete antagelser om mønstre av nedadgående mobilitet. I kapittelets siste del gir jeg en kortfattet gjennomgang av relevant tidligere forskning på sosiale og kulturelle skillelinjer i serviceklassen og nedadgående sosial mobilitet.

I kapittel 3 presenteres datasettet, jeg gjør rede for operasjonalisering av variabler og presenterer de statistiske metoder som benyttes. I kapittel 4 undersøkes forskjeller i servicegruppens sannsynlighet for nedadgående utdanningsmobilitet. I kapittel 5 undersøkes forskjeller i sannsynlighet for deklassering med vekt på direkte effekter av sosial bakgrunn. I kapittel 6 gjennomføres lignende analyser, men med posisjon i inntektshierarkiet som avhengig variabel. I kapittel 7 oppsummeres de viktigste funnene og jeg konkluderer når det gjelder hvorvidt antagelsene som ble formulert i kapittel 2 har blitt svekket eller styrket. Ved å se resultatene for de tre analysekapitlene i sammenheng identifiserer jeg skillelinjer internt i den norske øvre serviceklassen når det gjelder sannsynlighet for intergenerasjonell nedadgående mobilitet. Jeg drøfter teoretiske og samfunnsmessige implikasjoner av studien og peker på ubesvarte spørsmål som kan gjøres til gjenstand for videre forskning.

2

Teori og tidligere forskning

I dette kapittelet presenteres det teoretiske rammeverket som benyttes i studien. Gjennomgangen tar utgangspunkt i to overordnede spørsmål: (1) Danner yrkesgruppene i den øvre serviceklassen en enhetlig klasse eller sosiale stender med kulturelle skillelinjer? (2) Hvilke mønstre av intergenerasjonell nedadgående mobilitet og sosial reproduksjon kan vi vente å finne for disse gruppene?¹⁰ Jeg tar for meg tre ulike svar på disse spørsmålene. Det første argumenterer for at makrostrukturer danner en avgjørende økonomisk fellesnevner for yrkesgruppene i den øvre serviceklassen og at denne er bestemmende for mønstre av intergenerasjonell sosial mobilitet. Det andre påpeker at klassestrukturen har én kulturell og én økonomisk dimensjon og at mønstrene av sosial mobilitet for serviceklassegruppene avhenger av hvilke ressurser gruppene har til rådighet. Det siste svaret hevder at yrkesgruppers kollektive strategier modifiserer de makrostrukturer som virker på serviceklassen som helhet og at yrkesgruppene danner sosiale og kulturelle fellesskap. Det kan derfor være stor variasjon i mønstre av nedadgående mobilitet og sosial reproduksjon mellom de ulike yrkesgruppene i den øvre serviceklassen i følge dette svaret.

Først i dette kapittelet defineres sentrale begreper som benyttes i studien med utgangspunkt i Max Webers teorier om sosial stratifikasjon. Så presenteres og drøftes tre ulike svar på hva som er det strukturelle grunnlaget for yrkesgrupper som plasseres i den øvre serviceklassen i EGP-klassemønstret. Deretter går jeg videre til å diskutere teorier om sosial mobilitet og hvilke mekanismer som kan være av betydning for servicegruppenes mobilitetssjanser. Her formuleres også konkrete antagelser. Til slutt følger en kortfattet gjennomgang av relevant tidligere forskning.

2.1 Klasseposisjoner, sosiale klasser og sosiale stender

Spørsmålet om vi skal forstå individers mobilitetssjanser primært som et produkt av materiell ulikhet eller om også kulturelle forskjeller er av betydning står sentralt i teorier om sosial mobilitet som drøftes i dette kapittelet. Grunnlaget for dette spørsmålet kan spores til Max Weber

¹⁰ Med *grupper* refererer jeg her til “grupper på papiret” definert på bakgrunn av fars posisjon innen den øvre serviceklassen. Hvorvidt de er virkelige sosiale grupper (*sosiale stender* i terminologien jeg benytter) drøftes under.

(2000, 2008) som skilte klart mellom *klasser*, som enkelt sagt er forstått som økonomiske kategorier, og eventuelle sosiale og kulturelle fellesskap som oppstår blant individer med lignende klasseposisjoner. Weber understreket også at dannelsen av slike fellesskap var betinget av graden av sosial mobilitet og andre demografiske prosesser som fant sted innen og mellom dem. Derfor følger en kort presentasjon av Webers begreper om klasser og stender.

Hos Weber er det individers markedsposisjoner som er bestemmende for deres klasseposisjoner. Hvor mye makt en har i markedet avgjør i hvor stor grad en kan realisere sine økonomiske interesser, og som en følge av dette vil det være av stor betydning for individers livssjanser¹¹ (Weber 2008: 115). Det er i første rekke eierskap/ikke-eierskap som er bestemmende for ens markedsmakt, men hvilke tjenester man kan tilby på markedet er også av betydning. Derfor er ferdigheter og utdanning med på å avgjøre ens markedsposisjon.¹² Individer i samme klasseposisjon vil derfor ha samme muligheter, levekår og livserfaringer i den grad dette bestemmes av deres markedsposisjon (Weber 2008: 115). Klassestrukturer er også strukturer for økonomisk interesse understreket Weber, men siden individer ikke kun handler instrumentelt rasjonelt vil det ikke med nødvendighet dannes subjektive interessefellesskap på bakgrunn av klassestrukturene (Weber 2008: 116).¹³ Weber (1968: 930) insisterte videre på at begrepet *klasse* ikke skulle referere til en faktisk gruppe, men kun betegne en kategori mennesker i samme klasseposisjon. *Sosiale klasser* er faktiske grupper, ikke bare analytiske kategorier, som *kan* oppstå på bakgrunn av klynger av lignende klasseposisjoner. At de er faktiske grupper innebærer for Weber at de er demografisk forbundet. Dette kan defineres ut fra giftemål, uformell interaksjon og deltagelse i sosiale aktiviteter, men det er gjennom å måle sosial mobilitet vi kan identifisere deres grenser (Scott 1996: 30). Mellom klasseposisjonene i en sosial klasse er sosial mobilitet vanlig og uten vansker (Weber 2008: 125).

Begrepet *klasseformasjon* betegner prosessen der individer i kategorier av klasseposisjoner formes til virkelige sosiale grupper (Giddens 2008a: 138). Når de overnevnte prosessene begrenser den sosiale sirkulasjonen mellom kategorier av klasseposisjoner får klassene *demografisk identitet* (Goldthorpe i Crompton 1993: 59), og blir sosiale klasser. Med demografisk identitet ligger forholdene til rette for utviklingen av *klassekulturer* med egne normer, verdier og handlemåter (Bihagen 2001). Det er viktig å understreke at Weber (2000: 54-55)

¹¹ Max Weber benyttet begrepet *livssjanser* for å referere til de sjanser et individ har til å realisere sine mål i sosial handling. Slik begrepet har blitt brukt i studier av sosial mobilitet referer det gjerne til de muligheter individer har til å bedre sine levekår for eksempel i form av utdanning, inntekt og helse (Scott & Marshall 2009: 416-417).

¹² Eiendom gir opphav til positivt og negativt privilegerte *eiendomsklasser*, mens ferdigheter og utdanning gir opphav til positivt og negativt privilegerte *erhvervelsesklasser* i følge Weber (i Crompton 1993: 29).

¹³ Dette skyldes også at store klassekategorier som arbeiderklassen og middelklassen er differensiert med henblikk på kvalifikasjoner, og dermed klasseposisjoner (Weber 2008: 116).

avviser enhver form for lovmessighet i forholdet mellom klassestruktur og aktørenes bevissthet. Imidlertid åpner Weber (2000: 55) for at det i strukturelle posisjoner ligger et *potensial* for formasjonen av sosiale grupper på bakgrunn av likheten i de materielle kår de lever under. Det er denne logikken som har lagt grunnlaget for den senere klasseanalysen (se Goldthorpe 2002).

Flere sosiale grupper med avgrenset sosial sirkulasjon, egen kultur og livsstil kan imidlertid dannes også innenfor en kategori av svært like klasseposisjoner (Bihagen 2001). De kan for eksempel dannes på bakgrunn av yrke og utdanning. De klassiske profesjonene har historisk vært eksempler på slike (Aubert m.fl 1960). Med Webers begrep kan vi referere til disse som *sosiale stender* (Scott 1996: 30).

Sammenhengen mellom markedsposisjon og klasseposisjon i webers klassebegrep ligger til grunn for John Goldthorpes teori om yrkesgruppene i den øvre serviceklassen som tilhørende en felles klasse. Jeg går nå videre til det teoretiske grunnlaget for det såkalte EGP-klassemjemaet.

2.2 En overklasse av direktører og eksperter: EGP-klassemjemaet

En fellesnevner for gruppene som undersøkes i denne studien er at de regnes til overklassen, serviceklasse I, i det såkalte EGP- (Erikson, Goldthorpe og Portokarero) skjemaet. Dette skjemaet benyttes også i den empiriske delen av denne studien, og i det følgende skal jeg derfor redegjøre for det teoretiske grunnlaget for skjemaet. Formålet med EGP-skjemaet er å gruppere sammen lignende klasseposisjoner til et begrenset antall kategorier som definerer de viktigste skillelinjene i den klassebestemte struktureringen av individers livssjanser (Erikson & Goldthorpe 1992: 37). Skjemaet blir gjerne regnet for å tilhøre den weberianske tradisjonen, men det trekker også på teoriene til Karl Marx og er ellers særlig tilpasset etter David Lockwoods teorier (Erikson & Goldthorpe 1992: 37, Crompton 1993: 34, Scott 1996: 198). Imidlertid har Goldthorpe senere dreid det teoretiske fokuset mer i retning av økonomisk kontrakt-teori, men dette har ikke ført til vesentlige endringer i selve skjemaet (Leiulfsrud et al. i Hansen & Ingebrigtsen 2008: 311, Goldthorpe 1995).

Det mest grunnleggende skillet mellom klasseposisjonene i EGP-skjemaet går mellom dem som kjøper arbeidskraft (arbeidsgivere), dem som verken kjøper arbeidskraft eller selger sin egen arbeidskraft (selvstendig næringsdrivende) og dem som selger sin arbeidskraft (arbeidstakere). Dette skillet kan utledes av både Marx' og Webers teorier (Erikson & Goldthorpe 1992: 37). Goldthorpe differensierer videre arbeidstakerne etter hvordan arbeidet er regu-

lert i eksplisitte og implisitte betingelser i ansettelseskontraktene. Han tar utgangspunkt i økonomisk teori om transaksjonskostnader når han skal forklare hvorfor ansettelsesforholdene for arbeidstakere er ulike (Goldthorpe 2007b: 106). Arbeidstakere med *arbeidskontrakt* utfører arbeid som er lett å kontrollere og som ikke krever mye spesifikk kompetanse og erfaring som er dyr for en arbeidsgiver å erstatte (Goldthorpe 2007b: kap. 5). Det er lite rom for skjønn i arbeidet som utføres og arbeidsgiver behøver derfor ikke tilpasse ansettelsesforholdene slik at arbeidstakers verdier og interesser sammenfaller med organisasjonens, men kan i stedet kontrollere resultatene av arbeidet. Derfor bærer ansettelsesforholdene preg av kortsiktighet, lav jobbsikkerhet og dårlige utsikter for karriere og lønnsøkning.

I motsatt ende finner vi arbeidstakere med såkalt *servicekontrakt*. Disse utfører arbeid som er vanskelig for arbeidsgiver å kontrollere. Enten krever arbeidet høy ekspertise eller så har arbeidsgiver delegert autoritet til arbeidstaker. I begge fall oppstår det et oppdragsgiver-agent-forhold der arbeidsgiver er avhengig av at arbeidstaker utfører arbeidet samvittighetsfullt i tråd med arbeidsgivers interesser til tross for at nøye kontroll med arbeidet som utføres ikke er mulig (Goldthorpe 2007b: 113). Videre besitter arbeidstakere i serviceforhold spesifikk kompetanse og erfaring som er dyr for arbeidsgiver å erstatte. Som følge av dette tilpasses ansettelsesforholdene slik at arbeidstakers verdier og interesser skal sammenfalle med organisasjonens interesser. De preges av høy jobbsikkerhet og langsiktighet med mulighet for å gjøre karriere og å stige i lønn - avlønning kan ta form av bonuser og opsjoner - og sikkerhet i form av pensjonsrettigheter. Videre har disse arbeidstakerne stor grad av autonomi og/eller autoritet i den sosiale arbeidsdelingen. De har med andre ord stor grad av innflytelse over egen arbeidsdag, rom for skjønn, egne ideer og avgjørelser, og de blir i liten grad løpende kontrollert av arbeidsgiver. Har de lederstillinger tar de avgjørelser som andre ansatte må rette seg etter (Goldthorpe 2007b: kap. 5).

Videre argumenterer Goldthorpe (2007b: kap. 5) for at skillelinjer i ansettelsesforhold sammenfaller med vanlige skiller mellom brede yrkesgrupper. Overlappet mellom ansettelsesforhold og yrkesgrupper gjør det mulig for Goldthorpe å bruke yrker som *stedfortredere* for de underliggende klasseposisjonene (Goldthorpe 1995: 315, Scott 1996: 198). Advokater, leger, sivilingeniører og bedriftsledere, grupper som undersøkes i denne studien, er eksempler på yrkesgrupper som kommer inn under serviceforholdet i følge Goldthorpes teori, mens ufaglærte arbeidere i manuelle yrker og arbeidere i jordbruket er eksempler på yrkesgrupper som reguleres av arbeidskontrakter. Mellom disse ytterpunktene finnes flere yrkesgrupper som har ansettelseskontrakter som kombinerer elementer fra både arbeidskontrakten og serviceforholdet (Goldthorpe 2007b: 117).

Goldthorpe (2002: 213, 1995: 316, 2007b: kap. 7) vektlegger i senere arbeider hovedsakelig de rent økonomiske aspektene ved EGP-skjemaet. Det sentrale kjennetegnet for serviceklassen er *økonomisk* sikkerhet, stabilitet og fremtidsutsikter. Dette er i tråd med klassebegrepet slik det er definert av Weber (Scott 1996). Opprinnelig var imidlertid David Lockwoods begrep om arbeidssituasjon også en viktig del av det teoretiske grunnlaget for skjemaet (Scott 1996: 198, Crompton 1993: 58, Erikson & Goldthorpe 1992: 37). *Arbeidssituasjon* refererer til plasseringen innen relasjonene av autoritet og kontroll som styrer produksjonsprosessen, slik det er beskrevet over. *Klasse* og *autoritet* er to dimensjoner i den sosiale lagdelingen som kan holdes analytisk adskilt, men EGP-skjemaet illustrerer nettopp at disse dimensjonene er så tett sammenflettet i dagens økonomiske system at de knapt kan undersøkes separat (Scott 1996: 198). Den øvre serviceklassen tenkes derfor å romme de mest privilegerte markeds- og arbeidssituasjonene i klassestrukturen.

EGP-skjemaet har vært utsatt for kritikk fra flere hold (se Crompton 1993, Abbott & Payne 1990, Hjellbrekke & Korsnes 2006: 43-44, 73-74).¹⁴ Viktigst i denne sammenhengen er kritikken som hevder at sosiale kollektiver formes, ikke på bakgrunn av de økonomisk-strukturelle fellesnevnerne for klasseposisjoner som EGP-skjemaet definerer, men på bakgrunn av ulike maktressurser som kollektivene besitter (Bourdieu 1995, Bourdieu 1987, Savage et al. 1992, Butler & Savage 1995). I følge dette perspektivet må forklaringer av sosial mobilitet ta utgangspunkt i disse ressursene. Andre teoritradisjoner har argumentert for at ansettelsesforhold, status og andre privilegier knyttet til yrkesposisjoner ikke bestemmes primært av de forhold Goldthorpe (2007b: kap. 5) peker på, men av yrkesmedlemmenes *kollektive strategier* (Abbott 1988, MacDonald 1995, Grusky & Sørensen 1998, Grusky & Weeden 2001). De hevder videre at det er yrker som danner grunnlaget for formingen av sosiale stender og at forklaringer av sosial mobilitet må ta utgangspunkt i yrkesgrupper og de distinkte privilegier knyttet til dem.

2.3 Dimensjoner i klassestrukturen: Kultur og økonomi

Det sosiale rommet

For å forstå teoriretningen som argumenterer for at klassestrukturen differensieres av en kulturell og en økonomisk dimensjon kreves en kort redegjørelse for de viktigste trekkene i Pierre Bourdieus teori om *det sosiale rommet*. Bourdieu opererer med den grunnleggende forut-

¹⁴ En viktig kritikk går på at det mest sentrale skillet i klassestrukturen slik Weber (2008: 115) så det, nemlig det som oppstår med eierskap/ikke-eierskap, blir usynlig i EGP-skjemaet (Scott 1996: 200). EGP-skjemaet er derfor best egnet til å skille mellom klasseposisjoner for den yrkesaktive lønsmottagende delen av befolkningen.

setningen at den sosiale virkeligheten ikke kun består av fenomener som er til stede i aktørers bevissthet, som i fenomenologien, men også av de objektive maktrelasjonene mellom aktørene (Bourdieu 1987: 3, Bourdieu 1985: 725).¹⁵ Strukturen av maktrelasjoner i et samfunn, med de posisjoner som aktørene innehar, kaller Bourdieu med en metafor for *det sosiale rommet*. Makt og ressurser er for Bourdieu nært beslektet (Danielsen 1998: 77). Ressurser, altså noe som er ettertraktet og som det er knapphet på, gir aktørene ”sosial energi” som øker sjansene for å få realisert sine interesser (Bourdieu 2006a: 5). Ressurser som kan akkumuleres, investeres, gi avkastning og generere profitt omtaler Bourdieu som *kapital*. Det sosiale rommets struktur bestemmes med andre ord av fordelingen av ulike former for kapital på aktørene i samfunnet, og aktørenes relasjoner til hverandre i det sosiale rommet bestemmes av mengden og type kapital de besitter (Bourdieu 1987: 4). I et samfunn finnes det mange former for kapital som er virksomme på ulike felt. Bourdieu prøver imidlertid å identifisere de kapitalformene som skaper størst ulikhet mellom mennesker i samfunnet som helhet (Bourdieu 1987: 4). I vestlige samfunn er dette økonomisk og kulturell kapital i følge Bourdieu.¹⁶

Økonomisk kapital, som Bourdieu (2006b) anser som den viktigste kapitalformen, refererer til penger og andre materielle ressurser som umiddelbart og direkte kan konverteres til penger. *Kulturell kapital* er et mer sammensatt begrep og refererer til alt fra kulturelle goder til formell og uformell kompetanse, altså fenomener vi normalt ikke tenker på som kapital (Bourdieu 2006a: 8).¹⁷ Teorier om *kulturell kapital* forutsetter eksistensen av en dominerende og legitim kultur som kan beherskes i varierende grad av samfunnsaktørene. De kulturelle formene som hører til denne kulturen er dominerende i samfunnets viktigste institusjoner, og da særlig utdanningssystemet. Beherskelse av, og fortrolighet med disse kulturelle formene er følgelig en verdifull ressurs som gir kontroll over viktige sider ved samfunnslivet, status og materielt utbytte (Danielsen 1998: 77).

Den ”gode smaken” og den kulturelle kompetansen er imidlertid ikke noe som er tilfeldig fordelt på samfunnsaktørene, men ressurser som tilegnes gjennom læring i form av sosialisering i familien (Bourdieu 1995: 44-45). Overføringen av denne formen for kapital i fa-

¹⁵ Andre kilder som har vært til hjelp for denne fremstillingen av Bourdieus teorier er Hansen (1995) og Aakvaag (2008).

¹⁶ Bourdieu (1987: 4) understreker at det er et empirisk, ikke et teoretisk spørsmål hvilke maktformer som er de viktigste i et samfunn. Bourdieu (1987: 4, 1995: 104) nevner også sosial, og symbolsk kapital, men i hans modell av det sosiale rommet er det disse kapitalformene som benyttes (Hansen 1995: 51).

¹⁷ Den kulturelle kapitalen tar tre former (Bourdieu 2006a). Kulturell kapital i *objektivert tilstand* er kulturelle goder som for eksempel bilder og bøker. I den *kroppsliggjorte tilstanden* er den sett av ”disposisjoner i bevissthet og kropp”, det Bourdieu kaller *habitus*. I *institusjonalisert tilstand* er kulturell kapital formelle utdanningskvalifikasjoner med de tilhørende titler og kvalifikasjonspapirer.

milien bidrar derfor til reproduksjon av ulikhet mellom samfunnsklasser.¹⁸ Hos den enkelte aktør tar den kulturelle kapitalen form av en kulturell kompetanse som er vanskelig for personer fra lavere samfunnslag å tilegne seg, men som overklassenes barn ”får gratis” gjennom sosialiseringen i familien (Bourdieu 1995, Bourdieu 2006a). Med Bourdieus eget begrep kan den arvede kulturelle kapitalen knyttes til aktørens *habitus*, som er mentale og kroppsliggjorte disposisjoner for tenkning og handling som kommer til uttrykk både som bestemte måter å tolke verden på og som vanemønstre som aktøren ikke trenger å være seg bevisst (Bourdieu 1990: 53, Bourdieu & Wacquant 1995: 34). Bourdieu (1995) beskrev det franske samfunnet som et samfunn hvor den legitime kulturen var knyttet til en europeisk dannelsesstradisjon og det vi gjerne kjenner som finkulturelle uttrykk (Danielsen 1998: 80). Utdanningssystemet jevnet ikke ut forskjeller i verdifull kulturell kompetanse, men reproduserte snarere disse gjennom å favorisere overklassenes barn hvis kunnskap, språkbruk og måte å te seg på sammenfalt med det som var idealet i skolen (Esmark 2006). Samtidig påpeker Bourdieu (1995) at den kulturelle dimensjonen av ulikhet mellom grupper i samfunnet er noe som kontinuerlig skapes og opprettholdes gjennom aktivt ”distinksjonsarbeid” som nettopp har til hensikt å skape avstand til andre grupper for å kunne nyte de privilegier som den kulturelle kapitalen gir. Derfor er avstanden mellom aktørene i det sosiale rommet både en struktur som *disponerer for* handling, ved at man fødes inn i en familie som har en bestemt posisjon i det sosiale rommet, *og et resultat av* handling ved at aktørene kjemper om å tilegne seg kapital og ekskludere andre fra denne kapitalen (Bourdieu 1987, Bourdieu 1993: 19).

Grupper med lignende sammensetting av kapital er i utgangspunktet kun grupper ”på papiret” ettersom kapitalstrukturene i det sosiale rommet normalt ikke reflekteres i aktørenes subjektive bevissthet (Bourdieu 1987). På den annen side handler Bourdieus forskning nettopp om å vise hvordan aktører klassifiserer verden ulikt avhengig av posisjon i det sosiale rommet (Bourdieu 1995). Hos Bourdieu finner vi med andre ord en forbindelse mellom en objektiv virkelighet, slik den kan observeres av forskeren, og en subjektiv virkelighet som aktørene konstruerer fenomenologisk. Det er *habitus* som medierer mellom objektiv posisjon og subjektiv bevissthet ved å gjøre aktøren disponert for bestemte tenke- og handlemåter. På gruppenivå kommer dette til uttrykk gjennom kulturforskjeller mellom grupper av aktører som er lokalisert ulikt i det sosiale rommet.

¹⁸ Teorien åpner dermed for at kulturell kapital kan *arves* og i neste omgang realiseres i form av utdanningskvalifikasjoner og titler samt posisjoner som gir tilgang på for eksempel økonomisk kapital. Det sistnevnte betegner Bourdieu (2006a) som *kapitalkonvertering*.

Særlig interessant for denne studien er det at Bourdieu påpeker at skillet mellom kulturell og økonomisk kapital er tydeligst hos de grupper som innehar ”dei mest kapitalsterke posisjonane i det sosiale rommet” (Hjellbrekke & Korsnes 2006: 152). Grupper innen den øvre serviceklassen er eksempler på slike.¹⁹ Gruppene som står nært den akademiske kulturen og har de høyeste utdanningskvalifikasjonene og grupper som besitter mye økonomisk kapital har ulike ressurser til rådighet. De har interesse av å fremme verdien og legitimiteten til sine respektive ressurser og som følge av dette vil det være kulturforskjeller mellom dem. Eliteprofesjonene kan her plasseres i en mellomposisjon ettersom de forener høye inntekter med lange utdanninger (Bourdieu 1993: 23, Bourdieu 1995: 104-105). Bourdieus teorier har inspirert utviklingen av klasseskjema, ORDC-skjemaet, for norske forhold hvor det er foretatt en tredeling av overklassen i én kulturell-kapital-fraksjon, én fraksjon med symmetrisk kapital-sammensetning bestående av profesjonene²⁰ og én økonomisk-kapital-fraksjon, hvor det er ventet å finne standsformasjonstrekk (Hansen m.fl. 2009).

Kulturelle ressurser og organisasjonsressurser

Inspirert av Bourdieus og Erik Olin Wrights teorier har Savage et al. (1992) argumentert for at serviceklassen i realiteten formes rundt tre ulike ressurser: Eiendom, organisasjonsressurser og kulturelle ressurser. Medlemmene av serviceklassens profesjoner og høyt utdannede ekspertgrupper besitter *kulturelle ressurser* i form av sin sertifiserte ekspertise som er legitim og høyt ansett i samfunnet. Disse ressursene er lokalisert i aktørens kropp og sinn og gir eksperthen en grad av autonomi fra den organisasjon hun arbeider innenfor (Savage et al. 1992: 22). Siden profesjonsmedlemmenes kunnskap er nært koblet til utdanningsinstitusjonene kan de kulturelle ressursene overføres til avkommet som skal gjennom de samme institusjonene. *Organisasjonsressurser* besittes av ledere som i kraft av sin posisjon utøver autoritet over underordnede. Disse ressursene er i større grad enn kulturelle ressurser kontekstspesifikke og knyttet til organisasjonen (Savage et al. 1992: 22). Følgelig kan de ikke direkte overføres til neste generasjon. Serviceklassen danner derfor ikke én felles klasse siden arbeidserfaringer, karrie-

¹⁹ I det Bourdieu tidlig i sitt forfatterskap omtalte som *den herskende klassen* (Bourdieu 1995) og senere har omtalt som et *maktfelt* (Bourdieu 2006b, 1993) utgjør de to kapitalformene motpoler. Skillet mellom verdslig og åndelig makt, mellom den materielle og den intellektuelle styringen av samfunnet omtaler Bourdieu (1993: 24) som ”transhistorisk” og ”kvasiuniverselt”.

²⁰ Begrepet *profesjon* har ikke en enkel definisjon i den sosiologiske litteraturen om emnet (se under), men i denne sammenhengen sikter jeg til det som gjerne blir betegnet som *dominerende profesjoner* eller *eliteprofesjoner* (Abbott 1988: 137, se også Hansen m.fl. 2009). I mitt utvalg defineres disse som lege, tannlege, sivilingeniør, sivilarkitekt og juridiske yrker.

reforløp og markedssituasjoner avhenger av om aktøren primært besitter organisasjonsressurser eller kulturelle ressurser (Savage et al. 1992: 27).

Diskusjonen om kulturell kapital

I den omfattende litteraturen om kulturell kapital etter Bourdieus teorier diskuteres gyldigheten av teorien i ulike nasjonale kontekster (Lamont 1992, Danielsen 1998, Østerberg 1995, Skarpenes & Saksli 2010, Skarpenes 2007), og hvorvidt de kulturelle formene det er snakk om er kunnskap og kompetanse som objektivt sett er verdifull i moderne samfunn og primært tilegnet i utdanningssystemet eller vilkårlige og ekskluderende kulturelle former, akkumulert i familien, som fungerer som instrumenter for tilegnelse av formelle kvalifikasjoner i form av titler og utdanningspapirer (Lareau & Weininger 2003, Lareau 1987, Barone 2006, Kingston 2001, Goldthorpe 2007c, Goldthorpe 2007d, Savage, Warde & Devine 2007, de Graaf 2007, DeMaggio 2007).

Jeg skal ikke her gå videre inn på kritikken av teorien om kulturell kapital, men det er viktig å merke seg at den grad av klassekulturelt hegemoni som skisseres i teorien ikke er en forutsetning for eksistensen av sosiale stender og subkulturelle forskjeller innen den øvre serviceklassen. Tendensene til standsformasjoner og tilhørende subkulturelle forskjeller som Bourdieu beskrev i *Distinksjonen* bekreftes av flere, også dem som er kritiske til at teorien om kulturell kapital er gyldig i Norge. Danielsen (1998) beskriver for eksempel hvordan Norge fra 1890-tallet og frem til andre verdenskrig hadde to kulturelle poler i de øverste samfunnslagene: *Det borgerlige establishment* og *den urbane intelligentsiaen*. Sistnevntes kulturelle former var imidlertid ikke bestemmende for den legitime nasjonale kulturen ettersom det fantes kulturell motmakt i to kulturelle poler i lavere samfunnslag: *den rurale motkulturen* og *arbeiderbevegelsen*.²¹ Hansens (1995) grundige studie av klasser i Norge bekrefter sosiale barrierer langs lignende dimensjoner som de Bourdieu beskrev i *Distinksjonen*. Hansen (1995: 71) understreket også betydningen av kulturforskjeller mellom offentlig- og privat sektor i Norge. Offentlig sektor har en avstand til markedstenkningen og profitorienteringen som kjennetegner privat sektor. Interessene når det gjelder skatt og regulering er grunnleggende motstridende i de to sektorene og systemene for inntektsfastsettelse er forskjellige (se Heland: 2006: 46, Hansen 1995: 71).

²¹ Se Rokkan (1987) for modellen Danielsens fremstilling bygger på. Denne fremstillingen støttes også av Østerberg (1995: 28-29). Aubert m.fl. (1960) beskriver imidlertid at det likevel skjedde en sammenveving av akademikere og forretningsstanden i den samme perioden (se under).

Kulturfraksjon, profesjonsfraksjon og økonomifraksjon

På bakgrunn av teoriene over kunne vi vente å finne subkulturelle forskjeller og sosiale barrierer mellom tre fraksjoner i den øvre serviceklassen: Kulturfraksjonen, profesjonsfraksjonen og økonomifraksjonen, hvorav skillet mellom økonomifraksjonen og kultur-/profesjonsfraksjonene skulle være det viktigste. De ni servicegruppene som studeres i denne oppgaven lar seg ikke uten videre kategorisere i tre fraksjoner. For eksempel besitter både revisorene og siviløkonomene i utvalget kulturelle ressurser i form av utdanningskvalifikasjoner, men samtidig kan de tenkes å være “mest innvevd i det økonomiske liv” (Bourdieu 1995: 105) ved at de var ansatt i privat sektor. Av siviløkonomene er også 66% administrerende direktører hvilket skulle innebære betydelige organisasjonsressurser (se metodekapittelet om operasjonaliseringen av disse gruppene). Sivilarkitektene representerer på den ene side en eliteprofesjon (MacDonald 1995, Abbott 1988), men forbindes også gjerne med en estetisk og nærmest kunstnerisk orientering (Torgersen 1972: 76-77) som gjør at de gjerne kategoriseres som tilhørende kulturfraksjonen av overklassen (se Hansen m.fl. 2009). Hensikten her er ikke å foreta noen absolutt kategorisering av gruppene, men snarere å antyde hvor vi kan finne skillelinjer mellom dem basert på et kapitalkomposisjonsprinsipp (se Hansen 1995, Hansen m.fl. 2009 for kategorisering langs disse dimensjonene). Foreløpig regner jeg derfor forskerne og prestene, med sine lange, teoretisk abstrakte og “rene”, fremfor “anvendte” utdanninger (Biglan i Helland 2006) som tilhørende kulturfraksjonen. Jeg regner videre realistene, sivilingeniørene, sivilarkitektene, juristene, legene og tannlegene som tilhørende en profesjonsfraksjon. Til slutt sorteres revisorene og siviløkonomene, som begge har yrker i privat sektor, til økonomifraksjonen av serviceklassen.

2.4 Yrkesgrupper og profesjonsprosjekter

I det teoretiske grunnlaget for EGP-skjemaet argumenterte Goldthorpe for at mekanismer på arbeidsmarkedet allokerer aktører med ekspertkunnskap eller ledelsesansvar til lignende klasseposisjoner. Ekspert- og ledelsesarbeidet er vanskelig å kontrollere og ekspertisen er dyr å erstatte, hvilket resulterer i fordelaktige arbeidskontrakter. Teoriene om kultur og økonomidimensjonene i klassestrukturen argumenterer for at kulturell kompetanse, verdsatt og legitim i et gitt samfunn, kan gi fordeler også utover de man oppnår på arbeidsmarkedet og at kulturelle og økonomiske ressurser kan tenkes å forme ulike segmenter av serviceklassen. I det følgende drøftes teorier som hevder at virkelige sosiale grupper innen serviceklassen er å finne på *yrkesgruppenivået*, og at de privilegier som knytter seg til ulike yrkesposisjoner be-

stemmes av hvor vellykket disse gruppenes *kollektive strategier* har vært. Sagt på en annen måte; der EGP-skjemaet handler om *makrostrukturer* som danner *nominelle* klasser, handler teoriene under om *lokal strukturering* av *reelle fellesskap* gjennom lokale institusjoner og kollektiv handling.

En profesjonssosiologisk tilnærming

Den nærheten det er mellom klasseposisjonene til serviceklassens ekspertgrupper²² og en tenkt felles klasseinteresse i å sikre stort sosialt og økonomisk utbytte av sertifisert ekspertise har gitt grunnlag for teorier om disse gruppene som en “ny klasse” (Gouldner 2008, Abbott 1988: 174). Innvendinger mot denne teorien kommer fra to hold som, til tross for forskjeller, også har viktige fellesnevner. Det første er fra den konfliktteoretisk orienterte profesjonssosiologien (Abbott 1988, MacDonald 1995). Grunnlaget for denne retningen finner vi hos Max Weber som tok for seg hvordan grupper gjennom å koble eksamensdiplomer til privilegerte stillinger søkte å skaffe seg monopol på disse stillingene. Grupper med de rette eksamenspapirer fremmet således en rekke krav:

“Krav om å få adgang til de kretser som følger “ærens regler”; krav om “standsmessig” betaling i stedet for avlønning etter ytelse; krav om sikkert avansement og sikker forsørgelse i alderdommen; men fremfor alt krav om at sosialt og økonomisk fordelaktige stillinger skal monopoliseres til fordel for dem som tar sikte på slike eksamensdiplomer.” (Weber sitert i Torgersen 1994: 44-45).

Med utgangspunkt i Weber formulerte Frank Parkin (2008) sin teori om *sosial lukking*. I Parkins teori benytter borgerskapet i moderne kapitalistiske samfunn både monopolisering av eierskap og eksamenspapirer og andre sertifiserte kvalifikasjoner som verktøy for å ekskludere andre samfunnslag fra tilgangen på økonomisk utbytte og andre privilegier. Teorier om kulturell kapital, som ble drøftet over, er i likhet med Parkins (2008) teori om sosial lukking teorier om hvordan kulturelle former som er *klassemessige* benyttes til sosial eksklusjon. Den konfliktteoretisk orienterte profesjonssosiologien er imidlertid opptatt av at sosial lukking er *yrkesspesifikk* (Grusky & Sørensen 1998: 1202-3). I Andrew Abbotts (1988) teori om *profesjonssystemet* kommer dette til uttrykk i begrepet om jurisdiksjon. Med *jurisdiksjon* refererer Abbott (1988: 20) til koblingen mellom en profesjon og det arbeidet den utfører. Profesjonene gjør krav på jurisdiksjon, hvilket er et krav om ny mark for å definere og løse problemer innen et arbeidsområde. Kravene kan fremmes på flere arenaer: (1) i rettsordenen (overfor lovgivende myndigheter og rettsvesenet), (2) i opinionen (som igjen påvirker lovgi-

²² Med *ekspertgrupper* refererer jeg her til eliteprofesjonene og de andre høyt utdannede yrkesgruppene i serviceklassen.

vende myndigheter og rettsvesen) og (3) på arbeidsplassen. Profesjonen ønsker retten til kontroll over hvordan arbeidet utføres, til å ekskludere andre fra å utføre arbeidet og til å definere de oppgaver som skal utføres og dermed påtvinge konkurrerende profesjoner disse definisjonene av arbeidsområdet (Abbott 1988: 59-60). Når profesjonene fremmer krav om jurisdiksjon konkurrerer de derfor med andre profesjoner som også gjør krav på jurisdiksjon, hvilket innebærer at deres suksess og tilkortkommenhet er avhengig av andre profesjoner (Abbott 1988: 19). En *profesjon* er en yrkesgruppe som har lyktes med å etablere enerett på et arbeidsområde og som anvender abstrakt og legitim kunnskap på tilfeller innen dette arbeidsområdet (Abbott 1988: 8, 54).

I norsk profesjonssosiologi har Ulf Torgersen (1972, 1994) tatt for seg hvordan profesjonsmedlemmer, særlig gjennom yrkesspesifikke interesseorganisasjoner, søker å endre sin markedssituasjon ved å manipulere tilbud og etterspørsel. På tilbudssiden kan dette for eksempel skje gjennom å ivre for senking av pensjonsalderen, eller gjennom å påvirke tilgangen av nye profesjonsmedlemmer. Det siste kan oppnås gjennom alt fra skremselspropaganda til studiebegrensning ved opptak av et fast antall studenter. På etterspørselssiden kan interesseorganisasjonene for eksempel forsøke å påvirke myndighetene til å prioritere utbygging av bestemte sektorer og til å lovfeste krav om bruk av ekspertarbeidskraft (Torgersen 1972: 85). Grusky og Sørensen (1998: 1210) understreker det samme poenget når de påpeker at profesjoner og andre yrkesgrupper kan øke utbyttet av ekspertise for sine medlemmer ved å begrense mulighetene for opplæring, både ved utdanningsinstitusjoner og praksisplasser, i den ekspertisen som profesjonsmedlemmene besitter og på den måten fordreie tilbudet av kvalifisert arbeidskraft i markedet.²³

Til slutt må profesjonenes mulighet for å påvirke sin markedssituasjon gjennom å påvirke egen status nevnes. For profesjonene i serviceklassen er status nært knyttet til prestisjen til deres respektive akademiske fagfelt. Denne er et resultat både av konkurransen mellom fagfeltene og mer generell kulturell dominans (Abbott 1988). Konkurransen mellom fagfelt foregår ofte ved en *reduksjonsretorikk* hvor representanter fra ett fagfelt argumenterer for at et problemområde innen et annet fagfelt kan reduseres til tilfeller innen deres eget (Abbott 1988: 98).²⁴ Abbott (1988: 54) påpeker videre at folk ofte feilaktig assosierer prestisjefull abstrakt

²³ I et idealtypisk marked vil utbyttet av ferdigheten profesjonsmedlemmene besitter bestemmes av kostnadene ved å oppnå ferdigheten i form av tapt arbeidsinntekt, studieavgifter med mer. Flyten av kvalifisert arbeidskraft vil videre uhindret bestemmes av etterspørselen i markedet (Grusky & Sørensen 1998: 1210-11)

²⁴ Et eksempel er når barns atferdsproblemer reduseres fra pedagogikk til medisin (hyperaktivitet) (Abbott 1988: 98). Når det gjelder kulturell dominans kan teologien og presteprofesjonen utover det tyvende århundre tjene som eksempel. I denne perioden ble interessen i vestlige samfunn for spørsmål om frelse og ytterste mening, teologiens fagområde, langt mindre (Abbott 1988: 100).

kunnskap med effektiv yrkesutførelse av profesjonsmedlemmene. Status skapes imidlertid ikke kun av profesjonen selv, men kan også oppnås gjennom å rekruttere medlemmer med “riktig” kjønn, etnisitet og klassebakgrunn (Abbott 1988: 137-138, Dahle 2009: 187-189, Scott 1996: 201-203).²⁵ Når aktører i markedet ikke klarer å skille kvaliteten på arbeidet som utføres fra statusen til dem som utfører arbeidet har et normativt statuselement endret interessene i markedet (Scott 1996: 202). Konsekvensen er at profesjonsmedlemmene kan oppnå lønns- og ansettelsesforhold som er bedre enn om disse ble bestemt av rene markedsmekanismer.

Ideen om profesjonenes kollektive strategier, som selv om de ikke tar form av klare og gjennomtenkte strategier for alle profesjonsmedlemmene likevel peker i en klar retning, har gitt grunnlag for å betegne prosessene over som *profesjonsprosjekter* og utfallet av disse prosjektene som *kollektiv sosial mobilitet* (Larson i MacDonald 1995: 10). Dersom yrkesgrupper kan påvirke sin markedssituasjon innebærer det, med utgangspunkt i Webers (2008: 115) definisjon av klasse, at de også kan påvirke sin klassesituasjon. I så fall kan slike former for *lokal strukturering* (Grusky & Weeden 2001) på yrkesgruppenivået modifisere de *makrostrukturer* som danner serviceklassen som helhet som Goldthorpe (2007b) beskrev. I følge disse teoriene kan derfor yrkesgrupper danne klasser innen serviceklassen.

En postdurkheimiansk tilnærming

I tillegg til den profesjonssosiologiske retningen over har forfattere som gjerne plasseres i en postdurkheimiansk tradisjon fremmet lignende argumenter (Grusky & Sørensen 1998, Grusky, Weeden & Sørensen 2000, Grusky & Weeden 2001). De hevder at yrkesgrupper i tillegg til å utgjøre klasser også vil utgjøre virkelige sosiale grupper med distinkte identiteter, bevisstheter og livsstiler, altså *sosiale stender*. En egen *yrkeshabitus* formes gjennom tre prosesser (Grusky & Sørensen 1998: 1208-9, Grusky & Weeden 2001: 206). For det første skjer dette gjennom en seleksjonsprosess hvor aktører velger utdanningsretning og yrke som er i tråd med deres verdier, og der arbeidsgiver velger arbeidstakere som har verdier i tråd med kravene for yrket. For det andre er det snakk om en sekundærsosialiseringsprosess gjennom utdanning og praksisperioder. Denne antas å virke sterkest der opplæringstiden er lengst, og skulle med andre ord være av stor betydning for serviceklassens ekspertgrupper. Til slutt er det forsterkningsprosess ved at yrkesgruppemedlemmene har sosial omgang med likesinnede. For profesjonene i serviceklassen kan det tilføyes prosesser av kollegial kontroll og justis (se

²⁵ For eksempel frarådet Det Medicinske Fakultet i et brev til Socialdepartementet i 1882 at medisinstudiet ble åpnet for kvinner (Dahle 2009: 187-189).

Torgersen 1972: 55). I følge forfatterne danner yrker *Gemeinschaft-grupper*²⁶ i motsetning til de nominelle klassene i EGP-skjemaet. De er reelle grupper fordi de er *institusjonaliserte* gjennom utdannings- og yrkesinstitusjoner, interesseorganisasjoner med mer. Implikasjonen av dette er at det finnes subkulturelle forskjeller knyttet til utdanning og yrke for serviceklassens ekspertgrupper. Eksistensen av slike subkulturelle forskjeller mellom de norske profesjonene bekreftes av Torgersen (1972: 76-77), for eksempel i beskrivelsen av arkitektene: “Arkitektene er de radikaleste blant ingeniører, i alle fall” og “[v]i regner med at ... [arkitekten] ligger atskillig nærmere kunstneren enn [den statsautoriserte revisor eller tannlegen].”

De teoretiske tilnærmingene som er gjennomgått over har vist at den øvre serviceklassen kan betraktes (1) som en klasse, (2) som fraksjoner som besitter ulike ressurser eller (3) som mange yrkesbaserte sosiale stender med distinkte klasseposisjoner. Hver av disse teoriene gir grunnlag for ulike antagelser om mønstre av intergenerasjonell nedadgående mobilitet for serviceklassegruppene. Dette drøftes under.

2.5 Nedadgående sosial mobilitet: Mekanismer og antagelser

Blant forskere på sosial mobilitet som står i en weberiansk tradisjon er flere opptatt av å gjøre et analytisk skille mellom den kausale effekten klasse har på aktørers handlinger og den kausale effekten kultur (stand) har på aktørers handlinger (Goldthorpe & Breen 2000, Goldthorpe & Chan 2007, Scott 1996, Hansen 1995). Det første skjer, i terminologien til teorien om rasjonelle valg, gjennom forming av et sett muligheter og begrensninger for situasjonen aktøren handler i. Dette genererer det Weber betegnet som *Massenhandeln* (Weber 2000: 54, Scott 1996: 38, Chan & Goldthorpe 2007: 514). Det andre skjer gjennom forming av aktørens bevissthet som gir bestemte verdier, preferanser og disposisjoner for handling. I Webers terminologi genererer dette *Gemeinschaftshandeln* (Scott 1996: 248, Chan & Goldthorpe 2007: 514). Mens Goldthorpes teori om sosial mobilitet primært tar utgangspunkt i *klasseeffekter* vektlegger de andre teoriretningene *standeffektene* i en forklaring av sosial mobilitet.

I denne studien skal sosial mobilitet måles både som utdannings-, klasse-, og inntektsmobilitet. Under følger derfor først teorier om utdanningsulikhet før jeg drøfter mulige mekanismer som er bestemmende for aktørers klasse- og inntektsposisjoner og som virker utenom utdanningssystemet. Gjennomgående kontrasteres Goldthorpes teorier om en felles

²⁶ Ferdinand Tönnies begrep som refererer til “nærsamfunn” preget av ansikt-til-ansikt-møter, nære- og ofte emosjonelle relasjoner som er steds- og tradisjonsbundet. Står i kontrast til *Gesellschaft* hvor måten individene forholder seg til hverandre bestemmes av rasjonell kalkulasjon og økonomisk interesse, altså et upersonlig samfunn (Brante 1997: 101, Scott & Marshall 2009: 275).

modell for mobilitetsmønstrene for barn født inn i den øvre serviceklassen mot teorier som vektlegger standseffekter internt i denne klassen.

Utdanningsmobilitet

Serviceklassen og utdanning: Forklaring med RAT

Inspirert av Boudons (1974) *teori om sosiale posisjoner* har Goldthorpe utviklet en teori om utdanningsforskjeller hvor det er den materielle klassestrukturen, uavhengig av eventuelle klassekulturer, som er den kausale faktoren. Dette fordi aktører i Goldthorpes teori har en tendens til å handle rasjonelt og følgelig tilpasser seg på lignende måter til de muligheter og begrensninger som følger av deres klasseposisjoner (Goldthorpe 2000: kap. 9). Goldthorpes handlingsteori, som han betegner som en versjon av *teorien om rasjonell handling* (rational action theory RAT), antar at aktører har en tendens til å handle rasjonelt ved å kalkulere kostnad og nytte og følge strategier for å nå sine mål. RAT avviker klart fra den fulle versjonen av *teorien om rasjonelle valg* ved å understreke (1) at aktørenes mål er såkalt eksogene for teorien og dermed må fastslås empirisk, og (2) at aktørenes oppfatninger er situasjonsbestemte og således unntatt fra kravet om rasjonalitet (Goldthorpe 2000: 117-120, se også Elster 1983: kap. 1).²⁷ Vi finner likevel i Goldthorpes RAT en *situasjonsdeterminisme* siden teorien ikke vier oppmerksomhet til aktørenes indre psykologiske prosesser, men antar at de vil følge det Popper har kalt *situasjonens logikk* (Goldthorpe 2000: 122-123). Når Goldthorpe skal forklare utdanningsforskjeller gjør han derfor dette utelukkende med antagelser om hvilke mål som aktørene har felles og hvilke muligheter og begrensninger ulike classesituasjoner gir for deres valg.

Goldthorpe antar at individer, gjerne i samråd med sine foreldre, vurderer ulike handlingsalternativer for å oppnå sine mål når det gjelder sin fremtidige sosiale posisjon. Gangen i de valgene individer gjør betegner han som *mobilitetsstrategier* (Goldthorpe 2007b: 163). Han antar videre at individer, uavhengig av klasse, har felles mål for disse strategiene som, i prioritert rekkefølge er (1) å unngå nedadgående mobilitet og (2) oppnå stigende mobilitet. Siden det første målet gis prioritet i mobilitetsstrategiene gir det seg utslag i *aspirasjoner* som er *relative* til den sosiale posisjonen individet står i (se Boudon 1974), eller, som i praksis blir to sider av samme sak, aversjon mot en *risiko* som er *relativ* til individets sosiale posisjon (Goldthorpe 2007b: 186, Goldthorpe & Breen 2000: 189).²⁸ For serviceklassens barn vil lange

²⁷ Og videre at avvik fra "perfekt" rasjonalitet er hyppige. Det er med andre ord snakk om en *tendens* til rasjonalitet (Goldthorpe 2007: kap. 6, Scott 1996b)

²⁸ Det kan muligens innvendes mot Goldthorpe og Breens (2000) teori at mens den ikke forutsetter noen klassebevissthet for individer tilhørende de ulike klassene i EGP-skjemaet (se Goldthorpe 2002: 211) så forutsetter den

utdannelser redusere risikoen for ikke å få oppfylt det primære målet med deres mobilitetsstrategier siden sjansen for å få tilgang til serviceklassen er betydelig høyere med lang utdanning enn uten. Individenes oppfatning av risiko ved ulike mobilitetsstrategier påvirkes også av deres forventninger om suksess for de ulike strategiene som igjen har sammenheng med deres prestasjoner i utdanningssystemet (Goldthorpe & Breen 2000: 190-191).²⁹

Risikoen ved ulike mobilitetsstrategier bestemmes videre av de ressurser som familien har til rådighet for å hjelpe barna til å nå sine mål. Disse varierer systematisk med familienes klassesituasjoner påpeker Goldthorpe (2007b: 163). Kort fortalt vektlegger Goldthorpe de økonomiske ressursene, i form av sikkerhet- og stabilitet i inntekt og muligheter for inntektsøkning i løpet av karrieren, som følger av de ulike ansettelsesforholdene slik jeg har redegjort for over. Den fellesnevneren i form av økonomisk trygghet, som i følge Goldthorpe følger av serviceklassens klasseposisjoner, gjenspeiles således i en fellesnevner i den trygghet med hvis serviceklassebarn kan begi seg ut på de lengste akademiske utdannelsene.

Implikasjonene av Goldthorpes teori for nedadgående mobilitet i utdanningshierarkiet kan oppsummeres som følger: Barn med bakgrunn fra den øvre serviceklassens yrkesgrupper vil ha som sitt primære mål for sin mobilitetsstrategi å reprodusere klasseposisjonen i den øvre serviceklassen. Lange utdanningsløp er den sikreste garantisten for tilgang til denne klassen og risikoen ved å velge slike utdanningsløp vil være lav for alle barn med bakgrunn fra den øvre serviceklassen som følge av fellesnevneren i foreldrenes økonomiske sikkerhet og utsikter. Derfor skulle vi anta at:

Sannsynligheten for nedadgående mobilitet i utdanningshierarkiet vil være den samme for barn med bakgrunn fra ulike yrkesgrupper innen serviceklassen.

Fiona Devine (1998: 28) har kritisert Goldthorpe for ikke å inkludere *kulturelle*- og *sosiale ressurser* som følger av ens klasseposisjon i teorien om utdanningsforskjeller. Dette er ressurser som følger av at klasser ikke kun er økonomiske kategorier, men sosiale- og kulturelle fellesskap (de er *sosiale klasser* med *klassekulturer* i terminologien jeg benytter) i følge henne. I det følgende skal jeg redegjøre for hvilke mønstre av nedadgående mobilitet i utdan-

samtidig en bevissthet i individers mobilitetsstrategier om en klasseposisjon som skal reproduseres. Imidlertid bruker Goldthorpe og Breen (2000: 189) formuleringen "at least as advantageous as that from which they originate", hvilket kan sies kun å kreve en bevissthet om hvilke materielle fordeler som følger med ulike (yrkes)posisjoner.

²⁹ Dette er Goldthorpe og Breens måte å inkludere såkalte *primæreffekter* (Boudon 1974) i modellen. Devine (1998) har imidlertid kritisert Goldthorpe for å undervurdere den mer direkte effekten av primæreffekter. Se også Hansen (1986) for en diskusjon.

ningshierarkiet vi kan vente med utgangspunkt i en teoritradisjon som nettopp vektlegger kulturforskjellene mellom fraksjonene i den øvre serviceklassen.

Serviceklassens fraksjoner og utdanning

Teorier om en klassestruktur som er horisontalt differensiert etter kulturelle- og økonomiske ressurser med tilhørende subkulturelle forskjeller er teorier om sosial lagdeling som *flerdimensjonal* (Hjellbrekke & Korsnes 2006: 80). I følge disse teoriene vil sosiale grupper ha ulike muligheter for å lykkes i ulike sosiale hierarkier (Bourdieu & Wacquant 1995: 84, Hansen 1995: 170). Den viktigste årsaken til dette er en subkulturell sosialisering som avgjør aktørers kompetanse på, og vurdering av, ulike samfunnsområder. I Bourdieus (Bourdieu & Wacquant 1995: 100-126) praksisteori skjer dette ved at aktørers praksis og aspirasjoner i stor grad *ubevisst* er tilpasset de objektive mulighetene for suksess i ulike samfunnshierarkier gjennom disposisjoner i habitus: "... sammenfallet mellom disposisjonar og posisjon, mellom sansen for spelet og spelet, [fører] til at agenten gjer det han/ho "må gjere" utan å stille det som skal gjerast eksplisitt opp som mål for handlinga, det ligg under nivået for kalkulasjon og jamvel for medvit ..." (Bourdieu & Wacquant 1995: 114). Dette sammenfallet forklares med at habitusene som formes i ulike subkulturer som igjen er betinget av de økonomiske og sosiale vilkårene, altså maktforholdene, som kulturene er utviklet under (Bourdieu & Wacquant 1995: 35). Der Goldthorpe ser aktørers mobilitetsstrategier som et produkt av rasjonelle aktørers møte med klassebetingede situasjoner, ser Bourdieu mobilitetsstrategiene som et produkt av habitus møte med feltet. Det sentrale i denne sammenhengen er at det som følge av subkulturelle forskjeller mellom fraksjonene av serviceklassen kan ventes systematiske forskjeller i gruppenes mønstre av nedadgående mobilitet i utdanningshierarkiet.

Analytisk kan vi skille mellom to årsaker til at barn med bakgrunn fra kultur- og profesjonsfraksjonene av serviceklassen skulle ha lavere sannsynlighet enn barn med bakgrunn fra økonomifraksjonen for å avslutte utdanningsløpet tidlig. For det første tenkes gruppene hvor foreldrene besitter de største utdanningsressursene å prestere best i utdanningssystemet, og som en følge av dette ha den høyeste motivasjonen for lange utdanningsløp (såkalte *primæreffekter* (Boudon 1974)). Hvilke mekanismer som er virksomme er omstridt, men som det ble redegjort for over vektlegger teorien om kulturell kapital sosialisering inn i en kultur hvis kulturelle former samsvarer med dem som favoriseres i utdanningssystemet. Gruppene fra kultur-/profesjonsfraksjonen av serviceklassen står nært den akademiske kulturen, mens avstanden er større for gruppene fra økonomifraksjonen (Hansen & Mastekaasa 2006). Prestasjonsforskjeller tenkes å være særlig viktig på lavere utdanningsnivåer (Hansen 1995: 110),

men en nyere norsk studie fant at studenter med bakgrunn fra familier som sto nærmest til den akademiske kulturen presterte best også på det høyeste utdanningsnivået (Hansen & Mastekaasa 2006). Når det gjelder sannsynligheten for å avslutte utdanningsløpet tidlig tenkes uansett prestasjonsforskjeller å være av betydning.

For det andre kan det tenkes å finnes preferanseforskjeller mellom kultur-/profesjonsfraksjonen av serviceklassen og økonomifraksjonen når det gjelder utdanning. En vanlig antagelse er at forskjeller i preferanser ikke påvirker valg av utdanningsnivå, men at det har betydning for valg av utdanningsretning (Hansen 1995: 110-111). Kulturforskjeller mellom fraksjonene av serviceklassen tilsier imidlertid at barna vil verdsette forskjellige former for utbytte ulikt (Bourdieu 1995, Hansen 1995: 170, Hansen 2001: 213). Barna fra kultur-/profesjonsfraksjonen vil legge stor vekt på den kulturelle statusen og det symbolske utbytte som utdanning gir, mens barna fra økonomifraksjonen vil legge større vekt på økonomisk suksess. Økonomisk suksess tenkes også å være særlig viktig for barna fra økonomifraksjonen av serviceklassen for å kunne videreføre en smak og livsstil som de er vant til ettersom denne som oftest er betydelig mer kostbar i et økonomisk privilegert bedriftslederhjem enn det som er tilfelle i for eksempel universitetslærerhjemmet (Bourdieu 1995: 103). Selv om Bourdieu vektlegger at aktørenes reproduksjonsstrategier subjektivt hovedsakelig oppleves som spørsmål om smak eller kall understreker han at bevisste strategiske valg også kan spille en rolle (Bourdieu 2006b: 132, Bourdieu 1990: 53, Bourdieu & Wacquant 1995: 117). Bedriftsledersønnen kan derfor gjerne ha et instrumentelt rasjonelt forhold til utdanning, som et middel for å øke sjansene for å få tilgang til økonomisk privilegerte posisjoner, slik antagelsen er i Goldthorpes teori. I følge Bourdieu vil utdanning også være stadig viktigere for å legitimere arvede privilegier for den økonomisk dominerende fraksjonen av klassestrukturen (Hartmann 2004: 47, Bourdieu 2006b, se også Hansen 2008). En slik tendens kan gjøre forskjellene mellom bedriftsledersønnen og legesønnen når det gjelder utdanningsnivå mindre. Til tross for dette, påpeker Bourdieu (i Hartmann 2004: 48) at det vil være lettere for sønnen av den rike entreprenøren, som kan dra nytte av både sosiale ressurser og direkte arvede økonomiske ressurser, å klare seg uten en prestisjefull utdanning enn for hans konkurrenter med annen sosial bakgrunn. For lege- eller professorbarna på sin side tenkes lav utdanning å være et tap også av symbolsk karakter. I sosiale stender hvor den akademiske kulturen dyrkes er det et tydelig tegn på at man har mislykket.

På bakgrunn av dette kunne vi vente at (1) barna fra økonomifraksjonen av serviceklassen presterer noe dårligere i utdanningssystemet og følgelig har noe lavere motivasjon for lange utdanningsløp sammenlignet med barn fra de andre fraksjonene, og (2) at de vil ha den

laveste terskelen for å avslutte utdanningsløpet dersom det skulle by seg muligheter for å få tilgang til økonomisk privilegerte posisjoner uten de høyeste utdanningskvalifikasjonene. Det tilsier at:

Sannsynligheten for nedadgående mobilitet i utdanningshierarkiet vil være høyere for barna fra økonomifraksjonen av serviceklassen enn for barna fra kultur-/profesjonsfraksjonene.

Flere teoretikere har argumentert for at familiens kulturelle ressurser ikke alene bestemmes av fars utdanning/yrke, men at også mors utdanning er viktig. Savage et al. (1992: 40) påpeker at kvinner historisk har hatt en nøkkelrolle i overføringen av kulturelle ressurser i det britiske samfunnet. Har mor høyere utdanning kan oppveksthjemmet tenkes å stå særlig nær den akademiske kulturen. På bakgrunn av dette skulle man anta at sannsynligheten for nedadgående mobilitet i utdanningshierarkiet vil være lavere for barn fra servicegruppefamilier hvor mor hadde høyere utdanning enn for barn fra servicegruppefamilier hvor mor ikke hadde høyere utdanning.

Serviceklassens yrkesgrupper og utdanning

Den konfliktteoretisk orienterte profesjonssosiologien og den postdurkheimianske tradisjonen presenterer ikke noen egen handlingsmodell for å forklare intergenerasjonell sosial mobilitet. Grusky og Weeden (2001) understreker likevel at deres teoretiske retning har klare implikasjoner på dette området. De viser til de samme mekanismene som er beskrevet over, men hevder at disse mekanismene gjør seg gjeldene på *yrkesgruppenivået*. Teorier om kulturell kapital belyser den klassekulturelle overføringen fra foreldre til barn, men for Grusky og Weeden utgjør dette kun et minste felles multiplum av de verdier, preferanser, kunnskaper og orienteringer som serviceklassens ekspertgrupper overfører til sine barn.³⁰ Det som foregår i det enkelte profesjonshjem kan snarere betegnes som en yrkesspesifikk *mikroarv* (Grusky & Weeden 2001: 209). Teorien tilsier med andre ord at barna med bakgrunn fra serviceklassens ekspertgrupper ikke kun nyttiggjør seg generelle kulturelle ressurser i form av foreldrenes inngående kjennskap til utdanningssystemet og det Gouldner (2008: 300) har kalt “culture of critical discourse”, men kunnskaper og ferdigheter som vil ha større og større verdi desto nærmere foreldrenes fag og yrke de beveger seg (se Helland 2006). Til dette svarer verdsettingsforskjeller som for eksempel kan arte seg som at sivilingeniørsønnen verdsetter tekniske

³⁰ Grusky og Weedens (2001) tar for seg yrkesgrupper generelt og skriver ikke spesifikt om serviceklassens ekspertgrupper.

utdanninger fremfor kulturelle-sosiale utdanninger, og først og fremst sivilingeniørstudiet (Helland 2006).

Også om vi benytter *teorien om relativ risikoaversjon* vil argumentene fra profesjons-sosiologien og den postdurkheimianske tradisjonen ha klare implikasjoner. Dersom det mellom yrkesgrupper som normalt plasseres i den øvre serviceklassen er store variasjoner i status og andre privilegier som følge av mer eller mindre vellykkede profesjonsprosjekter vil det være tilsvarende variasjoner i barnas aspirasjoner (Grusky & Weeden 2001: 44-45). Det samme vil være tilfelle for den økonomiske tryggheten som foreldrene kan tilby sine barn når de gjennomfører sine utdanningsløp. Når det gjelder den nedadgående utdanningsmobiliteten tilsier dette at:

Sannsynligheten for nedadgående mobilitet i utdanningshierarkiet vil variere betydelig mellom yrkesgruppene i den øvre serviceklassen, også innen kultur- profesjons- og økonomifraksjonene.

Videre tilsier teoriene over at det som følge av den mikroarv som er beskrevet over er grunn til å vente en klar tendens til direkte reproduksjon ved at for eksempel barn fra profesjonshjem velger profesjonsutdanning og forskerbarn velger forskerutdanning. Subkulturelle forskjeller mellom yrkesgruppene i den øvre serviceklassen kan også ventes å reflekteres i ulike baner for den fallende mobiliteten. I utdanningshierarkiet er det rimelig å anta at barn med fedre i de tekniske fagene (sivilingeniør, sivilarkitekt og realfag) vil ha større sannsynlighet for å ende opp med yrkesfaglig utdanning enn barn med fedre i de kulturelle-sosiale- eller økonomisk-administrative fagene som vil ha større sannsynlighet for å ende opp med en allmennfaglig utdanning (se Hjellbrekke & Korsnes 2010b).

Klassemobilitet

Utdanning er kanskje den enkeltfaktoren som i størst grad bestemmer individers mobilitets-sjanser i klassestrukturen (Goldthorpe 2007: 173). Flere studier tyder imidlertid på at det finnes direkte effekter av sosial bakgrunn på klasseposisjon (f.eks. Marshall & Swift 1993, Erikson & Jonsson 1998). Det kan tenkes at mekanismer på arbeidsmarkedet modifiserer ulikheten mellom servicegruppebarna som skapes i utdanningssystemet slik at risiko for deklassering ikke svarer til risiko for nedadgående utdanningsmobilitet. En kortfattet drøfting av hvilke mekanismer det her kan være snakk om følger under.

Forklaringer av direkte effekter av sosial bakgrunn på klasseposisjon tar utgangspunkt i flere mulige mekanismer. For det første kan personer med en privilegert klassebakgrunn trekke på *sosiale ressurser* i form av forbindelser innen foreldrenes yrkes- og øvrige sosiale miljø som kan lette tilgangen til ansettelse i privilegerte yrker (Goldthorpe 2007b: 174, Hansen 2001b: 212). Dette kan skyldes at sosiale ressurser gir tilgang til nyttig informasjon som gjør det lettere å finne jobber (Hansen 2001b: 212), men relasjonene i nettverket skaper også grunnlag for andre former for bytte (Bourdieu 2006b: 16). For det andre argumenteres det for at det med privilegert klassebakgrunn også følger *kulturelle ressurser* i form av manerer, talemåter, fremtreden og sosiale ferdigheter (Goldthorpe 2007b: 175). Disse kan være nyttige i arbeidsmarkedet hvis arbeidsgivere for privilegerte yrker foretrekker å ansette personer med lignende klassekulturell bakgrunn som dem selv (Hartmann 2000, Collins 1971). Goldthorpe (2007b: 175) hevder at barn med serviceklassebakgrunn som mislykkes i utdanningssystemet særlig kan dra nytte av sin kulturelle kompetanse i handels- og servicenæringene hvor kravene til formell utdanning er lavere enn i andre deler av serviceklassen. For det tredje kan det tenkes at personer med bakgrunn fra de øvre delene av klassestrukturen har de høyeste aspirasjonene og gjør en særlig innsats for å gjøre karriere (Erikson & Jonsson 1998: 33). Til slutt kan direkte arv av økonomisk- og fysisk kapital (formue, firmaer, praksiser) lette tilgangen til privilegerte klasseposisjoner uavhengig av utdanning (Goldthorpe 2007b: 174).

Flere studier har dokumentert at barn født inn i den øvre serviceklassen oppnår høyere inntekt og mer fordelaktige klasseposisjoner enn barn med mindre privilegert sosial bakgrunn, når man sammenligner personer med lignende utdanningskvalifikasjoner (Marshall & Swift 1993, Erikson & Jonsson 1998). Det sentrale spørsmålet i denne sammenhengen er imidlertid: Vil disse mekanismene differensiere serviceklassegruppene når det gjelder sannsynlighet for intergenerasjonell deklassering? Svaret på dette spørsmålet avhenger nettopp av hvilke antagelser vi gjør om klasse-/standsformasjon i den øvre serviceklassen. Goldthorpe (2007b: 173-177) synes å mene at serviceklassebarna kan nyttiggjøre seg kulturelle og sosiale ressurser i samme grad hvilket gir dem en positiv direkte effekt av klassebakgrunn på klasseposisjon.³¹ Videre skulle det, ut fra Goldthorpes teori, ikke være noen forskjeller av betydning mellom gruppene av serviceklassebarn når det gjelder aspirasjoner. De skulle ha det samme

³¹ Goldthorpe og Breen (2000) gjør et poeng av at teorien om utdanningsforskjeller ikke forutsetter klasseformasjon (se også Goldthorpe 2002). Når Goldthorpe (2007b: 173-177) skal forklare direkte effekter av klassebakgrunn må han imidlertid forutsette en grad av klasseformasjon som gir serviceklassebarna en fordelaktig klassekulturell bakgrunn. Når det gjelder direkte arv av økonomisk-/fysisk kapital differensierer ikke Goldthorpe serviceklassen i dette henseende, men påpeker at dette er særlig viktig for den sosiale reproduksjonen av småborgerskapet.

ønsket om å nå privilegerte yrker i den øvre serviceklassen hvor de har sin bakgrunn fra. På bakgrunn av dette skulle vi vente at:

Det er ikke forskjeller i direkte effekter av servicegruppebakgrunn på sannsynlighet for deklassering.

Som drøftet over innvendes det fra flere, blant annet Savage et al. (1992), at serviceklassen ikke er gjenstand for klasseformasjon som sådan. Det er de ulike ressurser innen serviceklassen som danner “akser for standsformasjon”. Konsekvensen av dette kan bli at kulturell kompetanse og sosiale nettverk er mest nyttig i de miljøene man har sin opprinnelse fra (se Hansen 1995: 170-171). Samtidig kan rommet for nepotisme og betydningen av sosiale ressurser være større i privat enn i offentlig sektor. I to ulike studier fant Mastekaasa (2004, 2009) at direkte effekter av sosial bakgrunn var klart større i privat sektor enn i offentlig, og større i små bedrifter enn i store. Dette kan tolkes som at *byråkratisering*, med vekt på formelle regler og den legitimiteten som følger med utdanningskvalifikasjoner, motvirker effekten av de overnevnte mekanismene (Mastekaasa 2009: 13, Mastekaasa 2004: 223). Også Erikson og Jonsson (1998: 21) har påpekt at offentlig sektor preges av strengere formelle krav til utdanningskvalifikasjoner. Videre tydet Mastekaasas (2004) studie på at det blant respondenter uten høyere utdanning i særlig grad var personer med bakgrunn fra økonomifraksjonen av serviceklassen som dro nytte av sin sosiale bakgrunn for å oppnå privilegerte yrkesposisjoner. I følge Mastekaasa (2004: 231) skyldtes dette trolig både at disse kunne arve posisjoner i familieide bedrifter og at de dro nytte av foreldrenes sosiale nettverk for å få tilgang til slike posisjoner. Av fedrene innen kultur- og profesjonsfraksjonen av serviceklassen er en stor andel ansatt i de byråkratiserte undervisnings-, helse-, justis- og kirkesektorene. Disse kan muligens i mindre grad “trekke i tråder” for å hjelpe sine barn til privilegerte yrkesposisjoner dersom barna har mislykkes i utdanningssystemet eller for å lette overgangen fra utdanning til yrke.³² Teorien om serviceklassens kultur-, profesjons- og økonomifraksjoner kan derfor tilsi at:

Personer med bakgrunn fra økonomifraksjonen av den øvre serviceklassen vil ha større negative direkte effekter³³ av servicegruppebakgrunn på sannsynlighet for deklassering enn personer med bakgrunn fra kultur-/profesjonsfraksjonen.

³² I tillegg kan kulturelle barrierer være av betydning. Markeds- og profittankegangen i privat næringsliv kan virke fremmed særlig for barna fra kulturfraksjonen av serviceklassen, mens barna fra økonomifraksjonen kan ha en arvet kompetanse.

³³ Her menes lavere sannsynlighet for deklassering når det kontrolleres for utdanning.

Som nevnt over skulle vi på bakgrunn av Goldthorpes teori om sosial mobilitet ikke vente at ulike aspirasjoner og preferanser skaper forskjeller i sannsynlighet for deklassering mellom gruppene med serviceklassebakgrunn. Dette skulle også gjelde om vi ser det på bakgrunn av teorien om serviceklassens kultur- og økonomifraksjoner. Den øvre serviceklassen rommer både yrker som gir høy økonomisk uttelling og yrker som gir uttelling i form av kulturell status (bedriftsleder og professor henholdsvis) (se Hansen 2001b: 213). Åpner vi for at det kan være store forskjeller i status og andre privilegier mellom profesjoner/yrkesgrupper som normalt plasseres i den øvre serviceklassen (Abbott 1988, MacDonald 1995, Grusky & Weeden 2001) vil imidlertid avstanden til yrker i lavere klasser være mindre for noen grupper enn for andre. Grusky og Weeden (2001) understreker at aspirasjonene som avkommet møter arbeidsmarkedet med kan variere på yrkesgruppenivået i sosial bakgrunn. Kanskje er prestedøtrene mindre karriereorienterte enn jurist- eller forskerdøtrene? I så fall kan det tenkes at de lettere vil ta til takke med rutineyrker og dermed deklasseres. Det er viktig å understreke at for at dette skal gi seg utslag i de *direkte* effektene av servicegruppebakgrunn må det være snakk om aspirasjoner *på arbeidsmarkedet* (karriereaspirasjoner) blant personer med lignende utdanningskvalifikasjoner (Erikson & Jonsson 1998: 33). Når Grusky og Weeden (2001: 44) påstår at vi kan finne “lommer av rigiditet” på toppen av klassestrukturen tilsier det at:

Direkte effekter av servicegruppebakgrunn på sannsynlighet for deklassering vil variere betydelig mellom gruppene, også innen kultur- profesjons- og økonomifraksjonene.

Grusky og Weedens (2001) hevder videre at siden yrkesgrupper gjerne danner utdannings-/yrkesbaserte sosiale stender kan vi vente betydelig direkte reproduksjon når det gjelder valg av utdanningsretning. Selv om studier har bekreftet en slik sammenheng mellom foreldres og barns valg av utdanningsretning (Helland 2006), er det mer uvisst hvor viktig dette er for å forklare direkte effekter av sosial bakgrunn på sosial posisjon (Mastekaasa 2009), og da særlig klasseposisjon i EGP-skjemaet som aggregerer svært ulike yrker (Jackson, Luijkx, Pollak, Vallet, van de Werfhorst 2008). I utgangspunktet er den øvre serviceklassen tilgjengelig for eksperter med svært ulik fagbakgrunn, hvilket er tydelig når vi ser på fedrenes yrker i utvalget. Imidlertid kan arbeidsmarkedet for grupper med ulik fagbakgrunn variere. Profesjonsutdanningene skulle være en rimelig sikker vei inn i den øvre serviceklassen ettersom ett av kjennetegnene ved disse er den nære koblingen mellom utdanning og yrke (Torgersen 1972). Andre utdanninger kan gi en mindre sikker inngangsbillett. I analysen av klassemobilitet blir

det ikke kontrollert for utdanningsfelt. Jeg søker imidlertid å nærme meg spørsmålet om betydningen av utdanningsfelt og aspirasjoner på en annen måte.

Dersom ulike aspirasjoner og valg av utdanningsretning er av betydning skulle det være klare forskjeller mellom gruppene når det gjelder oppnådd klasseposisjon selv blant respondenter med høyere utdanning. I motsatt fall, hvis gruppenes sannsynlighet for deklassering konvergerer med økende utdanningsnivå, og det ikke er forskjeller av betydning blant de høyest utdannede, tyder det på at serviceklassebarna i samme grad søker å unngå deklassering, og at eventuelle forskjeller er et spørsmål om å ha tilstrekkelige utdanningskvalifikasjoner for å klare dette. Det kan videre utelukkes at valg av utdanningsretning er av betydning.³⁴ Eventuelle forskjeller i direkte effekter av servicegruppebakgrunn mellom gruppene oppstår i så fall i arbeidsmarkedet for lavt utdannede og kan skyldes de andre mekanismene som er drøftet over.³⁵ I analysene av klasse- og inntektsmobiliteten følger jeg derfor fremgangsmåten til Mastekaasa (2004) for å undersøke effekten av sosial bakgrunn på ulike utdanningsnivåer (se 3.2). Hvis forskjeller i direkte effekter av servicegruppebakgrunn på deklassering skyldes ulike karriereaspirasjoner og/eller valg av utdanningsretning skulle vi derfor vente at:

Det er forskjeller i direkte effekter av servicegruppebakgrunn på sannsynlighet for deklassering også blant høyt utdannede.

Inntektsmobilitet

Selv om det er en sammenheng mellom posisjon i EGP-skjemaet og inntekt er ikke inntektsnivå et kriterium for klasseinndelingen (Gooderham, Lindbekk & Ringdal 1994). Følgelig varierer inntektsnivået innen klassene og på tvers av klassegrensene. I tillegg til lønnsinntekt kan personer ha kapitalinntekter eller inntekter fra næringsvirksomhet. Posisjon i en inntektsfordeling kan derfor betraktes som en alternativ, eller i dette tilfelle supplementær måte å måle sosial posisjon på. Også for inntektsmobiliteten kan vi benytte OED-modellen for å skildre mobilitetsmønstrene for de ulike servicegruppene. Når det gjelder direkte effekter av sosial bakgrunn på posisjon i inntektshierarkiet tenkes de samme mekanismene som for klasseposisjon å være virksomme (se Erikson & Jonsson 1998). På bakgrunn av dette skulle vi ut

³⁴ Det er likevel ikke dermed sagt at forskjeller i direkte effekter av servicegruppebakgrunn blant høyt utdannede nødvendigvis skyldes ulike aspirasjoner eller valg av utdanningsfelt. Dersom det *ikke* er direkte effekter blant de høyt utdannede svekkes imidlertid hypotesene om at aspirasjoner og utdanningsretning er av betydning.

³⁵ I flere studier knyttes dette til debatten om seleksjonseffekter versus produktivitetsforskjeller og spørsmålet om arbeidsmarkedet for høyt utdannede er mer meritokratisk enn arbeidsmarkedet for lavt utdannede (se Erikson & Jonsson 1998: 41, Mastekaasa 2009: 3). Siden gruppene som undersøkes i denne oppgaven alle hadde sin bakgrunn fra den øvre serviceklassen tenkes denne problemstillingen mindre relevant i denne sammenhengen.

fra Goldthorpes (2007b: kap. 7) teori om sosial mobilitet vente oss små eller ingen variasjoner i direkte effekter av servicegruppebakgrunn på sannsynligheten for lave posisjoner i inntektshierarkiet.³⁶ Sees serviceklassen som delt i kultur-/profesjons- og økonomifraksjoner skulle vi derimot vente at personer født inn i økonomifraksjonen av serviceklassen vil ha større negative direkte effekter av servicegruppebakgrunn på sannsynlighet for lave posisjoner i inntektshierarkier. I tillegg til skillet mellom offentlig og privat sektor, som drøftet for klasseposisjon, kan særlig to andre årsaker bidra til dette.

For det første kan personer med bakgrunn fra økonomifraksjonen av den øvre serviceklassen ha tilegnet seg en særlig kompetanse når det gjelder å starte som selvstendig næringsdrivende (Hansen 2001b). De fleste av siviløkonomfedrene i utvalget var bedriftsleder i en privat bedrift. Det kan gi erfaringer, kunnskap og kontakter som kan formidles videre til neste generasjon. Det samme kan imidlertid være tilfelle for eliteprofesjonene hvor mange driver egen praksis (Hansen 2001b). Det kan også tenkes at det er økonomifraksjonen av den øvre serviceklassen som i størst grad besitter eiendomsressurser for eksempel i form av aksjeposter. Direkte arv av slike ressurser vil ha betydning for barnets inntekt.

For det andre kan det tenkes at personer fra økonomifraksjonen er sosialisert inn i en kultur hvor økonomisk belønning verdsettes særlig høyt og hvor ambisjoner, pågangsmot og effektivitet for å oppnå dette er viktige dyder (Hansen 1995: 170, Hansen 2001b: 213). Tapet ved å ende opp med lav inntekt kan således også være av symbolsk karakter. Det er et tydelig tegn på at man har mislykkes. I tillegg kan smak og livsstil variere mellom kultur- og økonomifraksjonen av overklassen hvorav sistnevntes ofte er langt mer kostbar (Bourdieu 1995: 103). Lav inntekt kan derfor gjøre det umulig å opprettholde den livsstilen man er vant med fra oppvekstfamilien. For gruppene med bakgrunn fra kulturfraksjonen behøver ikke lav inntekt være ensbetydende med at man har mislykkes. Yrker i kultursektoren, som kunstner, musiker eller skuespiller, kan kaste lite av seg økonomisk, men nyte høy status.

Dersom det er en ulik aksept for lav inntekt mellom gruppene, for eksempel som følge av at personer fra kulturfraksjonen i noe større grad går til yrker som kaster lite av seg økonomisk, burde det gi seg utslag i forskjeller også mellom de høyt utdannede respondentene. Hvis det ikke er forskjeller mellom gruppene på høye utdanningsnivåer tyder det på at gruppene i lik grad styrer unna lave posisjoner i inntektshierarkiet når de har mulighet for dette. Da er heller ikke valg av utdanningsretning for høyere utdanning av betydning. Og til slutt:

³⁶ Når det gjelder sannsynlighet for å nå til *toppen* av inntektshierarkiet kan vi imidlertid se for oss at teorien om *relativ risikoaversjon* (Goldthorpe & Breen 2000) – dersom vi anvender en modifisert versjon hvor aspirasjonene er rettet mot foreldrenes inntekt, og ikke foreldrenes klasse – tilsier at yrkesgruppene med de høyeste andelene av medlemmer helt i topplønnssjiktet også vil ha de høyeste andelene av avkom i toppinntektskategorien.

Også når det gjelder inntektsmobiliteten kan kulturelle, økonomiske og statusmessige skillelinjer på *yrkesgruppenivået* gi seg utslag i de intergenerasjonelle mobilitetsmønstrene.

2.6 Tidligere studier

I denne delen presenteres en kortfattet gjennomgang av tidligere forskning som har bidratt med kunnskap om strukturelle skillelinjer i den øvre middelklassen/overklassen og nedadgående sosial mobilitet. Her presenteres hovedsakelig norske studier, men jeg tar også for meg studier av den svenske serviceklassen som er særlig relevante i denne sammenhengen.

Sosiale og kulturelle skillelinjer i serviceklassen

En studie av eldre dato som ser skillelinjene i de øverste samfunnslagene i et historisk perspektiv er “Akademikere i norsk samfunnsstruktur 1800-1950” av Vilhelm Aubert, Ulf Torgersen, Karl Tangen, Tore Lindbekk og Sonja Pollan (Aubert m.fl. 1960). Her beskriver Aubert m.fl. hvordan perioden mellom 1800 og 1950 preges av en sammenveving av akademikerne i de juridiske, medisinske og teologiske profesjonene med forretningsstanden. Der det tradisjonelle *standssamfunnet* var preget av høy grad av selvrekruttering, ment i streng forstand som at sønnene arvet sine fedres yrker, fikk man i løpet av perioden utviklingen av et *klassemannsamfunn* hvor den økonomiske og akademiske overklassen ble knyttet sammen til ett sosialt lag. Aubert m.fl. tar for seg både rekruttering til profesjonene og ekteskapsmønstre for å påvise dette. Kjøpmenn og bedriftsledere var yrkesgrupper som i stor grad rekrutterte til de tre overnevnte profesjonene “og det til tross for at yrkesideologiene er nokså ulike, og det gjerne antas at det fins atskillig skepsis mellom de to gruppene” (Aubert m.fl. 1960: 196). Likevel utpekte de juridiske, medisinske og teologiske profesjonene seg først og fremst med en utstrakt selvrekruttering, langt høyere enn for andre fag (Aubert m.fl. 1960: 201). Og selv om forretningsstanden rekrutterte til de akademiske profesjonene i langt høyere grad enn de lavere samfunnslag var andelen kjøpmannssønner som tok embetseksamen bare en brøkdel av hva den var blant akademikersønnene (Lindbekk 1962: 250).

Undersøkelsene som Aubert m.fl. (1960) og Lindbekk (1962) gjorde av rekrutteringen til de akademiske profesjonene på 1950-60-tallet er særlig interessante i denne sammenheng en da de mannlige studentene i disse årskullene er fedre for mange av barna innen de fødselskohortene som studeres i denne undersøkelsen (kohortene 1962-74). Vi kan med andre ord få en pekepinn på den sosiale bakgrunnen for respondentenes fedre i noen av serviceklassegruppene. Tabell 2.1 viser andelen menn med bakgrunn fra akademiker- eller forretningsstanden

for studenter uteksaminert i perioden 1950-61 og nye studenter i 1961. Selv om alle profesjonene rekrutterte sosialt svært skjevt³⁷ ser vi antydninger til et internt profesjonshierarki hvor medisin og juss var de sosialt mest “eksklusive” profesjonene, mens realfagene var minst.

Tabell 2.1: Prosent av mannlige studenter med bakgrunn i akademiker- eller forretningsstanden fordelt etter profesjon.

	Teologer	Realister	Jurister	Medisinere	Ingeniører
Uteksaminert 1950-61	36	31	39	37	43
Nye studenter 1961	35	26	43	60	34

Kilde: Lindbekk 1962: Tabell A.

Selv om dette ikke er et entydig bilde når det gjelder rekrutteringen til profesjonene i perioden (se Lindbekk 1962) bekrefter giftemålmønstrene og inntektsforskjeller “eit (historisk) profesjonshierarki der medisinarar og juristar stod på toppen og realistar, filologar og teologar på botnen” (Hjellbrekke & Korsnes 2006: 150).

Går vi til nyere forskning har Bihagen (2001) søkt å kartlegge graden av sosial homogenitet i den svenske klassestrukturen og særlig innen den øvre serviceklassen. Undersøkelsen viste at mens den sosiale avstanden, målt ved ekteskapsmønstre, var relativt kort mellom middelklassene og den øvre serviceklassen var avstanden stor mellom arbeiderklassene og den øvre serviceklassen. Det samme gjaldt de sosiale barrierene for intergenerasjonell mobilitet: Kun om lag 30 % av medlemmene i den øvre serviceklassen hadde én eller begge foreldre i et manuelt yrke. Klassen var imidlertid ikke selvrekrutterende da det var om lag én av fire som har sin bakgrunn fra den øvre serviceklassen. Bihagen (2001) undersøkte også hvorvidt den sosiale homogeniteten var større for undergrupper internt i den øvre serviceklassen og fant blant annet at:

“... among physicians in the Stockholm area, over 60 per cent have origins within the service I, around 60 to 80 percent (the higher level for women) are married within this OCG [serviceklasse I], only around 10 percent have a working class parent and even fewer have a spouse in the working class.” (Bihagen 2001: 15)

Bihagen (2001) fant også at den sosiale homogeniteten var stor i gruppen med de lengste universitetsutdannelsene, noe som underbygges av norsk forskning som har vist at denne gruppen har en sterk tendens til *endogami* (Hansen 1995: 239-240).³⁸ Bihagens (2001) studie er ikke en fullstendig kartlegging av eventuelle sosiale stender internt i den øvre serviceklassen, men

³⁷ Akademiker- og forretningsstanden utgjorde i 1950 kun ca 7,5 % av befolkningen (Lindbekk 1962: Tabell 2).

³⁸ *Endogami* refererer i denne forbindelse til ekteskap med partner med samme klassebakgrunn. *Homogami* referer til ekteskap med parter i samme klasse (Hansen 1995: 204-205).

den tyder helt klart på at graden av sosial homogenitet, som ikke er særlig høy for den øvre serviceklassen som helhet, kan være betydelig høyere i undergrupper av denne.

Norske studier av utdanningsvalg, akademiske prestasjoner, karriere og inntekt styrker hypotesen om en kulturelt differensiert øvre serviceklasse. Hansen (1999) dokumenterte at personer med bakgrunn fra profesjons-/akademikerhjem, og i noe mindre grad hjem der far var sivilingeniør eller høyere offentlig funksjonær, hadde langt høyere sannsynlighet for å velge å begynne på en eliteutdanning³⁹ enn personer med bakgrunn fra familier hvor far var bedriftsleder. I en tidligere studie fant Hansen (1995: 155) gjennomgående at studenter har en tendens til å velge fagfelt som ligger nært de felt som foreldrene arbeider innenfor. Denne tendensen bekreftes av andre studier og synes å være særlig sterk for eliteprofesjonene (Hylland 2006, Hansen 2000, Hansen 2005). I tillegg til at barn fra ulike deler av serviceklassen ser ut til å ta ulike utdanningsvalg, tyder studier på at slike forskjeller i sosial bakgrunn også har betydning for de akademiske prestasjonene, karriere og inntekt. Studier av juridiske kandidater i Norge i perioden 1981 til 1996 viste at studenter med bakgrunn fra juristhjem oppnådde de beste karakterene og hadde betydelig høyere inntekt etter avsluttet studium enn barn med bakgrunn fra andre akademiker-/profesjonshjem og barn av direktører (Hansen 2000, 2001a). Hansen og Mastekaasa (2006) fant at barn fra familier som var nærmest til den akademiske kulturen og som således hadde de største kulturelle ressursene oppnådde de beste karakterene, klart bedre enn barn fra den økonomisk mest privilegerte delen av klassestrukturen, både som førsteårsstudenter og på hovedfag/mastergradsnivå. I følge resultatene fra en annen studie gir bakgrunn fra økonomifraksjonen av den øvre del av klassestrukturen seg, på sin side, utslag i det høyeste *inntektsnivået*, også når det kontrolleres for forskjeller i utdanningsnivå og fagfelt (Hansen 2001b). Forskjellen i inntektsnivå mellom bakgrunner fra kultur- og økonomifraksjonen var imidlertid større for mennene i utvalget enn for kvinnene (Hansen 2001b: 221).

Mens studier har påvist at utdanningsvalg, akademiske prestasjoner og inntekt varierer etter sosial bakgrunn også innen den øvre serviceklassen har det vært forsket lite på hvilken effekt slike forskjeller i sosial bakgrunn har på sannsynligheten for å oppleve nedadgående sosial mobilitet og hvor de som faller havner i sosiale hierarkier. Det finnes imidlertid noen unntak som jeg tar for meg under.

³⁹ Som omfatter jus, medisin/odontologi/farmasi/veterinærstudiet, arkitekt-, sivilingeniør- og siviløkonomstudiene.

Nedadgående sosial mobilitet

I følge Richardson (1977) er nedadgående sosial mobilitet et tema som har blitt forsømt både teoretisk og empirisk. Unntaket, påpeker han, er en del studier som tar for seg konsekvensene av slik mobilitet på individnivå. Dette er nok fortsatt tilfelle. Katherine S. Newmans (1999) studie *Falling from Grace. Downward Mobility in the Age of Affluence* er det mest kjente og omfattende bidraget på dette feltet. Dette er en amerikansk antropologisk studie som behandler nedadgående sosial mobilitet som et kulturelt fenomen og hvor fokuset er på hvordan det oppleves å falle i det sosiale hierarkiet. Av kvantitative studier har Bihagen (2007) studert nedadgående *intragenerasjonell* sosial mobilitet (karrieremobilitet) fra serviceklasse I i Sverige i tidsrommet 1982 til 2001. Han fant at for kvinnene i utvalget var det en statistisk signifikant sammenheng mellom klassebakgrunn og sannsynlighet for nedadgående mobilitet selv etter det var kontrollert for forskjeller i utdanning og posisjon innen serviceklasse I. De som hadde bakgrunn fra serviceklasse I hadde den laveste sannsynligheten for nedadgående karrieremobilitet. For mennene i utvalget var det imidlertid ingen signifikant effekt av sosial bakgrunn. Bihagen (2007: 427) argumenterer for at kjønnsforskjellen kan forklares med at kvinner med ulik klassebakgrunn responderer ulikt på krysspresset mellom jobb- og familieforpliktelser. Kvinner med arbeiderklassebakgrunn kan ha lavere terskel for å akseptere nedadgående mobilitet som en løsning på dette problemet sammenlignet med kvinner med bakgrunn fra serviceklasse I. Forøvrig fant Bihagen (2007: 424) at sannsynligheten for nedadgående mobilitet var lavest for personer ansatt i offentlig sektor, men at dette trolig skyldes at utdanningsnivået her er høyere siden effekten av sektor forsvant da det ble kontrollert for utdanning. Generelt var det en sterk sammenheng mellom utdanning og sannsynlighet for nedadgående mobilitet, og personer med de lengste universitetsutdannelsene hadde svært lav sannsynlighet for slike bevegelser.

I norsk sosiologi har Hjellbrekke og Korsnes (2010a, 2010b) satt intergenerasjonell nedadgående mobilitet på dagsorden. De tok utgangspunkt i syv grupper øverst i den sosiale lagdelingen definert etter fars yrke i perioden 2003-2006 (ledende posisjoner i politikk/organisasjonsliv, direktørposisjoner i næringslivet og jurist-, realist/ingeniør-, lege/tannlege-, forsker- og presteprofesjonene) og avdekket betydelige variasjoner mellom gruppene både i *sannsynlighet* for nedadgående mobilitet og i *banene* for denne mobiliteten. Barna med bakgrunn fra de klassiske akademiske profesjonene hadde lavest sannsynlighet for fall i utdanningshierarkiet: "For medan det berre er to av ti barn av profesjons- og forskarfe-drar som har avslutta sine eigne utdanningar etter 3-årig vidaregåande skule, gjeld dette for fire av ti direktør- og politikarbarn. Avkommet til realistar og ingeniørar plasserer seg i ein

mellomposisjon.” (Hjellbrekke & Korsnes 2010b: 48). I klassehierarkiet er det lege-, tannlege-, forsker- og juristbarna som i størst grad reproducerer posisjonen i den øvre serviceklassen, mens barna av politikerne og de administrerende direktørene har den største sannsynligheten for deklassering. Når det gjelder banene for den fallende mobiliteten har barna av realistene, direktørene og politikerne betydelig høyere sannsynlighet for å ende opp med en yrkesfaglig utdanning og for å krysse klassebarrieren til de manuelle yrkene. Sistnevnte bane er også langt vanligere for sønnene fra disse gruppene enn for døtrene (Hjellbrekke & Korsnes 2010b: 53-54).

Oppsummering

Studiene som er gjennomgått over viser at det går skillelinjer internt i serviceklassen som gir seg utslag i at personer med bakgrunn fra forskjellige deler av denne klassen har ulike sannsynligheter for å lykkes i ulike sosiale hierarkier. Mye av forskningen bekrefter en skillelinje mellom en kulturell og en økonomisk fraksjon i serviceklassen, men de studiene som har tatt utgangspunkt i yrkes-/utdanningsgrupper har funnet indikasjoner på en form for *mikroarv* som Grusky og Weedens (2001) hypotese tilsa. Bihagens (2001) studie av den svenske serviceklassen tyder på at slike undergrupper, som kan være basert på yrke, kan være sosialt lukket i høy grad. Mens en rekke studier har vært opptatt av en eventuell effekt av sosial bakgrunn på utdanningsvalg, akademiske prestasjoner og inntekt er ikke det samme tilfellet for sannsynligheten for nedadgående sosial mobilitet. Hjellbrekke og Korsnes (2010a, 2010b) reiser flere av de samme problemstillingene som jeg reiser i denne oppgaven og funnene tyder på at det er forskjeller av betydning i mønstre av nedadgående mobilitet og reproduksjon for grupper internt i den øvre serviceklassen. Studien har imidlertid sine begrensninger som følger av metode (krysstabellanalyse) og utvalg.⁴⁰ Denne studien kan derfor betraktes som en oppfølging, men også etterprøving av Hjellbrekke og Korsnes (2010a, 2010b) med et større og noe annet utvalg, og en annen metode som gir flere muligheter. En presentasjon av de statistiske metodene som benyttes og operasjonaliseringen av variabler gis i neste kapittel.

⁴⁰ Utvalget er begrenset til personer med yrkesaktive fedre i perioden 2003-2006, noe som kan medføre systematisk bortfall. Forfatterne tar forbehold når det gjelder datasituasjonen og vedgår at den metodologiske strategien kan omtales som “metodologisk brutalisme” (Hjellbrekke & Korsnes 2010b: 55).

3

Data og metode

Først i dette kapittelet presenteres datamaterialet som benyttes i denne studien. Dernest redegjør jeg for operasjonalisering av avhengige og uavhengige variabler. Jeg drøfter så hvorfor regresjonsanalysen er en egnet metode gitt studiens problemstillinger og spørsmålet om statistisk usikkerhet ved bruk av populasjonsdata. Til slutt gis en presentasjon av de statistiske metodene som benyttes.

3.1 Datamaterialet

Datamaterialet som er benyttet i denne studien er hentet fra store offentlige registre over yrke, utdanning, inntekt, formue, bosted med mer for den norske befolkningen, administrert av Statistisk sentralbyrå (SSB). Jeg er gitt tilgang til data fra disse registrene gjennom deltakelse i prosjektet *Elites in an Egalitarian Society* (Korsnes m.fl. 2009). Datamaterialet inneholder informasjon om tilnærmet hele befolkningen hvilket gir gode muligheter til å studere små grupper som forsvinner når det gjøres utvalg for spørreundersøkelser (Korsnes m.fl. 2009). Yrkesgrupper i den øvre serviceklassen er slike. Jeg benytter data om hele fødselskohorter fra 1962 til 1974, og med forbehold om feilregistrering som alltid kan forekomme, er dette en empirisk undersøkelse av de delene av befolkningen studien omhandler.⁴¹ Personene fra disse kohortene er i dag en del av befolkningen i yrkesaktiv alder og de var i alderen 33 til 45 år ved måletidspunktet for utdanning, yrke og inntekt. De hadde med andre ord fått tid til å gjøre seg ferdig med utdanning og oppnå en viss yrkesmessig og inntektsmessig modning, hvilket er viktig ved studier av intergenerasjonell sosial mobilitet (Corak 2004:17-18, Hansen 2006: 223).⁴² Ved måletidspunktet for fars klasseposisjon (1980) var personene i alderen seks til atten år, en alder da flertallet trolig bodde hjemme hos sine foreldre.

⁴¹ Registerdata er videre ikke avhengig av selvrapporing og dermed unngås problemer knyttet til representativitet, frafall og feilrapportering hos den enkelte. Datamaterialet har derfor svært høy reliabilitet.

⁴² I følge Hansen (2006) er inntekten på det mest stabile, og dermed best å måle, når enhetene i studien er i slutten av tretti- til midt i førtiårene. De yngste i utvalget var for unge til å befinne seg på toppen av eventuelle yrkeskarrierer ved måletidspunktet, men det er ikke uvanlig å inkludere personer tidlig i trettiårene i studier av sosial mobilitet (se blant annet Hjelldrekk & Korsnes 2010a). At personer i første halvdel av trettiårene inkluderes i analysene kan likevel tenkes å ha betydning for resultatene. I enkelte yrkesposisjoner, for eksempel innen akademia, er gjennomsnittsalderen for fast ansettelse høy. Det kan derfor tenkes at gruppene i utvalget som i størst grad går inn i slike yrkesposisjoner vil komme noe dårligere ut relativt til de andre gruppene enn om de yngste kohortene hadde vært utelatt.

3.2 Operasjonalisering av variabler

Avhengige variabler

Posisjon i utdanningshierarkiet

Den avhengige variabelen i kapittel 4 er respondentens posisjon i utdanningshierarkiet i 2009. Utdanningshierarkiet operasjonaliseres som en variabel med syv kategorier, behandlet som en variabel på nominalnivå i en multinomisk logistisk regresjonsanalyse.⁴³ Utdanningsopplysningene som benyttes i konstruksjonen av variabelen følger standarden Norsk standard for utdanningsgruppering (NUS2000). Hver utdanning angis med seks siffer som gjør det mulig å kategorisere utdanninger etter nivå, fagfelt, faggruppe, utdanningsgruppe og enkeltutdanninger (Statistisk sentralbyrå 2000).

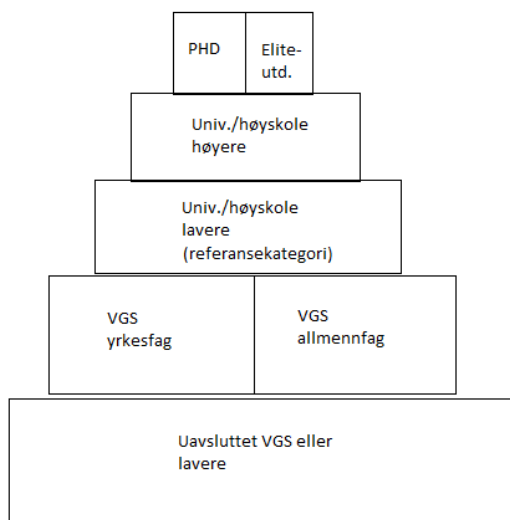
I konstruksjonen av variabelen har tre prinsipper vært styrende: Først har jeg tatt utgangspunkt i *utdanningsnivået*. Lengre utdanninger rangeres som en hovedregel høyere enn kortere utdanninger. NUS2000 skiller mellom åtte utdanningsnivåer som jeg har redusert til følgende fem: (1) Grunnskoleutdanning og 1-2 års videregående utdanning (inkluderer for eksempel folkehøyskoleutdanning og ufullført videregående utdanning: NUS2000-nivå 1 til 3), (2) Fullført videregående utdanning og påbygning til videregående utdanning (NUS2000-nivå 4 og 5), (3) Universitets- og høyskoleutdanninger på lavere nivå (fire års varighet eller mindre: Grunnfag, bachelorgrad, cand. mag. og lignende: NUS2000-nivå 6), (4) Universitets- og høyskoleutdanninger på høyere nivå (hovedfag, mastergrad og lignende: NUS2000-nivå 7), (5) Forskerutdanning (doktorgrader: NUS2000-nivå 8). Videre er det tatt høyde for at utdanninger på samme nivå kan ha ulik verdi. Visse utdanningsretninger er krevende å komme inn på, er nært forbundet med serviceklasseyrker som gir prestisje, høye inntekter og autonomi/kontroll i arbeidssituasjonen, og er de vanligste utdanningene hos personer i eliteposisjoner. Disse refereres gjerne til som *eliteutdanninger* (Hansen 1999, Hjellbrekke & Korsnes 2006: 151, Helland 2006, Gulbrandsen m.fl. 2002: 57). Jeg har derfor skilt ut en egen kategori for eliteutdanninger, som i denne studien er definert som sivilingeniør-, medisin-, odontologi-, siviløkonomi-, jus-, og sivilarkitektutdanningene.⁴⁴ Til slutt er det tatt høyde for at utdanninger på samme nivå kan være preget av store kulturforskjeller og gi ulik plassering i arbeids-

⁴³ Basert på en syntaks utarbeidet av Johs. Hjellbrekke og Olav Korsnes (UiB) som genererer et CASMIN-skjema for utdanningsvariabler kodet etter NUS-standard. Kodeskjemaet tar utgangspunkt i arbeidet til Walter Müller (jf. www.nuffield.ox.ac.uk/Users/Yaish/NPSM/Casmin%20Educ.pdf). Jeg har imidlertid gjort endringer i forhold til dette skjemaet etter fremgangsmåten beskrevet over.

⁴⁴ Sivilingeniørutdanning inkluderer alle utdanninger med "sivilingeniør" i navnet. Siviløkonomutdanning inkluderer alle utdanninger med "siviløkonom" i navnet (også høyere avdeling og CEMS-Master) (se Statistisk sentralbyrå 2000).

markedet. På bakgrunn av dette har jeg skilt mellom yrkesfaglige- og allmennfaglige utdanninger.

Under gjengis utdanningshierarkiet slik det er operasjonalisert i den avhengige variabelens syv kategorier. I analysen benyttes *universitet/høyskole lavere* som referansekategori for den avhengige variabelen. Hva dette innebærer kommer jeg tilbake til i del 3.3.

Figur 3.1: Avhengig variabel kapittel 4: Posisjon i utdanningshierarkiet.

Klasseposisjon

Den avhengige variabelen i analysene i kapittel 5 er respondentenes klasseposisjon i 2008. Klasse er operasjonalisert ved bruk av en versjon av EGP-skjemaet generert på bakgrunn av yrkesopplysninger fra 2008. Den fullstendige versjonen av EGP-skjemaet skiller ut elleve klasser, men skjemaet benyttes også i flere forkortede versjoner (Erikson & Goldthorpe 1992: 38-39). Det som kjennetegner de forkortede versjonene av EGP-skjemaet er at de er lite differensierte for de øvre klassene (Bihagen 2001). I denne studien er imidlertid utgangsposisjonene å finne innen serviceklasse I, og bevegelser ned i lavere middel- og arbeiderklassene antas å være sjeldne. For å kunne identifisere *kort*distansemobilitet for gruppene i denne studien er det viktig å skille mellom serviceklasse I og II (Hjellbrekke & Korsnes 2010b: 51). Jeg skal derfor benytte en versjon av EGP-skjemaet med fem klasser som svarer til versjonen som ble benyttet av Hjellbrekke og Korsnes (2010b), men hvor jeg i tillegg skiller ut en klassekategori for småborgerskapet (IV). Under gjengis versjonen av EGP-skjemaet som benyttes i denne studien.

Tabell 3.1: Avhengig variabel kapittel 5: klasseposisjon i EGP-skjemaet.

1	I	Høyere serviceklasse (referansekategori)	Profesjonelle, administratører og ledere på høyere nivå	sivilingeniører, leger, universitetslektorer, ledere i store og mellomstore bedrifter
2	II	Lavere serviceklasse	Profesjonelle, administratører og ledere på lavere nivå	ingeniører, lektorer i videregående skole, ledere av små bedrifter (færre enn 10 ansatte)
3	III a-b	Ikke-manuelt rutinearbeid	Høyere og lavere nivå	sykepleiere, sekretærer, førskolelærere, barnehageassistenter
4	IVa-c	Småborgerskapet	Selvstendig næringsdrivende og bønder	Eiere av små firmaer, bønder, skogeiere
5	V, IV, VIIa-b	Faglært/ufaglært manuelle yrker	Faglærte og ufaglærte	tømrere, sveisere, renholdere, landbruksarbeidere

EGP-skjemaet som benyttes er i all hovedsak generert på bakgrunn av yrkeskoder.⁴⁵ Som følge av dette blir klassifiseringen av selvstendig næringsdrivende mangelfull. For å bøte på problemet har jeg fulgt fremgangsmåten til Hermansen (2009: 47-48) ved å benytte inntektsopplysninger for å konstruere en klasse av selvstendig næringsdrivende. I tillegg er inntektsopplysninger benyttet for å skille ut individer hvis inntekter er så lave i året for måling av klasseposisjon at de bør regnes som *ikke-sysselsatte*.⁴⁶ Supplering av yrkesopplysninger med inntektsopplysninger har vært gjort også ved konstruksjon av andre klasseskjemaer (se for eksempel Hansen m.fl. 2009). Med detaljerte inntektsopplysninger kan man si noe om hva som er en persons viktigste kilde til livsopphold. Dermed kan gruppen av selvstendig næringsdrivende, som ikke er registrert med yrkesinformasjon, klassifiseres. I tillegg kan inntektsopplysninger bidra til å gi et riktigere bilde av personens klasseposisjon enn det yrkestitler kan alene. Har en person større nærings- og kapitalinntekter enn lønnsinntekter er dette avgjørende for personens arbeids- og markedsituasjon og vedkommende bør defineres som selvstendig næringsdrivende.⁴⁷ Tilsvarende indikerer svært lave yrkesinntekter at en person i liten eller ingen grad er yrkesaktiv, og kanskje har sin viktigste kilde til livsopphold fra velferds-

⁴⁵ Basert på arbeidet til Ganzeboom og Treiman (1996), revidert av førsteamanuensis Johs. Hjelbrekke UiB, men med en egen fremgangsmåte for denne studien, beskrevet over.

⁴⁶ I datamaterialet finnes opplysninger om lønnsinntekter (lønn, sykepenger, fødselspenger), næringsinntekter (inntekt av jord og skogbruk, fiske og fangst, inntekt av annen næringsvirksomhet) og kapitalinntekter (renteinntekter, aksjeutbytte, realisasjonsgevinster og andre kapitalinntekter). Disse opplysningene kan benyttes (slik Hermansen 2009 har gjort) til å definere om en persons viktigste kilde til livsopphold er lønnsinntekter eller inntekter fra næring/eiendom. Personer som hadde høyere summerte nærings- og kapitalinntekter enn lønnsinntekter i 2008 defineres som *selvstendig næringsdrivende*. Videre er individer hvis samlede lønns-, nærings- og kapitalinntekter ikke overstiger 1,5 ganger grunnbeløpet i folketrygden (som i 2008 tilsvarte 105384 kr) (<http://www.nav.no/Om+NAV/Satser+og+datoer/Grunnbel%C3%B8pet+%28G%29> hentet den 28/4 2011) definert som *ikke-sysselsatte* og ekskludert fra analysen av klasseposisjon (se Hermansen 2009: 47-48, Jonsson 2007).

⁴⁷ Personer som på bakgrunn av yrkesopplysninger sorteres til serviceklassen plasseres ikke i klassen av selvstendig næringsdrivende etter dette demarkasjonskriteriet. Disse bør defineres som en del av serviceklassen uavhengig av nærings- og kapitalinntekter.

ytelser. I denne studien tilskrives disse individene ikke en klasseposisjon i det femdelte EGP-skjemaet, men ekskluderes fra analysen.

Klassekategoriene for ikke-manuelt rutinearbeid (III) og faglærte og ufaglærte manuelle yrker (V, VI og VII) er vide og begge kategorier inneholder både faglært og mindre faglært arbeidskraft. Skillet mellom dem kan derfor sies å være vel så mye av symbolsk karakter (Hjellbrekke & Korsnes 2010b: 51) som et skille i arbeids- og markedssituasjon mellom klasser. Samtidig overlapper det med et skille mellom menns og kvinners sysselsetting der kvinneyrker i større grad havner i klasse III mens mannsyrker havner i klassekategorien for de manuelle yrkene.⁴⁸ Jeg opererer med andre ord med to grove klassekategorier for de lavere middel- og arbeiderklassene. Når vi tar med i betraktningen at utgangsposisjonene for enhetene i denne studien er å finne innen øvre serviceklasse, og banene ned i klassekategoriene for ikke-manuelt rutinearbeid og de manuelle yrkene uansett er å regne som *langdistansemobilitet*, er en slik grov inndeling tilstrekkelig gitt studiens formål.

I analysen behandles det femdelte EGP-skjemaet som en variabel på nominalnivå i en multinomisk logistisk regresjonsanalyse. Kategorien *serviceklasse I* tjener som referansekategori.

Posisjon i inntektshierarkiet

Den avhengige variabelen i kapittel 6 er respondentenes posisjon i inntektshierarkiet i perioden 2006-2008. Inntektshierarkiet er operasjonalisert som to dikotome variabler for hvert av kjønnene med kategorier for lave og høye posisjoner i inntektsfordelingen. I analysen benyttes disse variablene i binomiske logistiske regresjonsanalyser som estimerer sannsynligheter for lavinntekt og toppinntekt. Hvorfor dikotomisere en variabel som gir detaljert informasjon på forholdstallsnivå? Hadde inntektsvariabelen vært brukt i en lineær regresjonsanalyse ville analysen vist hvor mye ulike faktorer trekker inntekten opp eller ned, relativt til en referansegruppe. Som formulert i studiens problemstillinger er jeg imidlertid opptatt av lave og høye posisjoner i et inntektshierarki og ulike gruppers sannsynligheter for å ende opp i disse. Det krever at kategorier for lavinntekt og toppinntekt defineres og at det gjennomføres logistisk regresjon. Jeg har gått frem på følgende måte: Først konstruerte jeg en inntektsvariabel på bakgrunn av informasjon om *ulike typer inntekt* over flere år. I denne sammenhengen er det

⁴⁸ Slik EGP-skjemaet er konstruert er det en generell tendens til at kvinnene hoper seg sammen særlig i klassene for ikke-manuelt rutinearbeid, men også i lavere serviceklasse, mens mennene sprer seg over alle classeskjemaets ulike klasser (Ringdal 2010, Crompton 1993: 95). Kritikere hevder at dette ikke bare skyldes at kvinners klasseposisjoner, definert på bakgrunn av yrke, er mer homogene enn menns, men at klassestrukturen slik den er operasjonalisert i EGP-skjemaet er konstruert på bakgrunn av menns sysselsetting og dermed ikke får frem forskjeller i kvinners klasseposisjoner (Crompton 1993: 96, Abbott & Payne 1990: 17).

en stor fordel at det i tillegg til opplysninger om lønnsinntekter finnes opplysninger om kapital- og næringsinntekter. Inntektsmål som fungerer som mål på økonomisk posisjon bør være så inklusive som mulig (Hansen 2010: 149). I tillegg er det en fordel å måle inntekt over flere år for å dempe betydningen av avvikende år og gi et mål på økonomisk posisjon over tid (Coraak 2004: 7, Hansen 2006: 224). Derfor er gjennomsnittsinntekten (summert lønns-, nærings- og kapitalinntekt) beregnet for de tre årene i perioden 2006-2008.⁴⁹ I neste omgang har jeg definert *relative* mål for lavinntekt og toppinntekt på bakgrunn av fordelingen på inntektsvariabelen beskrevet over. Relative mål, fremfor absolutte mål på lavinntekt og toppinntekt benyttes ettersom jeg ikke er interessert i inntektsgruppers velstandsnivå, men deres økonomiske muligheter og makt relativt til andre inntektsgrupper (jf. Hansen 2010: 137).

Lavinntekt defineres i denne studien som nederste kvartil i inntektsfordelingen for hvert av kjønnene.⁵⁰ Det vil si at for kvinner med lavinntekt vil 75 % av alle kvinner i de utvalgte kohortene ha høyere inntekt enn dem selv. Tilsvarende gjelder for mennene. Grunnen til at jeg definerer lavinntekt separat for hvert av kjønnene er at kvinnene er svært overrepresentert i delen av befolkningen med lave inntekter. Et *felles* mål for lavinntekt ville blitt svært inklusivt for kvinnene og eksklusivt for mennene. Det ville innbydd til en analyse av kjønnsforskjeller i sannsynligheten for lavinntekt, mens separate mål for kvinner og menn innbyr til en analyse av hvorvidt mønsteret i *forholdet mellom serviceklassegruppene* når det gjelder sannsynligheten for lavinntekt er det samme på tvers av kjønn. Gitt studiens problemstillinger har jeg derfor valgt å definere lavinntekt separat for kvinner og menn.

Mens lavinntekt i denne studien kun er tenkt å være et mål på posisjon i inntektshierarkiet, er toppinntekt ment å være et mål på hvorvidt serviceklassegruppens barn klarer å reproducere foreldrenes posisjon i de høyeste samfunnslagene gjennom å tilegne seg mye økonomisk kapital. Det kan dermed også kompensere for en mangel ved EGP-skjemaet, som er generert på bakgrunn av yrkestitler, ved at også posisjoner som gir store kapitalinntekter identifiseres som en del av den sosiale reproduksjonen. For å oppnå dette må kategorien *topp-*

⁴⁹ Personer med nullinntekt eller negativ gjennomsnittsinntekt for perioden er ekskludert fra analysene og fra beregning av lavinntekt og toppinntekt. Dette kan for eksempel være selvstendig næringsdrivende som i tidligere år har hatt underskudd i næringsdriften eller husholdninger med store tap på verdipapirer (<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200803/05/art-2008-06-16-01.html> den 2/5 2011). Dette gjelder svært få personer (ca. 1 % av de som har registrerte inntektsopplysninger i perioden). Også personer som mangler inntektsopplysninger for alle årene i perioden er ekskludert fra analysen. Dette kan være studenter eller personer som lever på velferdsytelser (i underkant av 17 % av personene i de utvalgte kohortene).

⁵⁰ Lavinntekt er dermed definert annerledes i denne studien enn slik det for eksempel defineres av SSB (60% av medianinntekten i befolkningen (<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200602/05/art-2006-05-18-01.html> den 2/5 2011)). Mens SSBs lavinntektsmål er ment å være et mål på relativ fattigdom, i den forstand at lavinntekt begrenser mulighetene for å delta i aktiviteter som er vanlige i det aktuelle samfunn, er mitt lavinntektsmål kun et mål på posisjon i en inntektsfordeling.

inntekt avgrenses slik at den rommer de høyeste inntektene i inntektsfordelingen, uavhengig av kjønn. *Toppinntekt* defineres derfor som øverste desil i inntektsfordelingen for menn og øverste tre prosentiler i inntektsfordelingen for kvinner. Menn med toppinntekt vil dermed ha høyere inntekt enn 90 % av alle menn i de utvalgte kohortene, mens kvinner med toppinntekt vil ha høyere inntekt enn 97 % av alle kvinner i de utvalgte kohortene (gjennomsnittlig årsinntekt før skatt for perioden 2006-2008).⁵¹ Under gjengis inntektshierarkiet slik det er operasjonalisert i fire dikotome variabler:

Kvinner		Menn	
Toppinntekt	Lavinntekt	Toppinntekt	Lavinntekt
98.-100. (kodet 1)		91.-100. (kodet 1)	
1.-97. prosentil i inntektsfor- delingen (kodet 0)	26.-100. prosentil i inntektsfor- delingen (kodet 0)	1.-90. prosentil i inntektsfor- delingen (kodet 0)	26.-100. prosentil i inntektsfor- delingen (kodet 0)
	1.-25. prosentil (kodet 1)		1.-25. prosentil (kodet 1)
Nullinntekter, negativ. inntekter, manglende inntektsopplysninger (kodet missing)	Nullinntekter, negativ. inntekter, manglende inntektsopplysninger (kodet missing)	Nullinntekter, negativ. inntekter, manglende inntektsopplysninger (kodet missing)	Nullinntekter, negativ. inntekter, manglende inntektsopplysninger (kodet missing)

Figur 3.2: Avhengig variabel kapittel 6: Posisjon i inntektshierarkiet.

Uavhengige variabler

Servicegruppebakgrunn. For å kunne avdekke skillelinjer i den øvre serviceklassen når det gjelder intergenerasjonell nedadgående mobilitet (og sosial reproduksjon) definerer jeg totalt ni ulike servicegruppebakgrunner. Disse er definert på bakgrunn av opplysninger om fars yrke

⁵¹ Begge toppinntektskategoriene rommer dermed høye posisjoner i inntektshierarkiet uavhengig av kjønn. Når det ikke anvendes et felles mål for toppinntekt for menn og kvinner skyldes det at det gir for få kvinner i kategorien for toppinntekt.

i 1980.⁵² Frem til 1998 ble yrke registrert etter standarden Nordisk yrkesklassifisering (NYK), da Standard for yrkesklassifisering (STYRK) tok over. To ulemper med den gamle standarden sammenlignet med den nye er at den er mindre detaljert og i større grad tar utgangspunkt i næring og bedriften der den nye tar utgangspunkt i arbeidstakeren og det kompetansenivået yrket krever (Villund 2003, Statistisk sentralbyrå 1998). For eksempel finnes det i STYRK egne koder for sivilingeniører og sivilarkitekter der det i NYK kun finnes koder for ingeniører/overingeniører og arkitekter. For å kompensere for dette har jeg valgt følgende fremgangsmåte ved operasjonalisering av servicegruppebakgrunn: For tre av gruppene supplerer jeg yrkesopplysningene med utdanningsopplysninger. For eksempel gir dette mulighet for å velge ut personer med sivilingeniør-, sivilarkitekt- og siviløkonomutdannelse som arbeidet som henholdsvis ingeniører, arkitekter og administrerende direktører i 1980. Hadde jeg benyttet *kun* utdanningsopplysninger for å definere gruppene, for eksempel alle med sivilingeniør- eller juristutdannelse, kunne de ikke uten videre blitt definert som serviceklassegrupper etter Goldthorpes prinsipper om likhet i markeds- og arbeidssituasjon. Siden *både* yrkes- og utdanningsopplysninger benyttes kan vi si at gruppene består av individer som har gjennomgått lignende utdanningsløp og arbeidet i samme eller lignende yrke med dertil hørende likhet i arbeidskontraktene, i 1980.

Utdanningsopplysningene er registrert etter NUS2000-standardens beskrevet over (Statistisk sentralbyrå 2001). Jeg har benyttet informasjon om fars høyeste fullførte utdanning da barnet var seksten år for å supplere yrkesopplysningene.⁵³ Til slutt benytter jeg informasjon om *næring* for å kunne skille ut siviløkonomer og revisorer som arbeidet i privat sektor. Her følger jeg fremgangsmåten til Hansen (1995:304).⁵⁴ Gruppene er som følger:

⁵² Det å definere klassebakgrunn på bakgrunn av fars posisjon alene blir gjerne referert til som ”det konvensjonelle synspunktet” og har blitt fremmet av John Goldthorpe (Hjellbrekke & Korsnes 2006: 125). Verken denne fremgangsmåten, eller den såkalte ”dominansstrategien” (Crompton 1993: 94), gir rom for at klasseposisjonene i familien enten kan være homogene eller divergerende og at dette kan påvirke sannsynlighetene for sosial mobilitet slik noen studier tyder på (se for eksempel Hjellbrekke og Korsnes 2009 om utdanningsmobilitet og Hansen 2009 om inntektsmobilitet). Siden fedrene i de ni serviceklassegruppene jeg definerer var å finne innen høyere serviceklasse vil de i de fleste tilfeller ha familiens høyeste klasseposisjon. Eventuelt er mors posisjon tilsvarende høy. Servicegruppene som benyttes i denne studien er for små til å undersøke problematikken med divergerende klasseposisjoner på en god måte. I analysen av utdanningsmobilitet (kapittel 4) inkluderes imidlertid informasjon om mor gjennom variablene *mors utdanningsnivå* og *foreldres inntekt* (se under).

⁵³ Siden jeg benytter informasjon om fars utdanning da barnet var seksten år er fars yrke og fars utdanning målt på ulike tidspunkt for alle andre kohorter enn 1964-kohorten. Det kan tenkes at et fåtall av fedrene fullførte sin utdanning *etter* 1980 da yrkesopplysningene ble registrert. Det viktigste er imidlertid at far hadde fullført sin profesjonsutdanning da sønn eller datter var fylt seksten år.

⁵⁴ I følge Hansen (1995: 304) gir ikke næringsopplysningene et fullgodt skille mellom offentlig og privat sektor, men de kan likevel benyttes til dette formålet.

1. Forskere ved universiteter og høyskoler: Far arbeidet som professor, dosent, universitets- eller høyskolelærer (N=4201).⁵⁵
2. Prester: Far arbeidet som biskop, prest eller forstander (N=1558).
3. Realister: Far arbeidet som kjemiker, fysiker, geolog, meteorolog, hydrolog eller biolog (N=1089).
4. Sivilarkitekter: Far utdannet sivilarkitekt og arbeidet som arkitekt (N=1322).
5. Sivilingeniører: Far utdannet sivilingeniør, eller utdanning på doktorgradsnivå innen bygg- og anleggsgfag, naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag, og arbeidet som ingeniør eller overingeniør (N=7212).
6. Jurister: Far arbeidet som domstolsjurist, i påtalemyndighet/politiembetsmann, privatpraktiserende jurist, juridisk representant eller juridisk konsulent (N=1734).
7. Leger og tannleger: Far arbeidet som overlege, lege eller tannlege (N=9102).
8. Revisorer: Far arbeidet som revisor i privat sektor (N=1928).
9. Siviløkonomer: Far utdannet siviløkonom og arbeidet i privat sektor. 66 % av personene i denne gruppen arbeidet som administrerende direktører. Andre viktige yrker er organisasjonsledere, administrerende sekretærer og øvrige innen bedrifts- og organisasjonsledelse (7%), utredere statistisk arbeid (7 %), regnskapssjefer (3%), reklamefolk, salgsfunksjonærer og butikksjefer (10%) (N=2270).⁵⁶

For enkelhets skyld brukes betegnelsene ”realister”, ”jurister” og ”siviløkonomer”, fremfor for eksempel ”fedre i juridiske yrker”. Det er viktig å understreke at det finnes skillelinjer også internt i serviceklassegruppene, for eksempel mellom offentlig og privat sektor. Jurister innen påtalemyndigheten og privatpraktiserende jurister er et eksempel på dette. Ser vi på siviløkonomene arbeidet majoriteten som administrerende direktører, men en del andre yrker er også representert. De har likevel det felles at de er innen privat sektor. Realistene arbeidet i flere ulike yrker, men yrkene har det felles at de er basert på den ansattes realfaglige ekspertise. Gruppen av prestefedre inneholder også forstandere som ikke nødvendigvis har høyere utdanning, men de utgjør kun en liten andel av gruppen.⁵⁷ Revisorene er en mer broket gruppe, særlig utdanningsmessig, enn de andre. I STYRK skilles det mellom statsautorisert revi-

⁵⁵ Antallet viser til menn og kvinner med far i de utvalgte yrkene.

⁵⁶ Ikke alle yrkene her regnes normalt til serviceklasse I (se Gooderham m.fl. 1994), men siviløkonomutdannede i disse yrkene besitter en svært verdifull ekspertise som gjør det sannsynlig at deres markeds- og arbeidssituasjon tilsier at de bør kategoriseres som tilhørende den øvre serviceklassen.

⁵⁷ Rundt 12 % av denne gruppen hadde ikke høyere utdanning da barnet var 16 år. Denne yrkeskoden sorteres normalt til serviceklasse I (Gooderham m.fl.1994), eller tilsvarende i andre klasseskjema (Hansen 1995: 304-306), uavhengig av utdanning.

sor, som krever utdanning på mastergradsnivå og tre års praksis, og ikke-statsautorisert revisor (registrert revisor), som krever utdanning på bachelorgradsnivå og tre års praksis. I NYK finnes det kun én yrkeskode for revisorer og de har derfor blitt kategorisert noe ulikt i ulike klasseskjemaer.⁵⁸ For at ikke utvalget skal bli for lite har jeg valgt å inkludere alle som var registrert som revisor i 1980 uten å begrense etter utdanningsnivå.

Foreldres inntekt. Variabelen benyttes i analysene i kapittel 4. Den angir mors og fars samlede gjennomsnittlige pensjonsgivende inntekt i årene da respondenten var tolv til seksten år gammel, målt som desiler. Den er i så måte ment å fungere som et mål på hvilke økonomiske ressurser som fantes til rådighet i familien i respondentens tidlige ungdomsår da viktige utdanningsvalg ble tatt. Dessverre inkluderer ikke variabelen kapitalinntekter ettersom data om dette ikke er tilgjengelig for lengre tilbake enn 1993. Ved å måle inntektene over flere år dempes betydningen av avvikende år i foreldrenes inntekt, samtidig som den langsiktige økonomiske situasjonen i familien avdekkes (Corak 2004: 7 Hansen 2006: 223). Foreldrenes samlede inntekt er et bedre mål enn fars inntekt alene (se Hansen 2010: 134). Inntektsdesilene er beregnet for hvert årskull i utvalget for at ikke inflasjon og reallønnsvekst skal påvirke det som skal være et mål på *relativ* inntekt. Siden alle serviceklassegruppene i utvalget, kanskje med unntak av prestene, er høyinntektsgrupper og plasserer seg helt i toppsjiktet av inntektsfordelingen i befolkningen, er desilene *beregnet på bakgrunn kun av inntektene i serviceklassen*.⁵⁹ Variabelen er kodet med verdiene 0 til 9 og verdien 8 på denne variabelen betyr altså at mellom åtti og nitti prosent av respondentene *med bakgrunn i serviceklassen* hadde foreldre med lavere inntekter enn den aktuelle respondenten. For å ta høyde for ikke-lineære sammenhenger har jeg laget et annengradsledd av den samme variabelen: *foreldres inntekt kvadrert*.

Mors utdanningsnivå. I likhet med variabelen *foreldres inntekt* inkluderes *mors utdanningsnivå* i analysene i kapittel 4. Måletidspunktet for mors utdanning er satt til det året da barnet, altså utvalgspersonen, var 16 år. Variabelen er kodet som en dummyvariabel hvor 0 angir mor uten høyere utdanning, og 1 angir mor med høyere utdanning. Mors utdanningsnivå er dikotomisert for å unngå kolinearitetsproblemer.⁶⁰

⁵⁸ Som høyere serviceklasse i Gooderham m.fl. (1994) som klasse 1 eller 4, avhengig av utdanningsnivå, i økonomisk-kapitalfraksjonen av Hansens tidelte klasseskjema fra 1995 (Hansen 1995).

⁵⁹ Det gir en viss spredning på alle inntektsdesiler.

⁶⁰ Fars serviceklassegruppe og mors utdanningsnivå er høyt korrelert med hverandre, og med kategorier på den avhengige variabelen med få observasjoner kan regresjonsanalysen ikke bestemme den relative betydningen av de to forklaringsfaktorene (Skog 2007: 287).

Respondentens utdanning. Et viktig formål med analysene i kapittel 5 og 6 er å kunne skille mellom direkte og indirekte effekter av sosial bakgrunn. Derfor kontrolleres det for respondentenes utdanning. I kapittel 5 gjøres dette gjennom et sett av dummyvariabler for respondentens *utdanningsnivå*: (1) Grunnskoleutdanning, (2) 1-2 års videregående utdanning, (3) fullført videregående utdanning + evt. påbygning, (4) universitets/høyskoleutdanninger lavere nivå, (5) universitets/høyskoleutdanninger høyere nivå (inkludert forskerutdanning). Universitets/høyskoleutdanninger på høyere nivå tjener som referansekategori. For å undersøke hvorvidt effekten av sosial bakgrunn på klasseposisjon avtar med økende utdanning har jeg fulgt fremgangsmåten til Mastekaasa (2004) og laget samspillsledd mellom servicegruppebakgrunn og utdanningsnivå. Her behandles utdanningsnivå som en kontinuerlig variabel, og siden universitets-/høyskoleutdanning på høyere nivå er referansekategori, er den kodet slik at en økning på denne variabelen er ensbetydende med synkende utdanningsnivå (dvs. fra 0 (universitet/høyskole høyere) til 5 (grunnskoleutdanning)).⁶¹

I kapittel 6 brukes den samme tilnærmingen, men fremfor å inkludere utdanningskategoriene som et sett av dummyvariabler inkluderes de som en kontinuerlig variabel, *utdanningsnivå*, og et samspillsledd for å ta høyde for ikke-lineære sammenhenger, *utdanningsnivå kvadrert*. I analysene i kapittel 6 inkluderer jeg også dummyvariabler for bestemte *utdanningstyper* som kan tenkes å gi særlig høy avkastning i inntektshierarkiet, i form av høye sannsynligheter for toppinntekt og lave sannsynligheter for lavinntekt, og hvor bestemte grupper kan tenkes å være overrepresentert. Jeg har derfor laget dummyvariabler for *siviløkonomutdanning*, *profesjonsutdanning*⁶² (medisin, odontologi, sivilingeniørutdanning og jus) og *forskerutdanning*. Ved å kontrollere for disse utdanningstypene kan det utelukkes at eventuelle forskjeller i gruppenes sjanser i inntektshierarkiet skyldes at de i ulik grad velger siviløkonom-, profesjons- eller forskerutdanning.

Kjønn. Et sentralt spørsmål i denne studien er hvorvidt mønstrene av nedadgående mobilitet er ulike avhengig av om vi ser på menn eller kvinner med bakgrunn fra den øvre serviceklassen. Har for eksempel bakgrunn fra et siviløkonomhjem ulik “verdi” for kvinner og menn

⁶¹ Som hos Mastekaasa (2004) inkluderes det ikke samspillsledd for eventuelle kurvelineære sammenhenger. Dette innebærer at dersom effekten av sosial bakgrunn reduseres med økende utdanning vil det vises som en lik reduksjon for hvert utdanningsnivå og det er ikke mulig å avgjøre eventuelt *hvilket* av utdanningsnivåene som har størst betydning for å utjevne forskjellene mellom gruppene. Siden det høyeste utdanningsnivået tjener som referansekategori vil det imidlertid være mulig å avgjøre hvorvidt det er forskjeller av betydning mellom gruppene når de har nådd så langt det lar seg gjøre i utdanningssystemet.

⁶² For å unngå *diskriminering*, som kan være et problem med kategoriske X-variabler i logistisk regresjon når man får et ugunstig sammenfall mellom bestemte X- og Y-verdier (Eikemo & Klausen 2007: 129), er disse utdanningene slått sammen til én kategori.

sammenlignet med de andre servicegruppebakgrunnene? For å kunne besvare slike spørsmål har jeg valgt å gjennomføre *separate analyser for kvinner og menn* fremfor å inkludere samspillsledd mellom kjønn og samtlige variabler for sosial bakgrunn.

Alder. Når flere kohorter inkluderes i en tverrsnittstudie kan livsløpseffekter, kohorteffekter og periodeeffekter være korrelert med den avhengige variabelen. Disse er imidlertid vanskelig å skille fra hverandre (Blossfeld i Hjellbrekke & Korsnes 2006: 54). Jeg kontrollerer for slike effekter ved å inkludere variablene *alder* og *alder kvadrert*. *Alder* er laget ved å ta måletidspunktet for utvalgspersonenes inntekt, 2006, minus fødselsår, for så å trekke fra 32. Da får man en variabel med verdier fra 0 til 12, hvor 0 svarer til 32 år og 12 til 44 år ved måletidspunktet for respondentens inntekt.

3.3 Analysemetoder

Regresjonsanalysen

Hvorfor er nettopp regresjonsanalysen en egnet metode for å besvare denne studiens problemstillinger? Med Skog (2007: 259) kan man si at problemstillingene krever at jeg bestemmer "så nøyaktig som mulig hvorledes én bestemt årsaksfaktor påvirker den avhengige variabelen". Multippel regresjonsanalyse gjør denne nøyaktigheten mulig ved (1) å kunne inkludere flere mål på den samme årsaksfaktoren (sosial bakgrunn), og (2) avgjøre i hvor stor grad påvirkningen skjer indirekte gjennom en mellomliggende variabel (utdanning). I kapittel 4 inkluderes tre mål på sosial bakgrunn, *fars yrke* (servicegruppebakgrunn), *mors utdanningsnivå* og *foreldrenes inntekt*, for å kunne avgjøre deres relative betydning for utdanningsmobiliteten. I kapitlene 5 og 6 kontrolleres det for utdanningsforskjeller mellom gruppene for å avgjøre hvorvidt direkte effekter av sosial bakgrunn skaper forskjeller i sannsynlighet for nedadgående mobilitet i inntekts- og klassehierarkiet. Selv om regresjonsanalysen i realiteten kun viser hvorvidt det er samvariasjon mellom fenomener kan den, ved hjelp av det som best kan beskrives som en form for eliminasjonsmetode, *kontrollvariabelmetoden*, gi detaljerte beskrivelser av under hvilke omstendigheter fenomener opptrer sammen. For eksempel ønsker jeg i denne studien å avklare hvorvidt det er forskjeller i siviløkonomsønners og forskersønners sannsynlighet for lavinntekt og, i neste omgang, om eventuelle forskjeller mellom dem forsvinner når utdanningsnivået holdes konstant på tvers av gruppene. I så fall tyder det på at mekanismene vi her står overfor utelukkende virker gjennom utdanningssystemet.

Når variabler for respondentenes utdanning inkluderes i modellen, sammenligner regresjonsanalysen i praksis *undergrupper* av siviløkonomsønner og forskersønner som er like med hensyn til andeler som har de ulike verdiene på utdanningsvariablene (og eventuelt andre uavhengige variabler i modellen).⁶³ Dette skjer automatisk i parameterestimeringen ved at kun variasjoner i forklaringsvariabelen og avhengig variabel som er uavhengige av kontrollvariabelen blir benyttet for å beregne korrelasjonskoeffisienten (Skog 2007: 263). Vi skjønner av dette at en slik spesifisering av undergrupper som er identiske med hensyn til fordelingen på flere uavhengige variabler, krever observasjoner for et stort antall individer (eller andre analyseenheter). Dette bringer oss over i spørsmålet om teststyrke, populasjonsdata og statistisk signifikans.

Statistisk usikkerhet og populasjonsdata

”En tests styrke er dens evne til å avsløre faktisk eksisterende forskjeller og sammenhenger.” (Skog 2007: 207). I utvalgsundersøkelser er spørsmålet om teststyrke et spørsmål om utvalgets størrelse og styrken på sammenhengene man undersøker. Informasjon om teststyrken får man gjennom standardfeilen til estimatene i utvalget, og signifikanstester gir oss en trygghet for at sammenhenger vi finner i utvalget også finnes i populasjonen. Den empiriske delen av denne studien er imidlertid basert på populasjonsdata hvilket innebærer at sammenhengene som avdekkes kan generaliseres til de utvalgte kohortene i befolkningen. Hvilken hensikt har signifikanstestene når man analyserer populasjonsdata? Skog (2007: 121) argumenterer for at man ved å signifikant teste sammenhenger i populasjonen kan skille mellom systematiske mønstre og slumpvariasjon: Slumpvariasjonen i populasjonen ”kan beskrives med de samme sannsynlighetsteoretiske modellene som man bruker ved utvalgsundersøkelser. Signifikanstesting er derfor ikke bare relevant ved utvalgsundersøkelser.”⁶⁴ Selv om vi skulle finne forskjeller mellom grupper i populasjonen er det med andre ord ikke sikkert at vi står overfor

⁶³ Regresjonsanalysen arbeider egentlig ikke med grupper av enheter (i motsetning til en krysstabellanalyse) men med individuelle data (Tuft 2000: 12), men siden regresjonsanalysen ”i bunn og grunn [er] en avansert form for gjennomsnittsanalyse” (Tuft 2007: 147) er det i praksis gjennomsnittsverdien for slike undergrupper som beregnes.

⁶⁴ Det blir med andre ord snakk om en generalisering til en større tenkt populasjon som har blitt utsatt for det samme fenomenet med de samme virksomme mekanismene. I tråd med et slikt syn betraktes gjerne sammenhengene som observeres på aggregert nivå som *probabilistiske* og utslaget på individnivå som en *tilbøyelighet* til å handle på en bestemt måte, som i det enkelte tilfelle kan ”nulles ut”, eller ”forstyrres”, av tilfeldigheter (Skog 2007: 29, Goldthorpe 2007a). Tilfældigheter er imidlertid nettopp *tilfældige* og de avviker med andre ord ikke *systematisk* fra de tilbøyeligheter som gjelder for en gruppe som har blitt utsatt for påvirkning fra bestemte mekanismer. På aggregert nivå vil derfor tilfældighetene ”nulle *hverandre* ut” og tilbøyeligheten som var til stede hos den enkelte, som følge av at vedkommende var blitt utsatt for bestemte mekanismer, vil gjøre seg gjeldende i form av en statistisk sammenheng. Sjansen for at tilbøyeligheter hos en gruppe ”nulles ut” eller ”forstyrres” av tilfeldigheter hos de representantene for gruppen vi studerer er dermed avhengig av *antallet representanter* (N) (se Skog 2007: 123 om *de store talls lov*).

systematiske mønstre og regularitet i den sosiale virkeligheten, i følge dette argumentet. Men siden det arbeides med populasjonsdata, og forskjeller mellom gruppene dermed er *reelle* ved at de finnes i populasjonen, er det imidlertid *parameterestimatenes størrelse* som er målet på mønsteret av forskjeller mellom gruppene. Det å fokusere på signifikanstester kan ta fokuset vekk fra størrelsen på disse forskjellene (Ziliak & McCloskey 2008). I denne studien rapporteres standardfeilene, men det er i all hovedsak størrelsen på parameterestimatene som kommenteres, samt resultater for tester av modellenes tilpasning til data (se under).

Binomisk og multinomisk logistisk regresjon

De avhengige variablene *posisjon i utdanningshierarkiet* og *klasseposisjon* er kvalitative variabler, ikke kvantitative. Selv om kategoriene på sett og vis kan rangeres etter to dimensjoner, utdanningsnivå og livssjanser henholdsvis, rommer de, som jeg har redegjort for over, også andre dimensjoner. De bør derfor behandles som variabler på nominalnivå. Variablene *lavinntekt* og *toppinntekt* er dikotome variabler konstruert på grunnlag av en kontinuerlig variabel. For slike variabler bør logistisk regresjon benyttes (Tuft 2007: 147). Jeg skal derfor kort beskrive de viktigste prinsippene for logistisk regresjon.

Med en dikotom avhengig variabel som er kodet med verdiene 0 (å ikke ha egenskapen) og 1 (å ha egenskapen) vil alle enhetene plassere seg på disse verdiene. Når ingen enheter har verdier i intervallet mellom 0 og 1 vil sammenhengen mellom avhengig- og uavhengig variabel komme til uttrykk ved at *andelen* med verdien 1 endres med endringer i den uavhengige variabelen. Som i lineær regresjon viser regresjonsanalysens koeffisienter endringer i gjennomsnittsverdien på den avhengige variabelen som følge av endringer på den uavhengige variabelen, men gjennomsnittet er nå uttrykt som *andeler* (Tuft 2000: 12, Skog 2007: 359). *Andeler* er nært beslektet med sannsynligheter (Skog 2007: 153) og resultatene fra den logistiske regresjonen leses derfor som sannsynligheten for å ha verdien 1 (ha egenskapen) på den avhengige variabelen.⁶⁵ Når vi har å gjøre med en dikotom avhengig variabel er imidlertid sammenhengen mellom avhengig og uavhengig variabel normalt ikke lineær målt som sannsynligheter. Siden 0 og 1 er de absolutte grenseverdiene vil sannsynligheten endres i en lavere takt når den nærmer seg 0 eller 1. Sammenhengen kan derfor typisk beskrives med en S-formet kurve (Skog 2007: 354). Siden det er en rekke fordeler knyttet til det å ha å gjøre med en lineær regresjonsmodell transformeres andeler til *logits*, ”som kan oppfattes som et alternativt mål for hvor vanlig forekommende et fenomen er” (Skog 2007: 355). Dette gjøres ved å

⁶⁵ Alternativt kan vi se det ikke som tilbøyelighet hos det enkelte individ, men som et fenomens utbredelse i forskjellige grupper av enheter (altså andeler) (Tuft 2000: 11).

regne om fra andeler til *odds*, for så å beregne logits ved å gjøre en logaritmisk omkodning, med naturlige logaritmer, av oddsen. Med logits måles sammenhengen *relativt* snarere enn absolutt.⁶⁶ Sammenhenger som følger S-kurven blir lineære målt på logit-skalaen.

Logits er ikke et intuitivt mål for de fleste, men det har noen egenskaper som gjør at vi likevel kan tolke regresjonskoeffisientene som er oppgitt på logit-skalaen. For det første kan vi se på koeffisientenes *fortegn*. Positiv logit-verdi er ensbetydende med positiv sammenheng og sannsynligheten øker med økt verdi på den uavhengige variabelen. Motsatt er negativ logit-verdi ensbetydende med negativ sammenheng og lavere sannsynlighet (Tuft 2000: 27). I multinomisk regresjonsanalyse er dette litt annerledes, som jeg skal redegjøre for under. Videre kan vi sammenligne *størrelsen* på koeffisientene. Det å ta logaritmen av en rekke tall endrer forholdet mellom tallene, men ikke rekkefølgen (Tuft 2000: 27). Jeg benytter meg av dette ved å fremstille logitkoeffisientene grafisk i søylediagrammer. I tillegg regner jeg ut predikerte sannsynligheter for bestemte kombinasjoner av verdier på de uavhengige variablene.

Multinomisk regresjonsanalyse benyttes når den avhengige variabelen er på nominalnivå og har mer enn to verdier. Den bygger på de samme prinsippene som binomisk logistisk regresjon (Tuft 2000: 53, Treiman 2009: 335). Siden den avhengige variabelen har flere kategorier benyttes én av kategoriene som referansekategori som hver av de andre kategoriene sammenlignes med. Resultatene for hver kategori viser dermed sjansen for å havne i den aktuelle kategorien *versus* å havne i referansekategorien. Metoden kan sammenlignes med å gjennomføre en serie med binomiske logistiske regresjonsanalyser mellom referansekategori og hver av de andre kategoriene. En multinomisk regresjonsanalyse er imidlertid en mindre tungvinn fremgangsmåte som gir mer presise estimater (Tuft 2007: 150). I tillegg står resultatene for kategoriene på den avhengige variabelen i et logisk forhold til hverandre ved at summen av de estimerte sannsynlighetene alltid blir 1. Kategorien som velges som referansekategori på den avhengige variabelen bør være en kategori det er teoretisk interessant å sammenligne de andre kategoriene med. Dette er særlig fordi vi på bakgrunn av parameterestimaterne *ikke* kan si om sannsynlighetssammenhengen er positiv eller negativ, slik vi kan i binær logistisk regresjon hvor sjansen for verdien 1 på avhengig variabel kontrasteres mot *alle andre utfall*, kodet 0. I analysekapitlene begrunner jeg valgene av referansekategorier som er gjort i denne studien. Det kan imidlertid også være interessant å sammenligne gruppers sannsynligheter for å havne i ulike kategorier (altså versus alle andre utfall). Disse lar seg også

⁶⁶ Odds-rater benyttes ofte som et mål på denne relative sammenhengen og disse regnes ut ved å ta antilogaritmen til logiten. Når dette målet benyttes i analysen, forklares det i teksten.

beregne (se Tufte 2007). Når man legger vekt på de predikerte sannsynlighetene i tolkningen av resultatene fra den multinomiske regresjonsanalysen, er valget av referansekategori mindre viktig.

Av statistiske tester som rapporteres i denne studien er likelihood ratio-testen. Størrelsen $-2 \log \text{likelihood}$ ($-2LL$) er parallell til "sum of squared errors" (SSE) i lineær regresjon og jo lavere verdien er, desto bedre beskriver modellen data (Skog 2007: 368-9). LR-testen består i å se om reduksjonen i $-2LL$ som følge av at én eller flere nye variabler inkluderes i modellen, er statistisk signifikant. I den binomiske logistiske regresjonsanalysen benytter jeg LR-testen analogt med en F-test i ordinær regresjon (OLS) for å se om en blokk med uavhengige variabler gir en signifikant bedring av modellens tilpasning til data. I den multinomiske regresjonsanalysen brukes den til en omnibus-test hvor "nullhypotesen om at ingen av variablene i regresjonsligningen har noen sammenheng med den avhengige variabelen [testes] ved å sammenligne med en modell der alle disse variablene er utelatt og kun konstantleddet gjenstår" (Skog 2007: 414). Til slutt oppgis LR-testen for hver av variablene i modellen. Denne kan leses som en test på hvorvidt informasjon om enhetenes verdi på den aktuelle uavhengige variabelen bidrar til en signifikant bedre prediksjon av utfallet på den avhengige variabelen når modellen allerede har informasjon om alle de andre uavhengige variablene i modellen (Tufte 2000: 39).

4

Utdanningsmobilitet

I dette kapittelet skal sannsynligheten for den fallende mobiliteten i utdanningshierarkiet undersøkes. Gir en likhet i serviceklassegruppens klassebasis seg utslag i lignende mobilitetsmønstre eller tyder mønstrene snarere på økonomiske og/eller kulturelle skillelinjer internt i den øvre serviceklassen? Nå kan det tenkes at eventuelle forskjeller mellom servicegruppene statistisk kan forklares med nivå av mer generelle kulturelle og økonomiske ressurser i den sosiale bakgrunnen. Av den grunn undersøkes effekten av foreldres inntekt og mors utdanningsnivå på sannsynligheten for å ende opp med korte utdanningsløp. Det gir også mulighet for å diskutere de relative effektene av kulturelle og økonomiske ressurser for barnets oppnådde utdanning (Lampard 2007). Til slutt vil en isolert effekt av servicegruppebakgrunn, når disse andre viktige bakgrunnsfaktorene holdes konstante, indikere at en forklaring på mønstre av fallende utdanningsmobilitet bør ta utgangspunkt i yrkes- og utdanningsbaserte sosiale stender.

Dersom gruppene med de laveste sannsynlighetene for å ende opp med de korteste utdanningsløpene, også har de høyeste sannsynlighetene for å gjennomføre de lengste utdanningsløpene, er forskjellen i servicegruppens sjanser i utdanningshierarkiet særlig stor. Ved å se sannsynligheten for de korteste utdanningsløpene i sammenheng med sannsynligheten for å nå toppen av utdanningshierarkiet får vi et bilde av servicegruppens sannsynlighet for å reprodusere foreldreposisjonen gjennom utdanningskanalen, versus sannsynligheten for å falle. Resultatene som presenteres i dette kapittelet er ment å besvare følgende av studiens problemstillinger:

1. Hvilke mønstre av forskjeller finnes det mellom ulike serviceklassegrupper når det gjelder intergenerasjonell nedadgående utdanningsmobilitet? Hvordan forholder det seg om vi ser sannsynligheten for nedadgående utdanningsmobilitet i forhold til sannsynligheten for sosial reproduksjon gjennom de lengste utdanningsløpene?

2. Hvilke sammenhenger er det mellom nedadgående utdanningsmobilitet og andre bakgrunnsfaktorer, mors utdanningsnivå og foreldres inntekt? Er det en isolert effekt av servicegruppebakgrunn når de andre bakgrunnsfaktorene holdes konstante?

4.1 Fremgangsmåte

Det første forskningsspørsmålet spør etter forskjeller mellom gruppene i utvalget ubetinget av respondentenes verdier på andre variabler. Det kan enkelt fremstilles i en krysstabell som viser gruppenes fordeling på den avhengige variabelen gitt som prosentandeler. Det beregnes videre *oddsrater* for forholdet i sannsynlighetene for de korteste versus de lengste utdanningsløpene for utvalgte grupper. For å besvare det andre forskningsspørsmålet gjennomføres en multinomisk logistisk regresjonsanalyse hvor det i tillegg til settet med dummyvariabler for servicegruppebakgrunn, er lagt inn variabler for å avdekke eventuelle alders-/kohorteffekter, samt variabler for foreldres inntektsdesil, foreldres inntektsdesil kvadrert og en dummyvariabel for hvorvidt mor har høyere utdanning eller ikke. Barna med siviløkonomfar er valgt som referansegruppe. I regresjonsmodellen er følgelig negative parameterestimater for de andre servicegruppebakgrunnene ensbetydende med lavere sannsynlighet enn referansegruppen for å havne i den aktuelle kategorien versus å havne i referansekategorien. Siden parameterestimaterne fra en multinomisk logistisk regresjonsanalyse ikke er intuitivt lette å tolke, vil jeg legge mest vekt på estimerte sannsynligheter i presentasjonen og tolkningen av resultatene.⁶⁷

Sosial bakgrunn kan ha ulik effekt for menn og kvinner (jamfør Bihagen 2007, Hansen 2001b). Det kan for eksempel tenkes at en forskjell mellom siviløkonomsønner og forskersønner når det gjelder utdanningsløp, ikke har en parallell for døtre med de samme bakgrunnene. For å avdekke eventuelt samspill mellom serviceklassegruppebakgrunn og kjønn, gjennomføres det separate analyser for hvert av kjønnene.

4.2 Krysstabeller

Menn

Tabell 4.1 viser fordelingen på avhengig variabel, gitt i prosentandeler, for menn med bakgrunn fra de ni servicegruppene i utvalget samt en kategori for alle andre menn født 1962-74 og som er registrert med far i et annet yrke i 1980. Først er det tydelig at det er store forskjeller i sannsynlighet for nedadgående utdanningsmobilitet mellom de ni servicegruppene. Revisorsønnene er i særklasse med over 4 av 10 som avslutter utdanningsløpet uten høyere utdanning (nederste rekke i tabellen). Det styrker mistanken om at revisorene i utvalget er en mer

⁶⁷ Det å benytte estimerte sannsynligheter gjør videre valget av referansekategori for avhengig variabel mindre viktig (se Tufte 2007: 150). En sammenligning med den valgte referansekategorien er meningsfull (universitets- eller høyskoleutdanning på lavere nivå er den vanligste utdanningen når hele utvalget sees under ett og ingen av servicegruppene utmerker seg med svært høye eller lave sannsynligheter for å havne i denne kategorien), men det er nyttig også å sammenligne de ulike gruppenes *sannsynligheter* for å havne i de ulike utdanningskategoriene (altså versus alle andre utfall). Sannsynligheter er intuitivt lett å tolke, men en ulempe er at de *relative* forskjellene kan komme dårlig frem i kategorier hvor de *absolutte* forskjellene er små.

broket gruppe enn de andre. Men det er også forskjeller av betydning mellom de andre gruppene. Om lag 2 av 10 forsker-, jurist-, lege-/tannlegesønner avslutter utdanningsløpet uten høyere utdanning, mens over 3 av 10 realistsønner gjør det samme. Blant realist- og revisorsønnene er det også dobbelt så mange såkalte “drop outs” (fullfører ikke videregående utdanning) som blant lege-/tannlegesønnene. Sett bort fra revisor- og realistsønnene er imidlertid ikke forskjellene mellom gruppene når det gjelder den fallende utdanningsmobiliteten påfallende store. Dette blir særlig tydelig hvis vi sammenligner gruppene med servicebakgrunn med gruppen av barn med annen bakgrunn hvor nesten 7 av 10 avslutter utdanningsløpet uten høyere utdanning. Det er ikke mulig å skille mellom en kultur-/profesjonsfraksjon og en økonomifraksjon av servicegruppebakgrunnene i utvalget når det gjelder den fallende utdanningsmobiliteten. Siviløkonombakgrunnen skiller seg ikke fra profesjonsbakgrunnene i dette henseende, mens gapet mellom siviløkonombakgrunnen og revisorbakgrunnen er stort.

Tabell 4.1: Sammenheng mellom fars yrke og barnets utdanning. Prosent. Menn

Fars yrke 1980										
Barnets utdanning 2009	Forsker univ.	Prest	Realist	Siv.ark.	Siv.ing.	Juridisk	Lege/tannl.	Revisor	Siv.øk.	Andre
Forskerutd.	9	4	5	3	4	3	5	1	1	1
Eliteutd.	19	11	17	19	25	31	27	11	21	5
Univ./høysk høy	21	21	14	16	14	12	16	10	15	5
(Hovedf. eller høyere)	(49)	(36)	(36)	(38)	(43)	(46)	(48)	(22)	(37)	(11)
Univ./høysk. lav	32	39	32	34	30	33	31	35	38	21
Vgs. allmennfag	8	9	10	11	12	10	10	18	11	11
Vgs. yrkesfag	6	10	13	9	8	5	6	14	6	31
Uavsl. vgs. eller lavere	6	7	10	8	6	6	5	10	7	26
(Ikke høyere utd.)	(20)	(26)	(33)	(28)	(26)	(21)	(21)	(42)	(24)	(68)
Total	100 n = 2101	100 n = 734	100 n = 507	100 n = 669	100 n = 3653	100 n = 862	100 n = 4621	100 n = 1001	100 n = 1133	100 n = 336935

Ser vi på kategorien for yrkesfag er det realist- og prestesønnene som har en høyere andel som ender med yrkesfaglig enn allmennfaglig utdanningsløp. De tekniske og merkantile bakgrunnene (unntatt siviløkonombakgrunnen) ligger litt høyere for den yrkesfaglige utdanningsretningen, men har også generelt litt høyere andel på de laveste utdanningsnivåene, slik at forskjellene til de andre gruppene er små.⁶⁸ Antagelsen om at fagbaserte subkulturelle forskjeller

⁶⁸ For sivilingeniørssønnene er 31 % av den fallende utdanningsmobiliteten (ikke høyere utdanning) yrkesrettet, mens den tilsvarende prosentandelen for lege-/tannlegesønnene er 29. For realistsønnene og prestesønnene er den 39 og 38 henholdsvis.

i aksepten for de yrkesrettede utdanningene (Hjellbrekke & Korsnes 2010b) gis ikke entydig støtte av disse resultatene.

Ser vi raskt på kategoriene i toppen av utdanningshierarkiet finner vi mønstre av direkte reproduksjon, her forstått som at barna velger samme utdanningsløp⁶⁹ som sin far, slik det ble antatt av Grusky og Weeden (2001). Forskersønnene er svært overrepresentert for forskerutdanningen og nesten 1 av 3 av de med far i et juridisk yrke velger elite/profesjonsutdanning. I toppen av utdanningshierarkiet er det også lettere å få øye på det som trolig er utslag av subkulturelle forskjeller i normer og verdsetting. For eksempel er forskerutdanningen særdeles lite ettertraktet hos sønnene av siviløkonomer. Her ser vi en forskjell mellom denne gruppen og gruppene med profesjons-, realist- og forskerbakgrunn som ikke ga seg utslag når det gjaldt den fallende mobiliteten. Dette er i tråd med Hellands (2006: 56) konklusjon om “klare indikasjoner på kulturelle skillelinjer mellom ulike grupper høyt utdannede.”

En litt annen måte å betrakte den fallende utdanningsmobiliteten på er å se den i forhold til sannsynligheten for de høye posisjonene i utdanningshierarkiet. Vi kan se utdanning på hovedfagsnivå eller høyere (de tre øverste kategoriene i tabellen) som uttrykk for sosial reproduksjon gjennom utdanningshierarkiet og det å ende utdanningsløpet uten høyere utdanning (de tre nederste kategoriene i tabellen) som uttrykk for nedadgående utdanningsmobilitet (universitets/høyskoleutdanning lavere nivå utgjør en mellomposisjon og utelates). Sannsynligheten for å falle versus sannsynligheten for å reprodusere kan da fremstilles som *odds*, og forholdet mellom gruppene som *oddsrater* (Hjellbrekke & Korsnes 2006: 65, Hjellbrekke & Korsnes 2010a). Med utgangspunkt i tallene i parentes i tabellen kan det regnes ut at oddsraten mellom forskersønnenes og siviløkonomsønnenes odds er 1,6 hvilket betyr at oddsen for at siviløkonomsønnene skal falle i utdanningshierarkiet fremfor å reprodusere er 60 % høyere enn for forskersønnene.⁷⁰ Dette skyldes både at siviløkonomsønnene noe oftere faller, men også at de kortere universitets- og høyskoleutdanningene er vanligere for siviløkonomsønnene enn for forskersønnene.⁷¹ En tilsvarende forskjell finner vi mellom jurist- og sivilarkitekt sønnene (oddsrate 1,6) i juristsønnenes favør.⁷² I dette perspektivet er det viktige forskjeller mellom gruppene, også om vi ser bort fra revisor- og realistsønnene. Forsker-, jurist-, lege- og tannlegesønnene stiller her sterkere enn de andre gruppene. Er mønsteret det samme for kvinnene i utvalget?

⁶⁹ Vi kan ikke her skille mer detaljert mellom ulike utdanningsretninger (se Helland 2006).

⁷⁰ $(49 \times 24) / (20 \times 37) = 1,58$ (se Hjellbrekke & Korsnes 2006: 65).

⁷¹ Merk at siviløkonomutdanningen hører med under eliteutdanningskategorien og at en overrepresentasjon på denne utdanningsretningen ikke kan forklare andelen med kortere universitetsutdannelse.

⁷² $(46 \times 28) / (21 \times 38) = 1,61$.

Kvinner

Tabell 4.2 viser resultatet for kvinnene i utvalget. Først kan vi legge merke til at sannsynligheten for fallende utdanningsmobilitet er markant lavere for kvinnene enn for mennene. Forøvrig ser vi også her en tredeling. Det er kvinner med far i juridiske- og medisinske yrker samt forskeryrket som har de laveste sannsynlighetene for å ende opp med de tre korteste utdanningsløpene. Revisordøtrene har den klart høyeste sannsynligheten for slike fall, mens de andre gruppene plasserer seg i en mellomposisjon. Den største kjønnsforskjellen er altså for realistbarna ettersom kvinnene med denne bakgrunnen ikke skiller seg ut med høy sannsynlighet for fall i utdanningshierarkiet slik mennene gjorde. Også for kvinnene ser vi mønsteret av et internt hierarki mellom eliteprofesjonene⁷³ når det gjelder den fallende utdanningsmobiliteten. De medisinske og juridiske profesjonene har lavere sannsynlighet for slike bevegelser enn sivilingeniør- og sivilarkitektprofesjonen.

Tabell 4.2: Sammenheng mellom fars yrke og barnets utdanning. Prosent. Kvinner

Barnets utdanning 2009	Fars yrke 1980									
	Forsker univ.	Prest	Realist	Siv.ark.	Siv.ing.	Juridisk	Lege/tannl.	Revisor	Siv.øk.	Andre
Forskerutd.	6	2	2	1	3	2	3	0,3	2	0,5
Eliteutd.	14	7	11	13	17	25	18	9	18	3
Univ./høysk høy	24	16	16	17	16	14	17	8	15	5
(Hovedf. eller høyere)	(44)	(25)	(29)	(31)	(36)	(41)	(38)	(17)	(35)	(9)
Univ./høysk. lav	41	52	48	43	44	43	46	48	44	34
Vgs. allmenn-fag	7	8	9	8	9	7	7	15	10	15
Vgs. yrkesfag	4	5	7	9	6	4	5	10	6	17
Uavsl. vgs. eller lavere	3	9	7	8	6	5	4	10	6	26
(Ikke høyere utd.)	(14)	(22)	(23)	(25)	(21)	(16)	(16)	(35)	(22)	(58)
Total	100 n = 1986	100 n = 792	100 n = 501	100 n = 646	100 n = 3536	100 n = 836	100 n = 4304	100 n = 892	100 n = 1130	100 n = 321258

Dette ser vi også når sannsynligheten for å falle sees i forhold til sannsynligheten for å reproducere en privilegert posisjon gjennom å nå til topps i utdanningskanalen. For eksempel har sivilingeniørdøtrene 50 % høyere odds enn juristdøtrene for å falle fremfor å reproducere i utdanningshierarkiet.⁷⁴ For sivilarkitekt-døtrene er forskjellen enda større. En tredeling av den øvre serviceklassen hvor eliteprofesjonene plasseres i samme kategori avdekker ikke slike

⁷³ *Eliteprofesjoner* referer her til sivilarkitekt-, sivilingeniør-, de juridiske yrkene, lege og tannlegeprofesjonene.

⁷⁴ $(21 \times 41) / (36 \times 16) = 1,49$.

forskjeller. Til slutt: Hvis det skal pekes på en “lomme av rigiditet” (Grusky & Weeden 2001: 44) når det gjelder utdanningsmobiliteten må det sies å være forskerdøtrene. Kun 14 % av dem avslutter utdanningsløpet uten høyere utdanning, og preste-, realist-, sivilarkitekt-, sivilingeniør- og siviløkonomdøtre har grovt sett mellom 50 og 80 % høyere sannsynlighet for slike fall i utdanningshierarkiet. Alle andre grupper, med unntak av jurist- og lege/tannlegedøtrene, har to til tre ganger så høy sannsynlighet som forskerdøtrene for å ende opp med de aller korteste utdanningsløpene (“drop outs”).

Det kan altså slås fast at i motsetning til det man skulle anta på bakgrunn av Goldthorpes (2007b: kap. 7) teori om sosial mobilitet, så er det forskjeller av betydning når det gjelder barn fra ulike serviceklassegrupper sine sjanser i utdanningshierarkiet. Hvilken effekt er det så av foreldres inntekt og mors utdanning? Kan ulikhetene mellom gruppene statistisk forklares med forskjeller i disse mer generelle kulturelle og økonomiske ressursene? For å undersøke dette vil det kontrolleres for de andre variablene i en multinomisk logistisk regresjonsmodell.

4.3 Multinomisk logistisk regresjon

Tabellene 4.3 og 4.4 viser multinomiske logistiske regresjonsmodeller for henholdsvis mennene og kvinnene i utvalget. I tolkningen av resultatene er det viktig å huske at de alltid viser til en sammenligning med referansekategorien som er universitets-/høyskoleutdanninger på lavere nivå. Jeg skal her hovedsakelig konsentrere meg om de tre kategoriene for korte utdanningsløp (ikke høyere utdanning) siden dette er å regne som nedadgående utdanningsmobilitet for de ni gruppene i utvalget. Begynner vi med de nye bakgrunnsvariablene ser vi at effekten av foreldres relative inntekt er særlig sterk for den aller laveste utdanningskategorien både for menn og kvinner. Økende foreldreinntekt medfører klart redusert risiko for å havne i denne kategorien versus å havne i kategorien for kortere universitets-/høyskoleutdanninger.⁷⁵ Mors utdanning har også en ventet effekt ved at sannsynligheten for å havne i de tre laveste utdanningskategoriene (versus referansekategori) er lavere for de med mor som har høyere utdanning. Dette gjelder både for menn og kvinner, men effekten er sterkest for kvinner.

⁷⁵ I tillegg ser vi av det kvadrerte leddet at sammenhengen ikke er lineær, men at reduksjonen er størst for de laveste desilene og flater ut/øker for de høyeste. Det er imidlertid ikke grunn til å legge særlig stor vekt på dette da det ikke gir seg utslag når de predikerte sannsynlighetene regnes ut (se under).

Tabell 4.3: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse av posisjon i utdanningshierarkiet. Menn. Parameterestimer i logits (referansekategori avhengig variabel: Universitethøyskole lavere).

	Ikke fullført VGS		VGS Yrkesfag		VGS allmenning		Universitet/høyskole høyere		Eliteutdanning		Forskertutdanning		LR-test p(LR)
	B ref.	S.E.	B ref.	S.E.	B ref.	S.E.	B ref.	S.E.	B ref.	S.E.	B ref.	S.E.	
Far siviløkonom													
Far forsker	.029	.165	.238	.166	-.168	.138	.410	.113	.038	.106	2.063	.287	.000
Far prest	-.275	.215	.209	.201	-.244	.183	.369	.148	-.559	.161	1.310	.357	.000
Farrealist	.424	.212	.778	.201	.077	.192	.104	.173	-.011	.161	1.626	.358	.000
Far sivilarkitekt	.194	.201	.434	.197	.044	.171	.151	.151	.020	.140	1.057	.361	.034
Far sivilingeniør	.147	.147	.480	.147	.251	.117	.132	.107	.395	.094	1.490	.286	.000
Far jurist	.046	.198	.037	.208	-.016	.162	-.121	.147	.504	.119	.813	.351	.000
Far lege/tannlege	-.037	.147	.274	.149	.140	.116	.214	.103	.374	.092	1.557	.282	.000
Far revisor	.311	.172	.740	.166	.449	.138	-.241	.148	-.420	.137	.497	.380	.000
Alder (32 = 0)	.011	.036	.044	.033	-.071	.028	.002	.025	.022	.022	.118	.043	.002
Alder kvadrent	.001	.003	-.003	.003	.007	.002	.000	.002	-.003	.002	-.005	.003	.002
<i>Foreldres inntekt</i>													
Foreldres inntekt (0 = første inntektsdesill)	-.140	.055	-.023	.051	-.019	.047	.083	.045	.050	.041	.029	.082	.018
Foreldres inntekt kvadrent	.007	.005	-.006	.005	.001	.004	-.005	.004	.000	.004	.006	.007	.354
<i>Mors utdanning</i>													
Mor høyere utdanning	-.258	.079	-.467	.074	-.302	.063	.361	.056	.282	.050	.524	.096	.000
Konstant	-1.178	.194	-1.345	.190	-.929	.164	-1.423	.155	-1.053	.141	-4.660	.364	.000
Kji-kvadrat (df)	19929.990 (78)***												
Nagelkerke R ²	.086												
N	14990												

*** $p < 0.001$. ref.: Referansekategori

Tabell 4.4: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse av posisjon i utdanningshierarkiet: Kvinner. Parameterestimater i logits (referansekategori avhengig variabel: Universitet/høgskole lavere).

	Far's yrke	Ikke fullført VGS		VGS Yrkesfag		VGS almennfag		Universitet/høgskole høyere		Eliteutdanning		Forskerutdanning		LR-test p(LR)
		B ref.	S.E.	B ref.	S.E.	B ref.	S.E.	B ref.	S.E.	B ref.	S.E.	B ref.	S.E.	
Far siviløkonom														
Far forsker		-390	.186	-135	.183	-227	.145	.483	.109	-175	.112	1.369	.277	.000
Far prest		.065	.199	-.418	.234	-.518	.188	.006	.145	-.932	.174	.456	.374	.000
Far realist		-.079	.233	.085	.232	-.263	.201	-.011	.159	-.536	.176	.567	.394	.023
Far sivilarkitekt		.287	.203	.435	.204	-.221	.189	.196	.145	-.245	.153	.021	.426	.020
Far sivilingeniør		-.057	.152	.068	.156	-.104	.125	.058	.103	.043	.098	.853	.275	.037
Far kunst		-154	.213	-157	.222	-.186	.175	-.092	.140	.319	.122	.040	.381	.045
Far lege/tannlege		-.286	.155	-.045	.156	-.328	.127	-.030	.100	-.089	.096	.519	.272	.026
Far revisor		.186	.178	.298	.183	.202	.149	-.518	.158	-.579	.150	-1.197	.635	.000
Alder (32 = 0)		.079	.039	.084	.039	.066	.033	-.021	.024	.022	.024	.057	.052	.024
Alder kvadrert		-.003	.003	-.004	.003	-.002	.003	-.003	.002	-.003	.002	-.002	.004	.577
Foreldres inntekt														
Foreldres inntekt (0 = første inntektsdesil)		-178	.057	-.044	.060	-.010	.052	-.005	.044	-.060	.045	-.013	.104	.088
Foreldres inntekt kvadrert		.011	.006	-.001	.006	-.004	.005	.005	.004	.011	.004	.010	.009	.028
Mors utdanning														
Mor høyere utdanning		-.697	.086	-.592	.084	-.395	.070	.489	.054	.339	.054	.756	.123	.000
Konstant		-1.439	.203	-1.825	.213	-1.393	.179	-1.332	.150	-1.236	.151	-4.488	.397	.000
Kji-kvadrat (df)														176833.708 (78)***
Nagelkerke R ²														.100
N														14346

*** $p < 0.001$. ref.: Referansekategori

På variabelen for alder ser det ut til at de kortere utdanningsløpene stort sett er mindre vanlig for de yngre i utvalget enn for de eldre, og at denne effekten er særlig sterk for kvinnene.⁷⁶ Dette er trolig en kohorteffekt (Blossfeld i Hjellbrekke & Korsnes 2006: 54) som kan tilskrives en kraftig ekspansjon i høyere utdanning “særlig i siste halvdel av 1980-tallet og første halvdel av 1990-tallet” (Helland 2006: 36). Med dette har også kjønns sammensetningen endret seg ved at kvinneandelen har økt (Teigen i Helland 2006: 50).

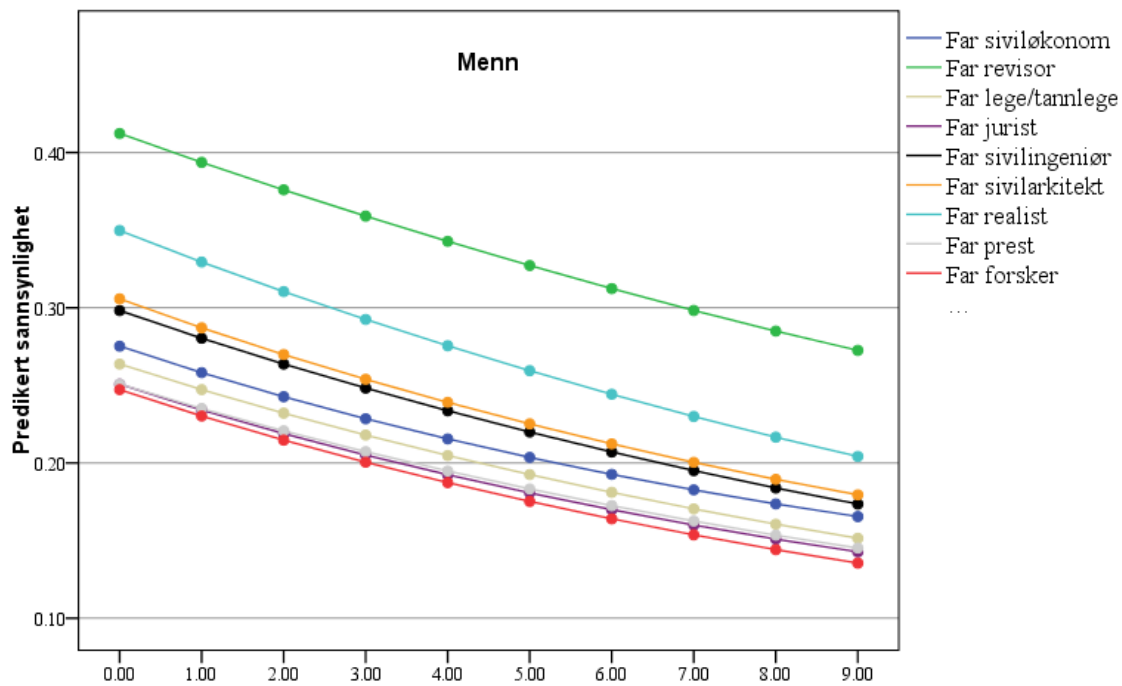
For settet med dummyvariabler for servicegruppebakgrunn, som viser effekten av å ha bakgrunn fra den aktuelle servicegruppen versus å ha bakgrunn fra hjem der far var siviløkonom, ser vi at parameterestimatenes størrelse indikerer forskjeller i nedadgående utdanningsmobilitet også når viktige andre bakgrunnsfaktorer holdes konstante på tvers av gruppene. For å kunne sammenligne sannsynligheter for fall i utdanningshierarkiet og se dem i forhold til de absolutte frekvensene over, må det imidlertid regnes ut estimerte sannsynligheter på bakgrunn av resultatene i modellene.

I figurene 4.1 og 4.2 er resultatene for de tre kategoriene med de korteste utdanningsløpene slått sammen. De viser estimerte sannsynligheter for å avslutte utdanningsløpet *uten høyere utdanning* etter foreldrenes inntekt og servicegruppebakgrunn, når alder og mors utdanningsnivå er holdt konstant, for menn og kvinner henholdsvis. Figurene bekrefter inntrykket av at foreldrenes inntekt har en forholdsvis sterk effekt på sannsynligheten for å avslutte utdanningsløpet uten høyere utdanning. Dette gjelder både for kvinnene og mennene.⁷⁷ Mens 3 av 10 sivilarkitekt sønner med foreldre lavest i inntekts hierarkiet ender opp uten høyere utdanning gjør under 2 av 10 med foreldre øverst i inntekts hierarkiet det samme.

Vi ser også at det er forskjeller mellom gruppene med ulik servicegruppebakgrunn selv etter det er kontrollert for forskjeller i foreldres inntekt og andelen som har mor med høyere utdanning. Effekten av servicegruppebakgrunn er større enn effekten av foreldres inntekt (det er mer avgjørende om man er i den øverste eller den nederste grafen enn øverst eller nederst på den samme grafen). Dette gjelder både for menn og kvinner. Det er imidlertid gruppen av revisorbarn som gjør utslaget av servicegruppebakgrunn stort. Sett bort fra gruppen av revisorbarn forholder det seg motsatt; effekten av foreldres inntekt er større enn effekten av servicegruppebakgrunn når mors utdanningsnivå holdes konstant.

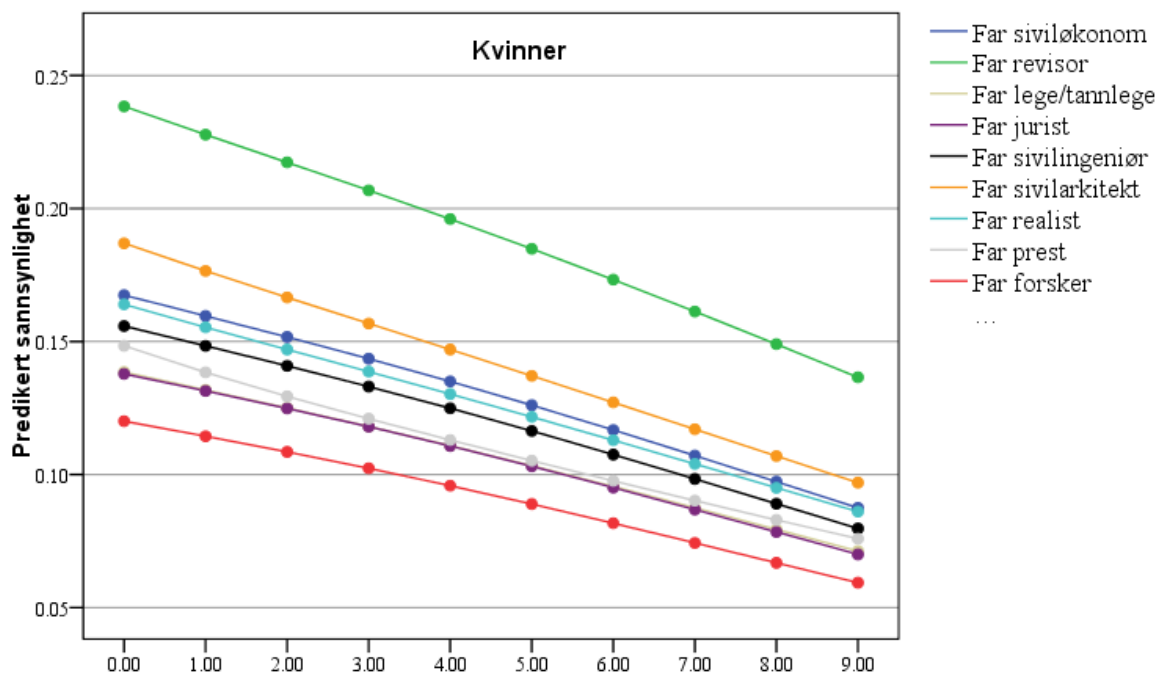
⁷⁶ Unntaket er allmennfaglig utdanning for mennene i utvalget hvor effekten går i motsatt retning.

⁷⁷ Målestokken på Y-aksen er forskjellig i de to figurene, men der den absolutte forskjellen etter foreldreinntekt er større for mennene er den relative forskjellen større for kvinnene.

Basert på tabell 4.3. Respondenter på 32 år, mor med høyere utdanning.

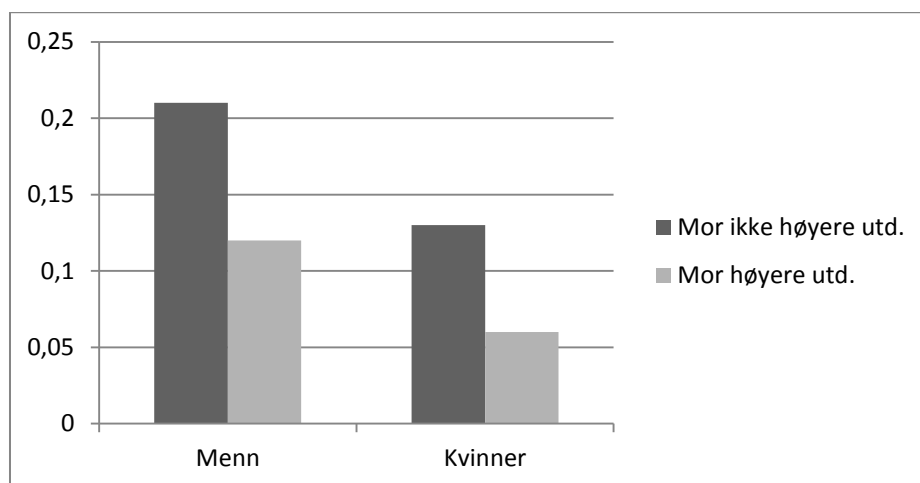
Figur 4.1: Predikerte sannsynligheter for avsluttet utdanningsløp uten høyere utdanning etter foreldres inntektsdesil og fars yrke.

Basert på tabell 4.4. Respondenter på 32 år, mor med høyere utdanning.

Figur 4.2: Predikerte sannsynligheter for avsluttet utdanningsløp uten høyere utdanning etter foreldres inntektsdesil og fars yrke.

Som det fremgår av figur 4.3 er også effekten av mors utdanningsnivå sterk, og på nivå med effekten av foreldrenes inntekt. Det tyder på at servicegruppenes *interne* differensiering, ikke kun etter inntekt, men også etter mengde kulturelle ressurser for eksempel i form av mors utdanning, er viktig for avkommets sannsynlighet for nedadgående utdanningsmobilitet.⁷⁸

* Beregnet for respondenter på 32 år, far forsker og foreldre øverste inntektsdesil.

Figur 4.3: Predikerte sannsynligheter* for avsluttet utdanningsløp uten høyere utdanning etter kjønn og mors utdanningsnivå.

I tabell 4.5 og 4.6 er de estimerte sannsynlighetene for alle syv kategoriene på den avhengige variabelen presentert. Som ventet er forskjeller mellom servicegruppebakgrunnene i sannsynligheter for fallende mobilitet mindre når det kontrolleres for foreldres inntekt og mors utdanning. Dette gjelder for både menn og kvinner. Det er imidlertid forskjeller som ikke kan tilskrives de mer generelle bakgrunnsfaktorene. Begynner vi med resultatene for mennene ser vi at revisorsønnene har 54 % høyere sannsynlighet enn siviløkonomsønnene for å havne i en av de tre laveste utdanningskategoriene. Oddsen for å reproducere gjennom en lang universitetsutdanning fremfor å falle i utdanningshierarkiet er nesten to og en halv gang (oddsrate 2,4)⁷⁹ høyere for siviløkonomsønnene enn for revisorsønnene selv om foreldres inntektsnivå og mors utdanningsnivå er det samme. Det ser altså ut til at forhold knyttet mer direkte til fars utdanningsretning og yrkesgruppe er mer avgjørende enn fellesnevnerne i ansettelsessektor, inntekt og mors utdanningsnivå. Det kan tyde på at siviløkonombakgrunnen også er en eliteutdanningsbakgrunn med betydelige kulturelle ressurser. Videre ser vi at forskersønnene tar lange universitetsutdannelser fremfor å avslutte utdanningsløpet uten høyere utdanning 66 %

⁷⁸ Det er også interessant at effekten av mors utdanning er sterkere for kvinner enn for menn. Av plasshensyn diskuteres ikke dette nærmere (men se Miller & Hayes 1990 for empirisk studie og diskusjon).

⁷⁹ $(37 \times 37) / (24 \times 24) = 2,38$.

oftere (oddsrate 1,66)⁸⁰ enn realistsønnene kontrollert for de andre bakgrunnsfaktorene. Mellom de andre gruppene er forskjellene mindre, men om vi ser på sannsynligheten for å falle versus sannsynligheten for å reprodusere er det fortsatt forsker-, jurist-, lege/tannlegesønnene som stiller sterkest, men forskjellen til sivilingeniørsønnene er nå ubetydelig. Det er også disse tre gruppene, sammen med sivilingeniørsønnene, som har klart høyest sannsynlighet for å velge forsker- og eliteutdanningene.

Tabell 4.5: Predikerte sannsynligheter* for barnets utdanning etter fars yrke. Menn

Fars yrke 1980									
Barnets utdanning 2009	Forsker univ.	Prest	Realist	Siv.ark.	Siv.ing.	Juridisk	Lege/tannl.	Revisor	Siv.øk.
Forskerutd.	.06	.03	.04	.02	.03	.02	.03	.01	.01
Eliteutd.	.20	.13	.19	.20	.26	.31	.26	.13	.22
Univ./høysk høy	.18	.21	.13	.15	.13	.11	.14	.10	.14
(Hovedf. eller høyere)	(.44)	(.37)	(.36)	(.37)	(.42)	(.44)	(.43)	(.24)	(.37)
Univ./høysk. lav	.35	.41	.34	.36	.32	.35	.33	.37	.39
Vgs. allmennfag	.10	.11	.12	.13	.14	.11	.13	.19	.13
Vgs. yrkesfag	.06	.07	.10	.07	.07	.05	.06	.10	.05
Uavsl. vgs. eller lavere	.06	.05	.08	.07	.06	.06	.05	.08	.06
(Ikke høyere utd.)	(.22)	(.23)	(.30)	(.27)	(.27)	(.22)	(.24)	(.37)	(.24)

* Basert på tabell 4.3. Beregnet for respondenter på 32 år, foreldre øverste inntektsdesil og mor uten høyere utdanning.

Tabell 4.6: Predikerte sannsynligheter* for barnets utdanning etter fars yrke. Kvinner

Fars yrke 1980									
Barnets utdanning 2009	Forsker univ.	Prest	Realist	Siv.ark.	Siv.ing.	Juridisk	Lege/tannl.	Revisor	Siv.øk.
Forskerutd.	.04	.02	.02	.01	.02	.01	.02	.00	.01
Eliteutd.	.15	.09	.12	.15	.20	.26	.19	.12	.19
Univ./høysk høy	.27	.21	.19	.21	.18	.16	.18	.12	.18
(Hovedf. eller høyere)	(.46)	(.32)	(.33)	(.37)	(.40)	(.43)	(.39)	(.22)	(.38)
Univ./høysk. lav	.42	.53	.50	.44	.44	.44	.48	.51	.45
Vgs. allmennfag	.05	.05	.06	.06	.06	.06	.05	.10	.07
Vgs. yrkesfag	.04	.03	.05	.07	.05	.04	.04	.07	.04
Uavsl. vgs. eller lavere	.03	.06	.05	.07	.05	.04	.04	.07	.05
(Ikke høyere utd.)	(.12)	(.14)	(.16)	(.20)	(.16)	(.14)	(.13)	(.24)	(.16)

* Basert på tabell 4.4. Beregnet for respondenter på 32 år, foreldre øverste inntektsdesil og mor uten høyere utdanning

⁸⁰ $(44 \times 30) / (22 \times 36) = 1,66$.

For kvinnene (tabell 4.6) ser vi stort sett det samme mønsteret. I tillegg til revisorbarna er det imidlertid sivilarkitekt døtrene som utpeker seg med høyere sannsynlighet for de korte utdanningsløpene. Når det kontrolleres for foreldres inntekt og mors utdanning har ikke prestedøtrene høyere sannsynlighet enn lege-/tannlege- og jurisdøtrene for den fallende utdanningsmobiliteten. Men også for kvinnene er det forsker-, jurist-, lege-/tannlegebarna, som har den beste sjansen for å ende opp med lange universitetsutdannelse fremfor å avslutte utdanningsløpet uten høyere utdanning. Forskjellen til sivilingeniør- siviløkonomdøtrene er imidlertid minimal når det kontrolleres for foreldres inntekt og mors utdanning.⁸¹

4.4 Oppsummering og diskusjon

Nedadgående utdanningsmobilitet fra den øvre serviceklassen ser ut til å skje sjeldnest blant kvinner, blant dem med mødre med høyere utdanning, blant dem som har foreldre øverst i inntektssjiktet og blant dem med forsker-, advokat-, dommer-, tannlege- eller legefam. Resultatene tyder derfor på at det går viktige kulturelle/økonomiske skillelinjer internt i den øvre serviceklassen som reflekteres i mønstre for den fallende utdanningsmobiliteten. To hierarkier gjør seg gjeldende:

For det første ser vi tegn på et hierarki *internt* i servicegruppene etter nivået av økonomiske og kulturelle ressurser. Foreldrenes relative inntekt har en klar effekt på sannsynligheten for å avslutte utdanningsløpet uten høyere utdanning når det kontrolleres for mors utdanningsnivå og fars servicegruppe. Det er viktig å merke seg at dette trolig ikke kan forklares med at grupper med bakgrunn fra den økonomiske fraksjonen av serviceklassen (for eksempel en næringslivselite i privat sektor) i særlig høy grad tar høyere utdanning for å legitimere sine arvede privilegier (Bourdieu i Hartmann 2004: 47, Bourdieu 2006a, Bourdieu 2006b, Hansen 2008: 13) siden andelen med bakgrunn fra de ulike servicegruppene er holdt konstant. Foreldres inntektsnivå kan imidlertid sammenfalle med et hierarki av stillinger internt i servicegruppene. Det kan være store forskjeller både i lønn og status mellom kirurgen og distriktslegen, mellom den privatpraktiserende advokaten og juristen i påtalemyndigheten, mellom småbedriftslederen og direktøren i et stort selskap. Siden inntekten er beregnet for begge foreldrene kan de øvre inntektsdesilene være sammenfallende med at også mor er i en privilegert klasseposisjon. At foreldres inntekt har betydning også for økonomisk allerede privilegerte grupper er i tråd med Hansens (2008) funn med et "elitemønster" i sammenhengen mellom foreldres inntekt og barns utdanning.

⁸¹ Vi kan ellers legge merke til at siviløkonomdøtre tar eliteutdanning i samme grad som lege-/tannlege- og sivilingeniørdøtre.

Hvilke mekanismer som er virksomme lar seg imidlertid ikke avgjøre på bakgrunn av resultatene. Teorier om relativ risikoaversjon og relative aspirasjoner (Boudon 1974, Goldthorpe 2007b: kap. 7) kan forklare dette mønsteret. I utgangspunktet skulle vi vente at barn fra samtlige servicegrupper skulle ha en fellesnevner i at høyere utdanning er den sikreste måten å unngå sosial degradering på. Det kan imidlertid tenkes at *tendensen* til å velge høyere utdanning for å sikre statusoppretholdelse er sterkere der hvor det absolutte ambisjonsnivået er høyere. Er foreldrene i topplønnssjiktet vil en større andel innse nødvendigheten av høyere utdanning som en del av sin mobilitetsstrategi. En litt annen forklaring kan være at aksepten for statusfall er lavest i de familier som, økonomisk (og statusmessig), er de mest vellykkede. Vi kan imidlertid ikke utelukke en mer direkte økonomiskkausal forbindelse mellom foreldres økonomiske ressurser og sannsynligheten for å ende opp med et kort utdanningsløp, selv for de i utgangspunktet økonomisk privilegerte servicegruppene. Barn som er mindre talentfulle eller motiverte hva utdanning angår, og har foreldre i det øverste inntektssjiktet, har større ressurser å trekke på i form av støtte fra sine foreldre og har dermed råd til å gjøre gjentatte forsøk i utdanningssystemet om de skulle mislykkes ved første forsøk (Goldthorpe 2007b: 171-172).

Hierarkiet internt i servicegruppene ser også ut til å være av kulturell karakter. Hvorvidt mor hadde høyere utdanning eller ikke, var like avgjørende for den fallende utdanningsmobiliteten som hvorvidt foreldrene befant seg i øverste eller nederste inntektsdesil i den øvre serviceklassen. Det ser altså ikke ut til at en rent økonomisk klassebasis, definert ved arbeidskontraktene og foreldrenes inntekt, alene kan forklare mønstre for fallende utdanningsmobilitet.⁸² I teorier om kulturell kapital kan dette forklares med at bakgrunn fra hjem der mor hadde høyere utdanning gir en særlig høy grad av sosialisering inn i en akademisk kultur som igjen gir seg utslag i bedre skoleprestasjoner og dermed en mulighet til, og trygghet for, å begynne på høyere utdanning (såkalte *primæreffekter* Boudoun 1974). I tillegg kan høyere utdannings symbolske verdi verdsettes høyere av personer fra hjem hvor begge foreldrene har slik utdanning. Samtidig er det viktig å minne om at det er vanskelig å avgjøre den relative betydningen av materiell og kulturell reproduksjon, eller om man vil; *klasseeffekter* og *standseffekter*, i regresjonsmodeller som inkluderer flere mål på sosial bakgrunn, slik som modellene i dette kapittelet (se Lampard 2007, Hansen 2008).

⁸² Imidlertid er det sannsynlig at mors utdanningsnivå er korrelert med mors klasseposisjon. Siden det er effekten av mors utdanning kontrollert for foreldrenes samlede inntekt som måles, er det likevel tvilsomt at den kan forklares med økonomisk sikkerhet som følge av mors klasseposisjon slik Goldthorpe og Breens (2000) teori om relativ risikoaversjon tilsier.

I tillegg til differensieringen internt i servicegruppene reflekterer mønstrene av fallende utdanningsmobilitet et hierarki *mellom* dem. I motsetning til hva man skulle anta på bakgrunn av Goldthorpes teori om sosial mobilitet er det betydelige forskjeller mellom de ni gruppene i sannsynligheten for å ende opp med de korteste utdanningsløpene. Selv uten fastlagte kriterier for hva som kunne sies å utgjøre forskjeller av betydning må de følgende sies å være det: Døtre av prester, realister, sivilarkitekter, sivilingeniører og siviløkonomer har grovt sett mellom 50 og 80 % høyere sannsynlighet enn døtre av forskere for å avslutte utdanningsløpet uten høyere utdanning. De samme gruppene har også to til tre ganger høyere sannsynlighet enn forskerdøtrene for å ende opp uten fullført videregående utdanning (såkalte “drop outs”). 4 av 10 revisorsønner og 3 av 10 realistsønner tar ikke høyere utdanning, mens for forsker-, jurist-, lege- og tannlegesønnene gjelder det 2 av 10. Selv når andre viktige bakgrunnsfaktorer, mors utdanning og foreldres inntekt, ble holdt konstante på tvers av gruppene hadde revisorbarna dobbelt så høy sannsynlighet som forskerbarna for å ende opp uten høyere utdanning.

Dette blir også tydelig hvis sannsynligheten for å falle sees i forhold til sannsynligheten for å reprodusere foreldreposisjonen gjennom de lengste utdanningsløpene. Forsker-, jurist-, lege- og tannlegebarna, som har de laveste sannsynlighetene for å falle i utdanningshierarkiet, har også de høyeste sannsynlighetene for å nå topposisjonene i det samme hierarkiet. En del av, men ikke hele, forskjellen kunne statistisk forklares med forskjeller i foreldres inntekt og mors utdanningsnivå mellom gruppene. Resultatene peker i retning av at det innen en øvre serviceklasse finnes yrkesgrupper og profesjoner hvis profesjonsprosjekter har vært mer eller mindre vellykkede og hvis status og andre privilegier varierer som følge av dette (Abbott 1988, MacDonald 1995). For de medisinske og juridiske profesjonene kan lang profesjonshistorie, yrkesrettet utdanning og sterk fagorganisering tenkes å ha gitt statusgruppepreg (Helland 2006: 41-42) og gjort dem særlig privilegerte. Når det gjelder hvilke mekanismer som er virksomme er det mulig å tenke seg at det kan være snakk om at relative aspirasjoner gir seg utslag i styrken på tendensen til å velge høyere utdanning for å unngå sosial degradering (som beskrevet over), men også, slik Grusky og Weeden (2001) hevder, at det kan være kulturforskjeller mellom yrkesbaserte sosiale stender. Det er servicegrupper som, for å si det med Hansen og Mastekaasa (2006: 277), er *nærmest den akademiske kulturen* som har de laveste sannsynlighetene for fall i utdanningshierarkiet. Når det er nettopp forskerbarna som kommer aller best ut er det lite trolig at det kan forklares med økonomiske faktorer.

Samtidig er det liten forskjell i sannsynlighet for fallende utdanningsmobilitet mellom siviløkonombarna og barna fra eliteprofesjonshjem sett under ett. Dette til tross for at sivil-

økonomfedrene arbeidet i privat sektor, antas å besitte organisasjonsressurser (66 % av dem var direktører) og være mer innvevd i det økonomiske liv og en profittankegang enn det som er tilfelle for de andre gruppene (med unntak av revisorene). Kanskje kan dette sees som en bekreftelse på at en fellesnevner i klasseposisjon er av betydning, slik Goldthorpe og Breen (2000) hevder. Men også en annen forklaring er mulig, nemlig at siviløkonomene også har betydelige kulturelle ressurser gjennom sin eliteutdanning. Et sentralt poeng hos Savage et al. (1992: 22) er at organisasjonsressurser som bedriftslederen er i besittelse av er kontekstavhengige og knyttet til organisasjonen og dermed vanskelig å lagre og overføre til neste generasjon (Savage et al. 1992: 17, Helland 2006: 40). Siviløkonomutdannede bedriftsledere kan imidlertid ligne mer på serviceklassens høyt utdannede eksperter hvis ferdigheter og kunnskap har et grunnlag utenfor den organisasjonen de til en hver tid arbeider i. Savage et al. (1992: 28) understreker at en utvikling hvor lederstillinger besittes av personer med høye utdanningskvalifikasjoner kan gjøre lederne mer lik ekspertgruppene i den øvre serviceklassen. Revisorene besitter også en ekspertise, men for revisorer som ikke er statsautoriserte er arbeidspraksis en viktig del av opplæringen. Dette kan kanskje ikke sammenlignes med siviløkonomenes eliteutdanning. Det kan i så fall forklare noe av forskjellen mellom revisor- og siviløkonomavkommet som til tross for fellesnevneren i sysselsettingssektor, og selv etter at det ble kontrollert for forskjeller i foreldres inntekt og mors utdanningsnivå, er stor.

Når det gjelder ønsket om å styre unna de korteste utdanningsløpene, og å ha de nødvendige ressursene for å gjøre dette, er det altså ikke store forskjeller mellom siviløkonombarna og barna med eliteprofesjonsbakgrunn. Det kan imidlertid tenkes at siviløkonombarna i tillegg drar nytte av *direkte effekter* av sosial bakgrunn på klasseposisjon. Dette undersøkes i neste kapittel.

5

Klassemobilitet

Forrige kapittel belyste sammenhengen mellom servicegruppebakgrunn og utdanning. Hvis utdanning alene var den faktoren som avgjorde et individs mobilitetssjanser i klassestrukturen skulle forsker-, jurist-, lege-, og tannlegebarna, som hadde de beste sjansene i utdanningshierarkiet, også ha lavest risiko for deklassering. Som det ble drøftet i kapittel 2 kan det imidlertid tenkes at forskjeller i direkte effekter av servicegruppebakgrunn modifierer de forskjellene som skapes i utdanningssystemet. Dette kapittelet har til hensikt å avdekke om så er tilfellet. Nærmere bestemt presenteres resultater for å besvare følgende forskningsspørsmål:

3. Hvilke mønstre av forskjeller finnes det mellom ulike serviceklassegrupper når det gjelder sannsynlighet for intergenerasjonell deklassering?

4. Er det forskjeller i direkte effekter av servicegruppebakgrunn på sannsynligheten for deklassering? Er det forskjeller i direkte effekter av servicegruppebakgrunn på sannsynligheten for deklassering både blant lavt utdannede og høyt utdannede?

5.1 Fremgangsmåte

I likhet med det som ble gjort i kapittelet om utdanningsmobilitet begynner jeg analysene med å presentere krysstabeller som viser gruppenes fordeling på den avhengige variabelen. Den er en versjon av EGP-skjemaet med fem klasser. Her skilles det mellom serviceklasse I og II, ettersom en posisjon i serviceklasse II innebærer en deklassering for gruppene i denne studien (Hjellbrekke & Korsnes 2010b: 51). Videre er det klassen for ikke-manuelt rutinearbeid (III a-b høyere og lavere nivå), småborgerskapet (III a-c småbedriftseiere og selvstendige, bønder) og faglærte/ufaglærte manuelle yrker (V-VI og VII).

De multinomiske logistiske regresjonsanalysene gjennomføres i tre omganger. Først presenteres en grunnleggende modell med kun settet av dummyvariabler for servicegruppebakgrunn og variabler for å avdekke eventuelle alders-/kohorteffekter (modell 1). I neste omgang legges et sett med dummyvariabler for utdanningsnivå til modellen (modell 2). Det gir anledning til å svare på det andre forskningsspørsmålet om det er forskjeller i de direkte effektene av servicegruppebakgrunn på deklassering. Til slutt legges et sett med samspillvariabler

mellom servicegruppebakgrunn og utdanningsnivå til modellen (modell 3). Dermed kan det siste forskningsspørsmålet besvares; er det kun blant de med lavere utdanning at servicegruppebakgrunn er av betydning, eller er det forskjeller i sannsynlighet for nedadgående mobilitet også blant de høyt utdannede? Av plasshensyn er modell 1 og modell 3 plassert i appendiks A, mens modell 2 gjengis under.⁸³

Som referansekategori for avhengig variabel benyttes serviceklasse I. Resultatene for de resterende fire klassekategoriene viser dermed sjansen for å havne i den aktuelle klassen versus å havne i serviceklasse I. Gitt problemstillingen er det nettopp denne sammenligningen av risiko for deklassering til ulike klasser versus sjansen for å holde på posisjonen i øvre serviceklasse som er relevant. Som referansegruppe benyttes også her barna av siviløkonomene. Positive parameterestimater er altså ensbetydende med en større risiko enn siviløkonombarna for å havne i den aktuelle klassekategorien versus å havne i den øvre serviceklassen. Som i kapittel 4 gjennomføres det separate analyser for menn og kvinner.

I likhet med Hjellbrekke og Korsnes (2010b) vil jeg betegne mobilitet ned i serviceklasse II som *kortdistansemobilitet* og bevegelser ned i klassen for ikke-manuelt rutinearbeid som *sektorintern* langdistansemobilitet. Krysses grensen mellom ikke-manuelt og manuelt arbeid ved bevegelser ned i klassen for faglærte og ufaglærte manuelle yrker betegnes det som *sektorekstern* langdistansemobilitet. Klassen av selvstendige (III a-c) er differensiert og rommer alt fra bønder til selvstendig næringsdrivende med store eiendomsinntekter. Av den grunn er det vanskelig å fastslå hvor langt fall fra en serviceklasseposisjon det i realiteten er snakk om. Jeg skal derfor nøye meg med å registrere hvilke servicegruppebakgrunner som gir en tilbøyelighet til å havne i posisjoner hvor man livnærer seg av kapital- og næringsinntekter.

5.2 Krysstabeller

Menn og kvinner

Tabellene 5.1 og 5.2 viser gruppene med servicebakgrunn sin fordeling på klassene i EGP-skjemaet for menn og kvinner henholdsvis. Vi ser at mellom 40 og 50 % av sønnene reproducerer fars posisjon i den øvre serviceklassen, mens en vesentlig lavere andel av døtrene gjør det samme. Vi ser også at barrieren mot langdistansemobilitet er langt høyere for menn enn for kvinner ved at menn i større grad havner i serviceklassen, mens kvinner like ofte havner i klassen for ikke-manuelt rutinearbeid som i lavere serviceklasse. Hvis mennene først faller

⁸³ For oppbygning av de multinomiske logistiske regresjonsmodellene har jeg hatt utbytte av å lese Hermansens (2009) studie, som benyttet en lignende fremgangsmåte.

langt i klassehierarkiet kan de like godt krysse grensen til de manuelle yrkene,⁸⁴ mens det samme ikke er tilfelle for kvinnene. Dette er i tråd med funnene til Hjellbrekke og Korsnes (2010b) og Abbott og Payne (1990).

Tabell 5.1: Sammenheng mellom fars yrke og barnets klasse. Prosent. Menn

Fars yrke 1980										
Barnets klasse 2008	Forsker univ.	Prest	Realist	Siv.ark.	Siv.ing.	Juridisk	Lege/tannl.	Revisor	Siv.øk.	Andre
Service I	46	39	42	41	46	40	49	37	46	19
Service II	27	26	28	29	29	25	24	26	31	19
Ikke-manuelt rutinearbeid	9	19	11	8	8	8	8	11	7	13
Selvstendig næringsdrivende	9	5	6	11	8	19	11	11	9	11
Faglært/ufaglært manuelt yrke	9	12	13	12	9	7	8	16	7	38
(Langdistanse-mobil)	(18)	(31)	(24)	(20)	(17)	(15)	(16)	(27)	(14)	(51)
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	n =	n =	n =	n =	n =	n =	n =	n =	n =	n =
	1376	482	355	462	2652	581	3203	736	832	322159

Tabell 5.2: Sammenheng mellom fars yrke og barnets klasse. Prosent. Kvinner

Fars yrke 1980										
Barnets klasse 2008	Forsker univ.	Prest	Realist	Siv.ark.	Siv.ing.	Juridisk	Lege/tannl.	Revisor	Siv.øk.	Andre
Service I	37	23	28	28	36	34	33	23	33	13
Service II	27	23	28	29	30	22	28	29	30	21
Ikke-manuelt rutinearbeid	24	40	32	28	24	29	26	35	25	41
Selvstendig næringsdrivende	8	5	4	9	6	10	9	6	8	5
Faglært/ufaglært manuelt yrke	4	9	9	6	5	4	5	8	4	20
(Langdistanse-mobil)	(28)	(49)	(41)	(34)	(29)	(33)	(31)	(43)	(29)	(61)
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	n =	n =	n =	n =	n =	n =	n =	n =	n =	n =
	1151	485	315	405	2323	472	2742	632	761	283648

Ser vi på forskjellene mellom gruppe kan vi spore en tredeling både for menn og kvinner. Barna med forsker-, sivilingeniør-, jurist-, lege-/tannlege eller siviløkonomfar har gjennomgående høyest sannsynlighet for å reproducere posisjonen i den øvre serviceklasse og lavest

⁸⁴ Hvis sønnene fra serviceklassen sin sannsynligheten for å havne i et manuelt yrke sees relativt til gruppen med fedre i alle andre yrker ser vi imidlertid at barrieren mot den sektoreksterne langdistansemobiliteten er den mest markante.

sannsynlighet for langdistansemobilitet (klassen for ikke-manuelt rutinearbeid og de manuelle yrkene sett under ett).⁸⁵ Barna av prestene og revisorene kommer dårligst ut, mens realist-, og sivilarkitektbarna er i en mellomposisjon. For kvinnene er forskjellene mellom gruppene store. Datteren av forskeren eller sivilingeniøren har 60 % høyere sannsynlighet enn prestedatteren eller revisordatteren for å havne i serviceklasse I. Mens halvparten av prestedøtrene faller langt i klassehierarkiet gjelder dette kun tre av ti fra siviløkonom-, sivilingeniør- eller forskerhjem. For mennene er ikke forskjellene i andelen som reproducerer posisjonene i den øvre serviceklassen påfallende store. Men dette er bare halve bildet. Dobbelt så mange preste- og revisorsønner som siviløkonom- jurist- og legesønner har opplevd langdistansemobilitet. Kun om lag 1 av 14 fra de tre sistnevnte gruppene havner i et manuelt yrke mens over dobbelt så mange revisorsønner gjør det samme. Siviløkonomsønnene er gruppen med størst andel som blir værende i serviceklassen (I og II), hele 77 %.

Det er også forskjeller i banene for den fallende mobiliteten. Prestebarna har særlig høy sannsynlighet for å havne i klassen for ikke-manuelt rutinearbeid, mens juristsønnene er svært overrepresentert i klassen av selvstendig næringsdrivende. Sett i sammenheng med resultatene fra analysene av utdanningsmobiliteten, hvor juristsønnene i klart størst grad valgte profesjonsutdanning, støtter dette teorien om en yrkesgruppespesifikk *mikroarv* slik Grusky og Weeden (2001) gav grunn til å anta. Juristsønnene (og i mindre grad juristdøtrene) ser ut til å arve både en preferanse for profesjonsutdanning og kunnskap/kapital til å starte som selvstendig næringsdrivende. Når det gjelder tilbøyeligheten til å krysse barrieren mot de manuelle yrkene er denne noe høyere hos barn av realister, sivilingeniører, sivilarkitekter og revisorer enn hos barn med annen bakgrunn.⁸⁶ I noen grad støtter dette Hjellbrekke og Korsnes (2010b) sitt funn om at de med teknisk og merkantil familiebakgrunn oftere krysser grensen mellom ikke-manuelle og manuelle yrker, men forskjellene er ikke påfallende store. Siviløkonombar-na avviker imidlertid fra dette mønsteret, og i likhet med resultatene fra analysene av utdanningsmobiliteten kan dette tyde på at siviløkonomene er en gruppe med eliteutdanning og dermed også betydelige kulturelle ressurser.

Ifølge Goldthorpes (2007b: kap. 7) teori om sosial mobilitet skulle det være stor grad av likhet i servicegruppenes mobilitetsmønstre som følge av (1) likhet i forbindelsen mellom sosial bakgrunn og utdanning (O-E) som følge av fellesnevneren i familienes økonomiske

⁸⁵ Juristsønnene har ikke like høy sannsynlighet for å havne i serviceklasse I som de andre, men havner i klassen av selvstendig næringsdrivende fremfor å havne i de kategoriene som defineres som langdistansemobilitet.

⁸⁶ Prestebarna har også høy sannsynlighet for å havne i denne kategorien, men har høy sannsynlighet for langdistansemobilitet generelt. For de klassiske akademiske profesjonene og siviløkonombakgrunnen er prosentandelen av langdistansemobiliteten som er sektorekstern fra 38 til 50 %, mens den for de tekniske- merkantile bakgrunnene er 53 til 60 %. For kvinnene er de tilsvarende prosentandelene mellom 14 og 18 % og mellom 18 og 22 %.

trygghet og barnas relative aspirasjoner, og (2) likhet i den direkte effekten av sosial bakgrunn (E-D) som følge av at serviceklassehjemmene også har økonomiske, sosiale og kulturelle ressurser som kan lette sosial reproduksjon også uavhengig av prestasjoner i utdanningssystemet. Resultatene fra krysstabellene over indikerer derimot forskjeller i sannsynlighet for deklassering og til dels store forskjeller i hvor langt avkommet faller. Ved bruk av regresjonsanalyse kan det avdekkes om disse forskjellene kan tilskrives ulike utdanningskvalifikasjoner mellom gruppene (O-E) eller direkte effekter av servicegruppebakgrunn (O-D).

5.3 Multinomisk logistisk regresjon

Menn

Tabell A1 (appendiks A) viser den grunnleggende modellen, med settet av dummyvariabler for servicegruppebakgrunn og aldersvariablene, for mennene i utvalget. Siden ingen andre variabler er lagt til, forteller denne modellen oss det samme som resultatene fra krysstabellen, men hver av kategoriene viser nå sannsynligheten for å havne i den aktuelle kategorien versus sannsynligheten for å havne i serviceklasse I. Kontrollvariabelen *alder* indikerer at det er de eldste i utvalget som sjeldnest er å finne i de lavere klassene.⁸⁷ Dette indikerer en stigende karrieremobilitet for det aldersspennet mellom 33 og 44 år som finnes i utvalget. I modell 2 (tabell 5.3) legges variabler for respondentenes egen utdanning til modellen og parameterestimatene for disse oppfører seg som ventet. De høyeste utdanningsnivåene gir betydelig beskyttelse mot deklassering, mens effekten på de lavere nivåene er mindre.

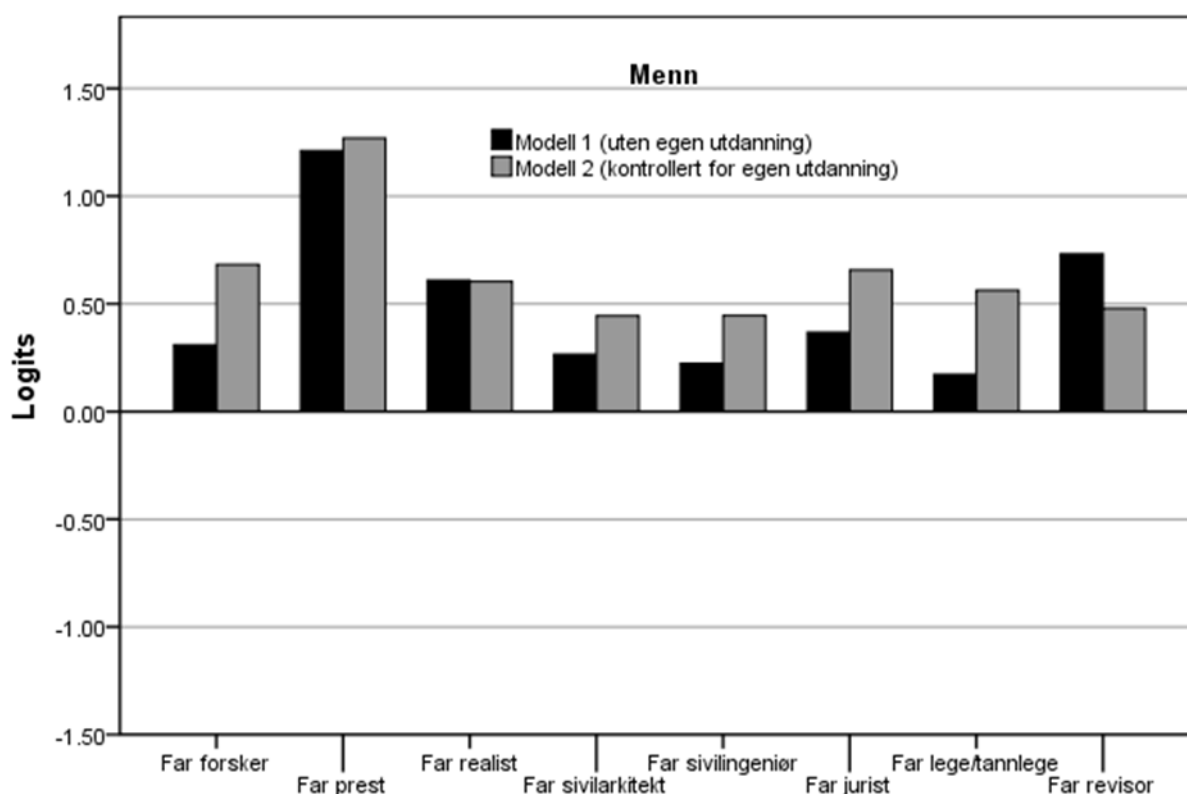
Endringene i parameterestimatene for sosial bakgrunn når det kontrolleres for respondentenes egen utdanning er illustrert i figur 5.1. Denne viser resultatene for den sektorinterne langdistansemobiliteten med siviløkonomsønnene som referansegruppe.

⁸⁷ Unntaket er klassekategorien av selvstendige.

Tabell 5.3: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse av klasseposisjon: Menn. Parameterestimater i logits (referansekategori avhengig variabel: Serviceklasse I).

	Serviceklasse II		Ikke-manuelt rutinearbeid		Selvstendig næringsdrivende		Faglært/ufaglært manuelt arbeid		LR-test
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	p(LR)
<i>Fars yrke</i>	<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		
Far siviløkonom									
Far forsker	.092	.108	.666	.181	.036	.160	.661	.187	.000
Far prest	.042	.146	1.274	.202	-.511	.255	.731	.226	.000
Far realist	.038	.158	.633	.239	-.439	.267	.461	.244	.005
Far sivilarkitekt	.182	.144	.444	.242	.275	.204	.730	.230	.021
Far sivilingeniør	.092	.097	.461	.167	-.179	.147	.360	.170	.006
Far jurist	.132	.137	.624	.222	.928	.171	.379	.239	.000
Far lege/tannlege	-.071	.096	.542	.164	.196	.139	.443	.169	.000
Far revisor	-.074	.128	.497	.199	.165	.181	.486	.196	.006
Alder (33 år = 0)	-.030	.024	-.011	.036	.056	.035	-.037	.038	.173
Alder kvadrert	-.001	.002	-.004	.003	-.004	.003	-.001	.003	.479
<i>Egen utdanning</i>									
Grunnutdanning	1.153	.221	2.778	.260	.982	.282	4.288	.273	.000
VGS 1-2 år	1.820	.197	3.494	.226	2.002	.220	5.424	.243	.000
VGS fullført	1.421	.076	2.558	.125	1.141	.099	4.560	.176	.000
Univ./høysk. lav	1.049	.055	2.041	.108	.219	.082	2.327	.179	.000
Univ./høysk. Høy	<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		
Konstant	-1.038	.107	-3.459	.193	-2.066	.159	-4.500	.238	.000
Kji-kvadrat (df)	5404.048(56)***								
Nagelkerke R2	.252								
N	10670								

*** $p < 0.001$. *ref.*: Referansekategori

Svarte søyler basert på tabell A1(appendiks A), grå søyler basert på tabell 5.3.

Figur 5.1: Parameterestimer i logits for posisjon i klassen for ikke-manuelt rutinearbeid versus posisjon i serviceklasse I for respondenter med servicegruppebakgrunn relativt til respondenter med siviløkonomfar: Menn.

Vi ser av den grunnleggende modellen (svarte søyler) at alle grupper har høyere risiko enn siviløkonomsønnene for deklassering til klassen for ikke-manuelt rutinearbeid fremfor å bli værende i den øvre serviceklassen, men at forskjellene er små mellom menn med siviløkonombakgrunn og menn med forsker- eller eliteprofesjonsbakgrunn. Imidlertid øker dette gapet når det kontrolleres for utdanning i modell 2 (grå søyler). For gruppen av revisorsønner forholder det seg motsatt; deres høye risiko for den sektorinterne langdistansemobiliteten relativt til sønnene med eliteprofesjonsbakgrunn kan forklares med at revisorsønnene har lavere utdanningskvalifikasjoner. For den sektoreksterne langdistansemobiliteten er mønsteret det samme. Av dette kan det trekkes en viktig konklusjon: Mens forskjellene i risiko for langdistansemobilitet mellom siviløkonomsønnene og gruppene med forsker- eller eliteprofesjonsfedre er små, har siviløkonomsønnene en større negativ direkte effekt av sin servicegruppebakgrunn.⁸⁸ Skyldes dette at respondenter med siviløkonomfar blir værende (intergenerasjo-

⁸⁸ Med negativ direkte effekt menes lavere risiko for deklassering når det kontrolleres for utdanning.

nelt sett) i den øvre serviceklassen? At de faller kort fremfor langt? Eller havner de i større grad enn de andre gruppene i klassen av selvstendig næringsdrivende?

Tabell 5.4 viser estimerte sannsynligheter for klasseposisjon i EGP-skjemaet når *utdanningsnivå holdes konstant* (basert på resultatene fra tabell 5.3). Her ser vi at siviløkonomsønnenes lave sannsynlighet for langdistansemobilitet skyldes både at de i noe større grad blir værende i serviceklasse I og at de opplever kortdistansemobilitet fremfor langdistansemobilitet i større grad enn de andre gruppene. Prosentandelen som havner i serviceklassen (I og II) er 12-13 prosentpoeng lavere for dem med forsker- eller eliteprofesjonsbakgrunn enn for siviløkonomsønnene. Et unntak er sivilingeniørsønnene hvor differansen er 5 prosentpoeng. Andelen som havner i klassen av selvstendig næringsdrivende er den samme for sivilarkitekt-, og lege-/tannlegesønnene som for siviløkonomsønnene. Den direkte effekten av siviløkonombakgrunn på sannsynlighet for langdistansemobilitet kan derfor i mindre grad forklares med at de havner i klassen av selvstendig næringsdrivende. I tillegg ser vi at prestesønnene deklasse- res oftere enn de andre gruppene selv når utdanningsnivået holdes konstant. Det tyder på forskjeller i kultur og privilegier mellom serviceklassens yrkesgrupper/profesjoner slik de profesjonssosiologiske og postdurkheimianske teoriretningene tilsa (Grusky & Weeden 2001, Abbott 1988, MacDonald 1995).

Tabell 5.4: Predikerte sannsynligheter* for barnets klasse etter fars yrke. Kontrollert for egen utdanning. Menn

Fars yrke 1980									
Barnets klasse 2008	Forsker univ.	Prest	Realist	Siv.ark.	Siv.ing.	Juridisk	Lege/ tannl.	Revisor	Siv.øk.
Service I	.17	.16	.19	.16	.20	.17	.19	.19	.23
Service II	.27	.24	.29	.29	.32	.28	.26	.26	.34
(Service I+II)	(.44)	(.40)	(.48)	(.45)	(.52)	(.45)	(.45)	(.45)	(.57)
Ikke-manuelt rutinearbeid	.13	.23	.15	.10	.13	.13	.13	.13	.09
Selvstendig næringsdrivende	.07	.04	.05	.09	.06	.17	.09	.09	.09
Faglært/ufaglært manuelt yrke	.35	.34	.32	.36	.30	.26	.32	.33	.25

*Basert på tabell 5.3. Respondenter på 33 år med fullført videregående utdanning.

Resultatene tyder på en øvre serviceklasse delt av kultur-/økonomidimensjonen. Men siden bakgrunn fra revisorhjem ikke kan sidestilles med bakgrunn fra siviløkonomhjem ser vi først og fremst at det er siviløkonomsønnene som har klart størst sjanse for å nå de fordelaktige klasseposisjonene i serviceklassen når vi sammenligner respondenter med lignende utdanningskvalifikasjoner. Skyldes dette at de får tilgang til serviceklasseposisjoner selv med lave

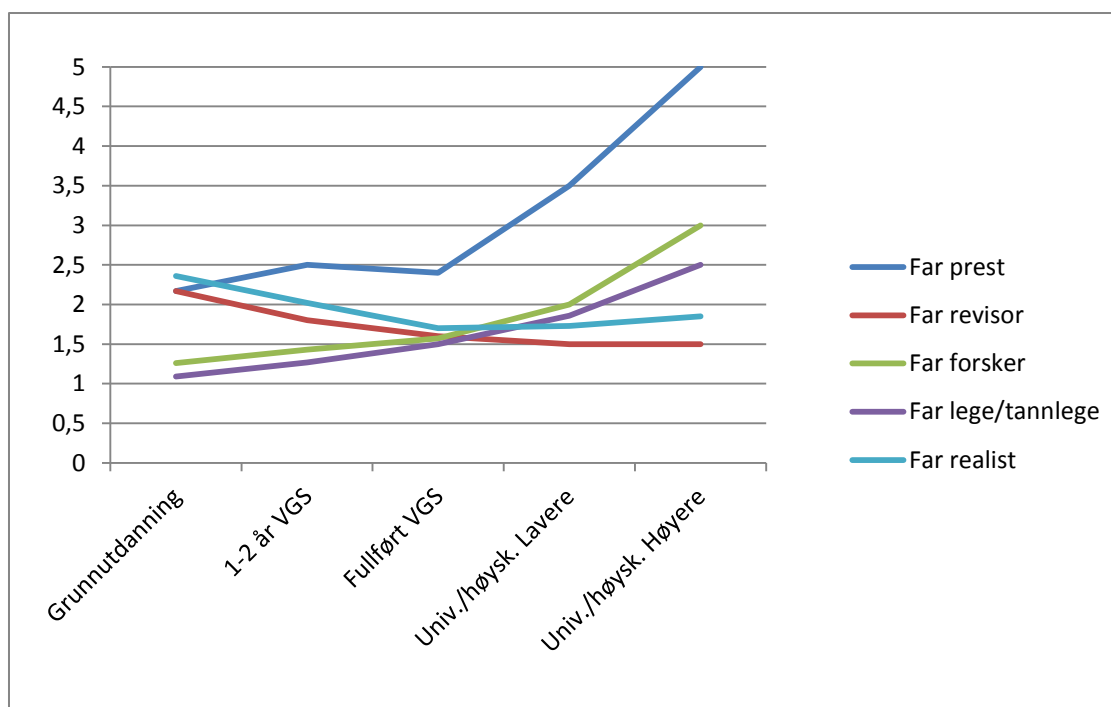
utdanningskvalifikasjoner, eller er det forskjeller også mellom de høyt utdannede respondentene? For å avgjøre dette må samspillsledd mellom servicegruppebakgrunn og utdanningsnivå legges til modellen. Dette er gjort i modell 3 (tabell A2 i appendiks A).

LR-testen for variablene i modell 3 viser at samspillsleddene for gruppene av respondenter med forsker-, preste-, sivilingeniør- og revisorfar er signifikante på 5 % -nivået. Det betyr at samspillsleddene bidrar til en statistisk signifikant bedring av modellens tilpasning til data (Tuftes 2000: 39). Med andre ord er ikke de direkte effektene av servicegruppebakgrunn de samme på alle utdanningsnivåer. Vi kan særlig legge merke til at økt utdanning i langt mindre grad bidrar til at forsker- og prestesønnene havner i serviceklasse I fremfor ikke-manuelt rutinearbeid enn det som er tilfelle for siviløkonomsønnene. For realist- og revisorsønner er utdanningsnivå svært avgjørende for hvorvidt de havner i serviceklasse I fremfor manuelle yrker.⁸⁹ Parameterestimatene for servicegruppebakgrunn viser nå effekten for dem på det *høyeste utdanningsnivået*. Alle parameterestimatene er positive, hvilket betyr at alle gruppene har høyere risiko enn respondentene med siviløkonomfar for posisjon i klassen for ikke-manuelle rutineyrker versus posisjon i øvre serviceklasse. For preste- og forskersønnene er risikoen særlig stor, mens den er minst for revisorsønnene. De andre gruppene er i en mellomposisjon. I kategorien for de manuelle yrkene er standardfeilene store, hvilket kommer av at svært få av de høyt utdannede havner i denne kategorien, noe vi også ser av størrelsen på konstantleddet.

EGP-klassemåteplanen er i utgangspunktet ikke hierarkisk, men som det ble redegjort for i kapittel 2 kan det skilles mellom yrker i serviceklassen, som reguleres av servicekontrakter, og yrker i klassen for ikke-manuelt rutinearbeid og manuelle yrker som reguleres av mindre fordelaktige ansettelseskontrakter. Klasseposisjoner i de to sistnevnte klasser regnes som mindre privilegerte (Erikson & Goldthorpe 1992, Goldthorpe 2007b: kap. 5). Selv om det er en viktig symbolsk skillelinje mellom ikke-manuelle rutineyrker og manuelle yrker (Hjellbrekke & Korsnes 2010a) kan de slås sammen til én kategori for de mindre privilegerte posisjonene i EGP-skjemaet og som *langdistansemobilitet* for personene med servicegruppebakgrunn. I figur 5.2 er dette gjort for å vise sammenhengen mellom utdanning og sannsynlighet for langdistansemobilitet for utvalgte grupper med serviceklassebakgrunn relativt til respondenter med siviløkonombakgrunn gitt som *oddsrater* (basert på resultatene fra tabell A2 i appendiks A).⁹⁰

⁸⁹ Siden *universitet/høgskole høyere nivå* tjener som referansekategori er *utdanningsnivå* kodet slik at en økning på denne variabelen betyr synkende utdanningsnivå.

⁹⁰ For å gjøre figuren mer oversiktlig inkluderes ikke alle ni gruppene.

Basert på tabell A2 (appendiks A).

Figur 5.2: Relativ sannsynlighet for langdistansemobilitet (ikke-manuelt rutinearbeid/ manuelle yrker) etter servicegruppebakgrunn og utdanningsnivå. Oddsreter med respondenter med siviløkonomfar som referanse: Menn.

Den avdekker et interessant mønster. Skulle mennene med servicegruppebakgrunn mot formodning avslutte utdanningsløpet uten høyere utdanning har revisor-, realist- og prestesønnene dobbelt så høye odds som siviløkonomsønnene for å oppleve langdistansemobilitet. På lave utdanningsnivåer er det også et gap mellom disse gruppene og gruppene med forsker-/eliteprofesjonsbakgrunn. Det er altså ikke kun siviløkonomsønnene som drar nytte av direkte effekter av servicegruppebakgrunn når vi ser på de lavt utdannede av respondentene. Her synes et viktig skille å gå mellom det som trolig er de økonomisk- og statusmessig mest privilegerte yrkesgruppene, og yrkesgrupper som har hatt mindre vellykkede profesjonsprosjekter.

Evnen til å unngå langdistansemobiliteten selv med lave utdanningskvalifikasjoner er altså ikke forbeholdt siviløkonomsønnene, selv om det er disse som i *størst* grad gjør dette. Samtidig ser vi at revisor- og realistsønnene har sterkere positiv effekt av utdanning enn de andre gruppene. På det høyeste utdanningsnivået har de lukket gapet til gruppene med eliteprofesjonsbakgrunn. Her er det særlig forsker- og prestesønnene som har høy sannsynlighet for langdistansemobilitet relativt til de andre gruppene, men vi ser at også legesønnene har over dobbelt så høy odds for langdistansemobilitet som respondenter med siviløkonomfar.

Mønsteret tyder på at valg av utdanningsretning kan være viktig, i hvert fall hvis vi antar at barn har en tendens til å velge lignende utdanningsretning som sine foreldre (Helland

2006). Dersom preste-, lege- og forskersønnene har en tendens til å velge “rene” fremfor “anvendte” utdanninger (Biglan i Helland 2006: 44) kan noen måtte “ta til takke med” rutineyrker hvis de ikke lykkes maksimalt med sine studieløp og går inn i akademiske profesjoner. Dersom realist- og revisorsønnene på sin side har en tendens til å velge tekniske og merkantile utdanninger kan det være en sikrere vei inn i serviceklassen og dermed for å unngå langdistansemobilitet. Dette er likevel noe overraskende når vi vet at lavere serviceklasse rommer yrker som for eksempel lektorer hvor humanister og samfunnsvitere så vel som realister kan få innpass. Det er samtidig viktig å minne om at den store majoriteten av de høyt utdannede med servicegruppebakgrunn unngår de lange fallene i klassehierarkiet.⁹¹ Små forskjeller i arbeidsmarkedene for personer med ulik fagbakgrunn kan skape de store *relative* forskjellene i sannsynlighet for langdistansemobilitet som figur 5.2 viser.

Oppsummert kan det se ut til at mønstrene av forskjeller mellom gruppene skapes av to skillelinjer: En hierarkisk hvor revisor-, realist-, og prestesønnene oftere opplever langdistansemobilitet enn gruppene med forsker- eller eliteprofesjonsbakgrunn. De har en høyere sannsynlighet for å falle langt om de avslutter utdanningsløpet tidlig og utdanningsnivået er noe lavere for disse gruppene. Den andre er skillelinjen mellom kultur-/profesjonsfraksjonen av serviceklassen og økonomifraksjonen. Siviløkonomsønnene lykkes i noe større grad enn forsker- og eliteprofesjonsgruppene å havne i serviceklassen med lave utdanningskvalifikasjoner, og blant de høyt utdannede er risikoen, relativt sett, langt mindre for de lange fallene i klassehierarkiet.

Kvinner

I en studie av sosial bakgrunn og inntektsforskjeller fant Hansen (2001b) at forskjellen i den direkte effekten av sosial bakgrunn mellom økonomifraksjonen og kulturfraksjonen av overklassen var større for menn enn for kvinner. En årsak til dette kan være at kvinner sjeldnere gjør karriere i private bedrifter (Hansen 2001b: 223). I så fall kan det bety at de mekanismer som skaper et sikkerhetsnett mot deklassering for mennene fra siviløkonomhjem ikke er til stede for kvinnene med samme bakgrunn.

Av den grunnleggende modellen (tabell A3 appendiks A) bekreftes inntrykket fra krysstabellene. Når det gjelder sammenhengen mellom alder og risiko for deklassering er denne ikke lineær for kvinnene i utvalget slik den var for mennene. Sjansen for å bli værende i serviceklasse I fremfor å deklasseres øker med økende alder, men flater ut og synker svakt

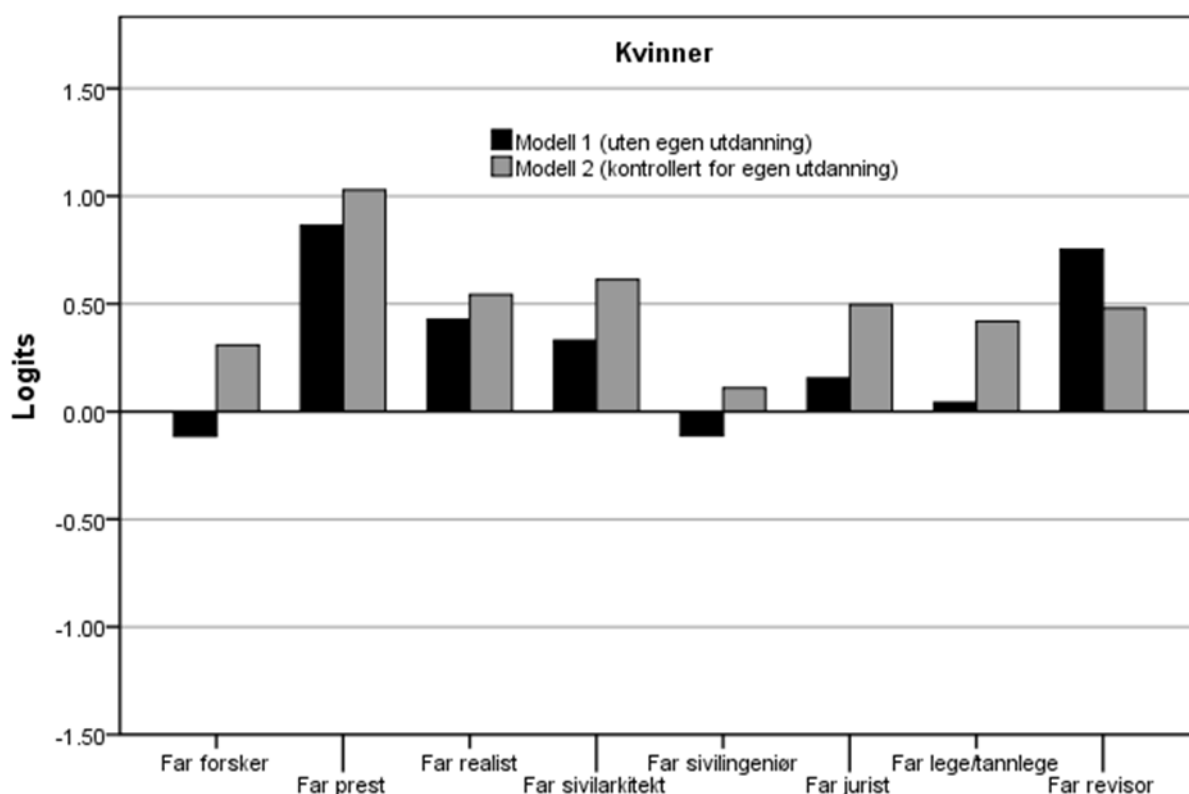
⁹¹ Kun mellom 2 % (siviløkonomsønnene) og 9 % (prestesønnene) av de høyest utdannede opplever langdistansemobilitet.

igjen for de eldste i utvalget. Dette tyder på at kvinner har et annet karriereløp enn menn, som kan skyldes at arbeid med barn og hjem går på bekostning av yrkeskarrieren (Nilsen & Skarsbø 2009, Barth & Schøne 2006). For mennene i utvalget så vi at siviløkonombarna hadde en større negativ direkte effekt på sannsynlighet for langdistansemobilitet enn barn med forsker-, eller eliteprofesjonsbakgrunn. Er det samme tilfelle for kvinnene? I modell 2 (tabell 5.5) er variablene for barnets egen utdanning lagt til.

Tabell 5.5: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse av klasseposisjon: Kvinner. Parameterestimater i logits (referansekategori avhengig variabel: Serviceklasse I).

	Serviceklasse II		Ikke-manuelt rutinearbeid		Selvstendig næringsdrivende		Faglært/ufaglært manuelt arbeid		LR-test
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	p(LR)
<i>Fars yrke</i>	<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		
Far siviløkonom									
Far forsker	.105	.125	.308	.137	.051	.185	.718	.268	.033
Far prest	.223	.171	1.032	.171	-.052	.269	1.504	.293	.000
Far realist	.192	.188	.558	.196	-.502	.342	1.191	.323	.000
Far sivilarkitekt	.372	.171	.615	.183	.335	.242	.918	.321	.006
Far sivilingeniør	.108	.111	.120	.122	-.322	.172	.411	.238	.048
Far jurist	-.100	.164	.495	.168	.366	.219	.584	.339	.001
Far lege/tannlege	.179	.110	.425	.120	.259	.162	.801	.236	.001
Far revisor	.151	.152	.468	.157	-.198	.238	.614	.278	.004
Alder (33 år = 0)	-.105	.028	-.074	.030	.011	.044	-.084	.054	.002
Alder kvadrert	.006	.002	.003	.002	.002	.003	.004	.004	.176
<i>Egen utdanning</i>									
Grunnutdanning	2.131	.486	4.019	.456	1.976	.583	5.844	.510	.000
VGS 1-2 år	2.069	.250	4.100	.238	2.051	.289	5.849	.317	.000
VGS fullført	2.002	.105	3.457	.121	1.385	.143	4.657	.241	.000
Univ./høysk. lav	1.596	.064	2.820	.090	.580	.095	2.328	.235	.000
Univ./høysk. høy	<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		
Konstant	-.987	.121	-2.434	.146	-2.087	.185	-4.800	.320	.000
Kji-kvadrat (df)					4867.495(56)***				
Nagelkerke R2					.289				
N					9284				

*** $p < 0.001$. *ref.*: Referansekategori

Svarte søyler basert på tabell A3(appendiks A), grå søyler basert på tabell 5.5.

Figur 5.3: Parameterestimater i logits for posisjon i klassen for ikke-manuelt rutinearbeid versus posisjon i serviceklasse I for respondenter med servicegruppebakgrunn relativt til respondenter med siviløkonomfar: Kvinner.

Endringen i parameterestimaten for sosial bakgrunn når det kontrolleres for utdanning er fremstilt i figur 5.3. Denne viser resultatene for kategorien med ikke-manuelt rutinearbeid. Vi ser at det ikke er forskjeller av betydning mellom referansegruppen og respondenter med forsker-, sivilingeniør-, jurist-, lege- eller tannlegefar i den grunnleggende modellen. Når det kontrolleres for utdanning stiller referansegruppen og gruppen med sivilingeniørbakgrunn likt, mens de andre gruppene har høyere risiko for den sektorinterne langdistansemobiliteten. Vi ser altså i grove trekk det samme mønsteret som for mennene, men forskjellen mellom siviløkonombarna og de andre gruppene er mindre og for sivilingeniørdøtrene er det ingen forskjell. Når det gjelder den sektoreksterne langdistansemobiliteten er mønsteret det samme som for mennene, men her er forskjellen mellom respondentene med siviløkonomfar og de andre gruppene større. Det er imidlertid en lav andel av kvinnene som havner i kategorien for de manuelle yrkene.

Tabell 5.6 viser de estimerte sannsynlighetene for klasseposisjon når utdanningsnivå holdes konstant. Vi ser at siviløkonombarnene sammen med sivilingeniørbarnene i størst grad

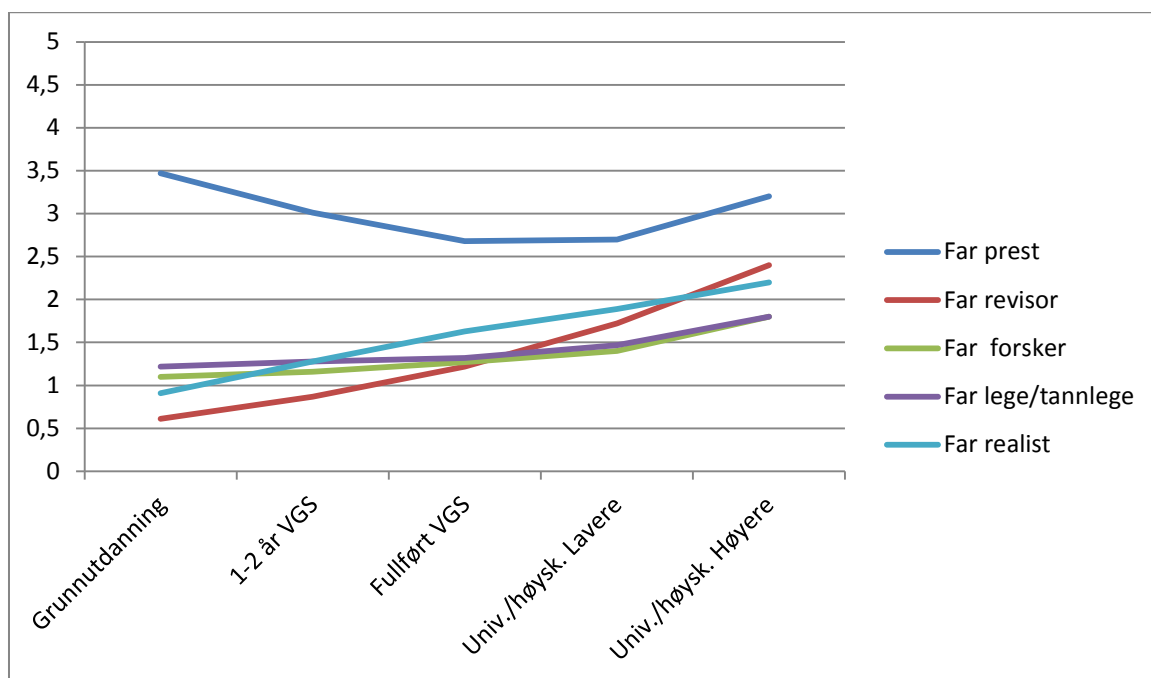
blir værende i den øvre serviceklassen og at de er kortdistansemobile fremfor langdistansemobile i større grad enn de andre gruppene. Vi kan også legge merke til at på dette utdanningsnivået (fullført videregående skole) er andelen som får innpass i den øvre serviceklassen halvparten av det den var for mennene. I forberedende analyser ble det avdekket at blant gruppen med de lengste universitets- og høyskoleutdannelsene var det mindre forskjeller i andelen av menn og kvinner som havner i den øvre serviceklassen. Dette tyder på at sammenhengen E-D i OED-modellen er sterkere for kvinner enn for menn. Én mulig forklaring på dette kan være at kvinner er underrepresentert i deler av den øvre serviceklassen som hører til privat sektor hvor formelle krav til utdanning er lavere enn i offentlig sektor (se Hansen 2001b: 223, Mastekaasa 2004).

Tabell 5.6: Predikerte sannsynligheter* for barnets klasse etter fars yrke. Kontrollert for egen utdanning. Kvinner

Barnets klasse 2008	Fars yrke 1980								
	Forsker univ.	Prest	Realist	Siv.ark.	Siv.ing.	Juridisk	Lege/ tannl.	Revisor	Siv.øk.
Service I	.10	.06	.08	.08	.11	.10	.09	.09	.13
Service II	.30	.21	.27	.31	.35	.24	.30	.30	.35
(Service I+II)	(.40)	(.27)	(.35)	(.39)	(.46)	(.34)	(.39)	(.39)	(.48)
Ikke-manuelt rutinearbeid	.37	.47	.39	.40	.35	.44	.38	.42	.35
Selvstendig næ- ringsdrivende	.05	.03	.02	.05	.04	.07	.06	.04	.06
Faglært/ufaglært manuelt yrke	.18	.23	.23	.17	.15	.15	.17	.15	.11

*Basert på tabell 5.5. Respondenter på 33 år med fullført videregående utdanning.

I modell 3 (tabell A4) er samspillsledd mellom sosial bakgrunn og utdanning lagt til. I motsetning til det som var tilfelle for mennene viser LR-testen at ingen av samspillsleddene er signifikante ($p > 0,05$). Det kan med andre ord ikke påvises at prediksjonen av utfallet på den avhengige variabelen blir bedre hvis vi tar høyde for at gruppene kan ha ulik effekt av utdanning på klasseposisjon (Tuftes 2000: 39). Ser vi på de relative forskjellene i sannsynlighet for langdistansemobilitet på ulike utdanningsnivåer i figur 5.4 ligner heller ikke mønsteret det vi fant for mennene i utvalget. For prestedøtrene er det tydelig at de har klart høyest sannsynlighet for langdistansemobilitet på alle utdanningsnivåer. For de andre gruppene er det mindre forskjeller, men vi ser at det er et gap i sannsynlighet for langdistansemobilitet blant de høyt utdannede mellom siviløkonomdøtrene og de andre gruppene. Dette ser vi også av parameterestimaten for servicegruppebakgrunn i tabell A4 som viser effekten for respondenter med de lengste universitets-/høyskoleutdannelsene.

Basert på tabell A4 (appendiks A).

Figur 5.4: Relativ sannsynlighet for langdistansemobilitet (ikke-manuelt rutinearbeid/ manuelle yrker) etter servicegruppebakgrunn og utdanningsnivå. Odds-rater med respondenter med siviløkonomfar som referanse: Kvinner.

For å oppsummere resultatene for kvinnene er det, i likhet med det som var tilfelle for mennene, barna av prestene, realistene og revisorene som har de dårligste sjansene for å bli værende i den øvre serviceklassen og størst risiko for å falle langt i klassehierarkiet. I motsetning til det som var tilfelle for mennene har imidlertid servicegruppebakgrunn liten betydning for sannsynligheten for langdistansemobilitet blant de uten høyere utdanning. Unntaket er kvinner fra prestehjem som har klart høyest sannsynlighet for langdistansemobilitet på alle utdanningsnivåer. Når det gjelder forskjellen i de direkte effektene av sosial bakgrunn mellom siviløkonombarna og barna med bakgrunn fra kultur-/profesjonsfraksjonen av serviceklassen er den mindre for kvinnene enn for mennene. Mellom siviløkonomdøtrene og sivilingeniørdøtrene er forskjellen ubetydelig.

5.4 Oppsummering og diskusjon

I motsetning til det som var tilfelle for utdanningsmobiliteten er det kvinnene som har høyest sannsynlighet for deklassering, og mens kortdistansemobilitet er den klart vanligste banen for mennene, kan kvinnene like gjerne oppleve langdistansemobilitet ned i klassen for ikke-manuelt rutinearbeid. Dette gjenspeiler en kjønnset klassestruktur hvor kvinneandelen er lav i

den øvre serviceklassen og høy i klassen for ikke-manuelt rutinearbeid (Ringdal 2010, Hjellbrekke & Korsnes 2006: 128-32, Abbott & Payne 1990). Når mobilitetssjansene for døtrene med fedre i den øvre serviceklassen er dårligere enn for sønnene er dette, som Abbott og Payne (1990: 20) påpeker et resultat av en “destinasjonseffekt” ved at den øvre serviceklassen er mer lukket for kvinner. Vi må derfor også være klar over at andelen deklasserte døtre delvis er et resultat av hvordan sosial bakgrunn måles i denne studien. Dersom klassebakgrunn for de samme respondentene isteden ble målt som mors klasseposisjon kan det tenkes at andelen klasseimmobile døtre ville vært høyere.

Når det gjelder forholdet mellom serviceklassegruppene er det ikke avdekket “lommer av rigiditet” på yrkesgruppenivået, men det er klare forskjeller i graden av sosial reproduksjon slik teorien til Grusky og Weeden (2001) og den konfliktteoretisk orienterte profesjonssosiologien tilsa (Abbott 1988, MacDonald 1995). Mønsteret er snarere det at presteprofesjonen, revisorene og realistene, om vi skal dømme ut fra avkommets mobilitetsmønstre, ikke er med i det gode selskap blant de andre av den øvre serviceklassens yrkesgrupper som er representert i denne studien. Gruppene har de høyeste sannsynlighetene for intergenerasjonell deklassering. For mennene i utvalget blir dette også tydelig når vi sammenligner risikoen for langdistansemobilitet for dem med lave utdanningskvalifikasjoner. Her er det menn med de tre nevnte bakgrunnene som har klart størst risiko for å falle langt i klassehierarkiet. Med høyere utdanning utjevnes imidlertid gapet i sannsynlighet for langdistansemobilitet mellom realist- og revisorsønnene og menn fra eliteprofesjonshjemmene. Det samme er ikke tilfelle for prestesønnene som har klart høyere sannsynlighet for å falle langt selv når det kontrolleres for utdanning.

I kapittel 2 ble det presentert argumenter som tilsa at skillet i direkte effekter av servicegruppebakgrunn blant lavt utdannede ville gå mellom grupper fra økonomifraksjonen av serviceklassen og grupper fra kultur-/profesjonsfraksjonen. Resultatene tyder imidlertid på at det viktigste skillet går mellom det vi kanskje kan anta er de mest privilegerte yrkesgruppene/profesjonene på den ene siden og presteprofesjonen, realistene og revisorene på den andre. Selv om dette er noe overraskende står det ikke i motsetning til det Mastekaasa (2004: 231) fant i sin studie:

For those who do not have higher education our results indicate that higher class origins, and origins in the managerial class in particular, are very important in getting elite positions in business organizations.

Selv om det som har vært undersøkt i dette kapittelet ikke er elitestatus, men sjansen for å bli værende i serviceklassen fremfor å falle til mindre privilegerte klasseposisjoner kan meka-

nismene være noen av de samme. I så fall tyder det på at skillet i direkte effekt av servicegruppebakgrunn blant dem uten høyere utdanning reflekterer et skille mellom de mest og minst privilegerte av serviceklassens yrkesgrupper. I følge Grusky og Weeden (2001) kan yrkesgrupper danne sosiale klasser med distinkte klasseposisjoner. Det er derfor ikke overraskende om de hierarkiske klasseeffektene som Mastekaasa (2004) avdekket mellom aggregerte klasser også gjør seg gjeldende for yrkesgrupper som normalt plasseres innen den øvre serviceklassen. Som det ble redegjort for i kapittel 2 er vanlige forklaringer på slike direkte effekter av klassebakgrunn at klasseskiller også representerer skiller i de kulturelle og sosiale ressursene deres medlemmer har til rådighet (Bourdieu 1995, Goldthorpe 2007: kap. 7, Hansen 2001b). Det er ikke utenkelig at sosiale stender i ulik grad besitter de manerer, talemåter, fremtreden, sosiale ferdigheter og nettverk som letter tilgangen til ansettelse i serviceklasser.

Hvis vi holder oss til resultatene for mennene, ser vi at det i tillegg til hierarkiet mellom gruppene, også gjør seg gjeldende et skille mellom siviløkonomsønnene og gruppene med bakgrunn fra forsker- og eliteprofesjonshjem, slik teorien om serviceklassen som delt mellom en økonomifraksjon og en kultur-/profesjonsfraksjon tilsa. De predikerte sannsynlighetene når utdanningsnivået ble holdt konstant viste at siviløkonomsønnene både hadde en høyere andel som ble værende (intergenerasjonelt sett) i den øvre serviceklassen, og at de var kortdistansemobile fremfor langdistansemobile i større grad enn det som var tilfelle for de andre gruppene. En mulig forklaring som ble drøftet i kapittel 2 er at betydningen av sosiale ressurser og rommet for nepotisme og direkte arv av posisjoner er større i privat sektor hvor siviløkonomfedrene var ansatt. Siden de relative forskjellene i risiko for langdistansemobilitet mellom siviløkonomsønnene og menn fra forsker- og eliteprofesjonshjem var størst blant de høyt utdannede kan det ikke utelukkes at også valg av utdanningsretning er av betydning. Det er likevel lite trolig at effekten av siviløkonombakgrunn blant de høyt utdannede alene kan tilskrives valg av utdanningsretning all den tid differansen er stor også til revisor-, realist- og sivilingeniørsønner som også skulle ha en tendens til å velge tekniske, merkantile og “anvendte” utdanninger.

For kvinnene i utvalget er mønsteret i hovedsak det samme, men det er også noen viktige forskjeller. I likhet med mennene er det barna av prestene, realistene og revisorene som i størst grad opplever deklassering. For kvinnene er imidlertid servicegruppebakgrunn av mindre betydning for dem uten høyere utdanning. Unntaket er prestedøtrene som har høyest risiko for langdistansemobilitet på alle utdanningsnivåer. Generelt er forskjellen i de direkte effektene av sosial bakgrunn mellom siviløkonombarna og barna med bakgrunn fra kultur-

/profesjonsfraksjonen av serviceklassen mindre for kvinnene enn for mennene. Dette er i tråd med det Hansen (2001b) fant når det gjaldt inntektsforskjeller mellom personer med bakgrunn fra de to fraksjonene av overklassen. I følge Hansen (2001b: 223) kunne en årsak til denne kjønnsforskjellen være at kvinner sjeldnere gjør karriere i private bedrifter. Og der sønner gjerne arver posisjoner i familieeide bedrifter gjelder dette i langt mindre grad for døtre (Masteaasa 2004: 231). Resultatene presentert i dette kapitlet kan ha en lignende forklaring: Dersom kvinner i mindre grad enn menn går inn i deler av serviceklassen som hører til privat sektor, og hvor formelle krav til utdanningskvalifikasjoner kanskje er lavere enn i offentlig sektor, kan sammenhengen mellom utdanning og klasseposisjon (E-D i OED-modellen) være sterkere for kvinner og likere mellom servicegruppene.⁹² Ifølge Savage (2000: 92) er kvinner mer orientert mot å nå serviceklasseposisjoner gjennom prestasjoner i utdanningssystemet, mens menn i noe større grad benytter andre kanaler. Dette innebærer at bakgrunn fra bedriftslederhjem vil gi noe lavere "uttelling" for kvinner enn for menn, mens det motsatte er tilfelle for bakgrunn fra profesjonshjem. Resultatene for dette kapitlet er i tråd med denne teorien.

Er utslagene av de direkte effektene på klasseposisjon store? Ser vi på forholdet mellom siviløkonombarna og prestebarna må svaret bli ja. Gitt samme utdanningsnivå er prosentandelen som faller ut av serviceklassen (I og II) mellom 17 og 21 (menn og kvinner henholdsvis) prosentpoeng høyere for prestebarna enn for siviløkonombarna. Differansen mellom siviløkonombarna og de andre gruppene er mindre, men den er på 12-13 prosentpoeng for de fleste grupper for mennene og mellom 8 og 14 for kvinnene. Det betyr for eksempel at av de 832 siviløkonomsønnene som er registrert med klasseposisjon vil hundre personer unngå å falle ut av serviceklassen "kun" som følge av at de er siviløkonomsønner og ikke legesønner. De direkte effektene av servicegruppebakgrunn på klasseposisjon må derfor sies å være av betydning.

Til slutt kan det være grunn til å understreke at blant de ni serviceklassegruppene som utgjør utvalget for denne studien har prestebarna vist seg som et avvikende tilfelle i dette kapitlet. De har høyest andel langdistansemobile og i motsetning til for realist- og revisorbarna kan ikke dette tilskrives forskjeller i utdanningsnivå. Presteprofesjonen har den lengste profesjonshistorien og har historisk vært en sosialt lukket profesjon som har nytt høy status (Aubert m.fl. 1960). Den forbindes gjerne også med en lærdomskultur. Abbott (1988: 100) bruker imidlertid presteprofesjonen som et eksempel på en profesjon som har tapt jurisdiksjon som følge av at interessen i vestlige samfunn for spørsmål om frelse og ytterste mening, teologiens

⁹² Hjøllbrekke og Korsnes (2006: 139) antyder at forbindelsen E-D i OED-modellen kan være noe sterkere for kvinner enn for menn. De tar imidlertid flere metodiske forbehold.

fagområde, ble langt mindre i det tyvende århundre. Hvis presteprofesjonen har tapt status, og andre privilegier med dette, kan det reflekteres i barnas relative aspirasjoner. Det kan imidlertid tenkes at det også er særlige normer og verdier som preger prestehjemmene, og at det er av betydning for barnas oppfatning av hvor viktig det er å gjøre karriere og nå de mest prestisje-fulle yrkene i den øvre serviceklassen.

Selv om deklasseringstakten er høyere for prestebarna enn for barn med annen servicegruppebakgrunn må det ikke bety at de også er mest utsatt for å falle til lave posisjoner i *inntektshierarkiet*. For selv om det er en sammenheng mellom klasseposisjon og inntekt er den ikke absolutt, og faktorer som sektor, næring og antall arbeidstimer vil være med på å avgjøre hvilke grupper som har størst risiko for å ende lavt i inntektsfordelingen og hvilke grupper som har de beste sjansene for å reprodusere en privilegert foreldreposisjon gjennom høy inntekt. Dette undersøkes i neste kapittel.

6

Inntektsmobilitet

I dette kapitlet undersøkes servicegruppens risiko for de lange nedadgående banene i inntektshierarkiet. Det gjøres ved å anvende et grovt mål på lave posisjoner i inntektsfordelingen, nederste kvartil av inntektsfordelingen for hvert av kjønnene, som betegnes som *lavinntekt*. Samtidig viste de to foregående kapitlene at gruppene med de beste sjansene for å nå toppposisjonene i utdannings- og klassehierarkiet også hadde lavest risiko for å falle langt. Enkelte servicegrupper hadde med andre ord særlig gode sjanser for å bli værende i de øverste samfunnslagene fremfor å falle. For å undersøke om det samme er tilfelle i inntektshierarkiet har jeg definert en kategori for inntekter øverst i inntektsfordelingen, betegnet som *toppinntekt*. Analysene av inntektsmobilitet vil ligne de som ble gjort av klassemobiliteten. Forskningsspørsmålene som besvares er følgende:

5. Hvilke mønstre av forskjeller finnes det mellom ulike serviceklassegrupper når det gjelder sannsynlighet for intergenerasjonell nedadgående inntektsmobilitet? Hvordan forholder det seg om vi ser sannsynligheten for nedadgående inntektsmobilitet i forhold til sannsynligheten for å reprodusere gjennom de høyeste inntektene?

6. Er det forskjeller i direkte effekter av servicegruppebakgrunn på sannsynligheten for nedadgående inntektsmobilitet? Er det forskjeller i direkte effekter av servicegruppebakgrunn på sannsynligheten for nedadgående inntektsmobilitet både blant lavt utdannede og høyt utdannede?

6.1 Fremgangsmåte

Det første forskningsspørsmålet besvares ved å analysere serviceklassegruppens fordeling på topp- og lavinntektskategoriene i krysstabeller. For å besvare de to neste forskningsspørsmålene benyttes binær logistisk regresjonsanalyse bestående av tre modeller hvor nye variabler er lagt til i blokker for hver ny modell. Det gir mulighet for å se hvordan effektene av variablene i modellen endres når en blokk med nye variabler legges til (Eikemo & Clausen 2007: 102). Med denne fremgangsmåten kan man først se hvilken effekt servicegruppebakgrunn har på sannsynlighet for lavinntekt (modell 1), se om det finnes direkte effekter av servicegruppe-

bakgrunn når det kontrolleres for utdanning (modell 2), for til slutt å se om den direkte effekten av servicegruppebakgrunn er ulik på ulike utdanningsnivåer (modell 3). I tillegg til å kontrollere for utdanningsnivå blir det også kontrollert for enkeltutdanninger som tenkes gi særlig gode sjanser i inntektshierarkiet og som er svært vanlige blant gruppene i utvalget.⁹³ Dette er profesjonsutdanning, siviløkonomutdanning og forskerutdanning. Som referansegruppe benyttes respondenter fra siviløkonomhjem og det gjennomføres separate analyser for hvert av kjønnene. Det gjennomføres identiske analyser for lavinntekt og toppinntekt som benyttes til å estimere sannsynligheter for topp- og bunnposisjoner i inntektshierarkiet når det kontrolleres for utdanning. Av plasshensyn er analysene av toppinntekt plassert i appendiks B og kommenteres ikke.

6.2 Krysstabeller

Menn

Tabell 6.1 som viser gruppenes fordeling på inntektskategoriene, avdekker et tydelig mønster som kanskje best kan beskrives som det Hjellbrekke og Korsnes (2010a) har kalt en *trappemodell*.

Tabell 6.1: Sammenheng mellom fars yrke og barnets relative inntekt. Prosent. Menn

Barnets inntekt 2006-2008	Fars yrke 1980									
	Forsker univ.	Prest	Realist	Siv.ark.	Siv.ing.	Juridisk	Lege/ tannl.	Revisor	Siv.øk.	Andre
Toppinntekt	20	14	17	18	25	26	29	22	32	10
Mellomsjikt	62	71	64	63	61	59	57	62	56	65
Lavinntekt	18	15	19	19	14	15	14	16	12	25
Oddsrate lavinntekt vs. toppinntekt	2,4	2,9	3,0	2,8	1,5	1,5	1,3	1,9	Ref.	6,7
	100 n = 1922	100 n = 680	100 n = 474	100 n = 628	100 n = 3361	100 n = 790	100 n = 4235	100 n = 939	100 n = 1014	100 n = 439783

For den øvrige populasjonen av de utvalgte kohortene er lavinntekt over dobbelt så vanlig som toppinntekt, for forsker-, preste, realist- og sivilarkitektsønnene er toppinntekt like vanlig som lavinntekt, for gruppene fra de andre eliteprofesjonshjemmene⁹⁴ er toppinntekt nesten

⁹³ Hele 28 % av de som tok høyere utdanning (lavere- eller høyere nivå) fullførte enten en profesjonsutdanning, siviløkonomutdanning eller en forskerutdanning.

⁹⁴ Sivilarkitekt, sivilingeniør, lege/tannlege og de juridiske yrkene betegnes som eliteprofesjoner i denne studien.

dobbelt så vanlig som lavinntekt, mens for siviløkonomsønnene er toppinntekt nesten tre ganger så vanlig som lavinntekt. Mønsteret kan også sees av oddsratene nederst av tabellen som viser de relative sjansene for lavinntekt fremfor toppinntekt, med siviløkonomsønnene som referansegruppe. Inntrykket fra de andre analysekapitlene av at sjansen for å reprodusere posisjonen i de øverste sosiale strata fremfor å oppleve de lange nedturene, er lavere for barna av sivilarkitektene enn for barn fra de andre eliteprofesjonshjennene, styrkes med dette. Det samme gjør inntrykket av at bakgrunn fra revisorhjem ikke kan sidestilles med bakgrunn fra siviløkonomhjem. Forøvrig ser vi at prestesønnene i langt større grad enn menn med de andre bakgrunnene havner i mellomsjiktet og at både de lange nedturene og topposisjonene i inntektshierarkiet er uvanlig for denne gruppen. I det hele tatt er ikke mønsteret like entydig hvis man ser på risiko for lavinntekt isolert. Dette vil undersøkes nærmere i regresjonsmodellene, men først er spørsmålet om vi finner igjen den samme trappemodellen for kvinnene i utvalget.

Kvinner

For kvinnene (tabell 6.2) er mønsteret et litt annet. Ser vi på sjansene for toppinntekt fremfor lavinntekt går det viktige skillet mellom preste-, realist-, sivilarkitekt- og revisorbakgrunnene på den ene siden, og de øvrige servicegruppebakgrunnene på den andre. Sett i sammenheng med resultatene fra kapittelet om utdanningsmobilitet, bør vi merke oss at det var de samme gruppene som hadde høyest risiko for å falle fremfor å reprodusere i utdanningshierarkiet. Revisordøtrene har imidlertid lavere sannsynlighet for å havne i lavinntektskategorien enn de andre.

Tabell 6.2: Sammenheng mellom fars yrke og barnets relative inntekt. Prosent. Kvinner

Fars yrke 1980										
Barnets inntekt 2006-2008	Forsker univ.	Prest	Realist	Siv.ark.	Siv.ing.	Juridisk	Lege/tannl.	Revisor	Siv.øk.	Andre
Toppinntekt	10	5	7	6	11	10	12	6	13	3
Mellomsjikt	75	76	75	74	75	74	74	78	75	72
Lavinntekt	15	19	18	20	14	16	14	16	12	25
Oddsrate lavinntekt vs. toppinntekt	1,6	4,1	2,8	3,6	1,4	1,7	1,3	2,9	Ref.	9,0
	100 n = 1840	100 n = 738	100 n = 469	100 n = 605	100 n = 3272	100 n = 773	100 n = 3962	100 n = 846	100 n = 1048	100 n = 427081

Vi ser også at siviløkonombakgrunnen gir noe høyere sjanse for toppinntekt fremfor lavinntekt enn forsker- og eliteprofesjonsbakgrunnene, men dette skillet er mindre tydelig enn det var for mennene. En mulig forklaring på dette kan være at en høyere andel av mennene med siviløkonombakgrunn er ansatt i privat sektor hvor lønnsnivået for disse gruppene gjerne er høyere enn i offentlig sektor, enn det som er tilfelle for kvinnene.

6.3 Binomisk logistisk regresjon

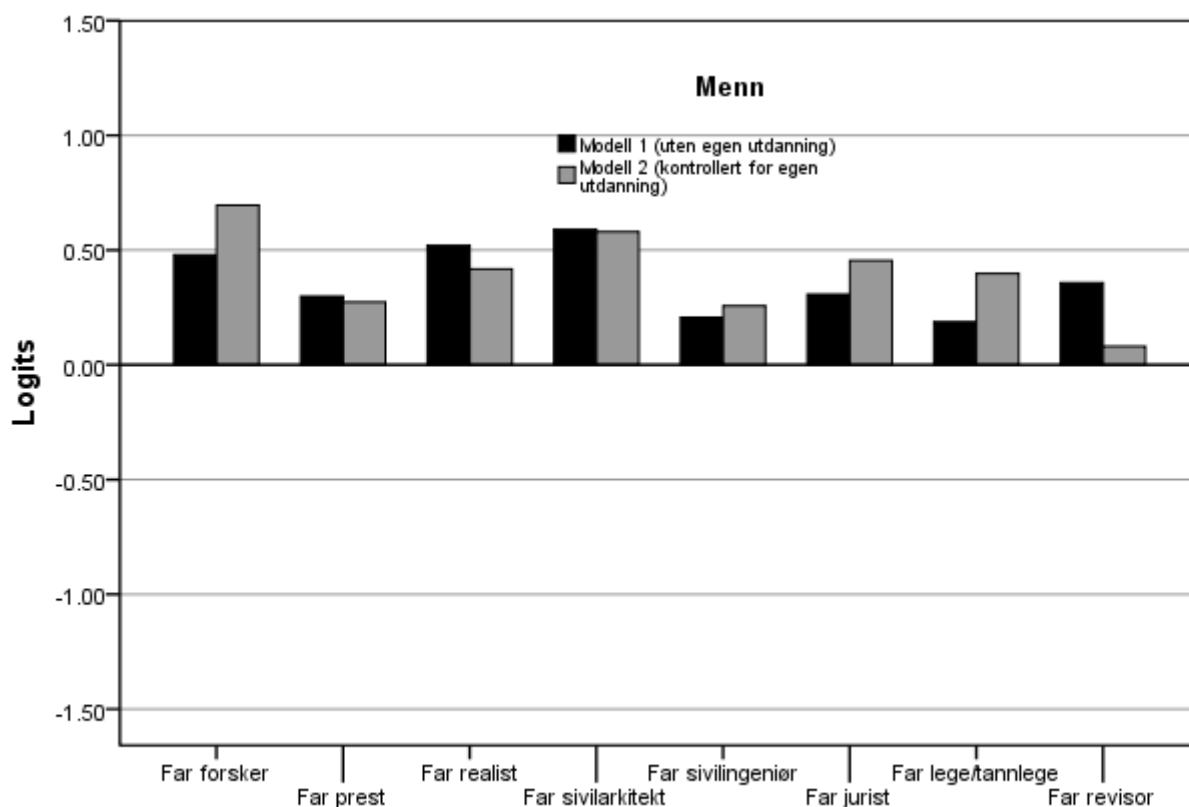
Menn

Modell 1 (tabell 6.3) inneholder kun settet med dummyvariabler for servicegruppebakgrunn og variabler for alder. Vi ser at parameterestimatene for alle gruppene er positive hvilket bekrefter det vi så i tabell 6.1, nemlig at alle andre grupper har høyere sannsynlighet enn siviløkonomsønnene for å havne i lavinntektskategorien. I modell 2 er variablene for utdanningsnivå og enkeltutdanninger lagt til modellen. Vi ser, som ventet, at kortere utdanning øker sannsynligheten for lavinntekt. Alle de tre enkeltutdanningene gir betydelig lavere sannsynlighet for lavinntekt enn gjennomsnittet av de andre lengste universitets-/høyskoleutdanningene (kodet 0), men det er siviløkonomutdanningen som gir den laveste sannsynligheten for lavinntekt. Hva skjer så med parameterestimatene for servicegruppebakgrunn? Endringen i disse vil gi oss svar på hvorvidt gapet mellom siviløkonomsønnene og personer med annen servicegruppebakgrunn skyldes ulike utdanningskvalifikasjoner, eller om det skyldes at siviløkonomsønnene har en sterkere direkte effekt av sin servicegruppebakgrunn. Endingen i parameterestimatene for servicegruppebakgrunn fra modell 1 til modell 2 er illustrert i figur 6.1.

Tabell 6.3: Binær logistisk regresjonsanalyse med lavinntekt som avhengig variabel. Menn. Parameterestimer i logits.

Modell	1		2		3	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
<i>Sosial bakgrunn</i>						
Far siviløkonom	<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>	
Far forsker	.484	.115	.679	.120	.728	.209
Far prest	.294	.145	.257	.150	.332	.267
Far realist	.512	.154	.420	.160	.729	.285
Far sivilarkitekt	.596	.141	.571	.147	.469	.263
Far sivilingeniør	.202	.110	.262	.114	.335	.204
Far jurist	.304	.139	.459	.146	.783	.246
Far lege/tannlege	.189	.108	.392	.112	.401	.199
Far revisor	.361	.133	.099	.137	-.279	.284
Alder (32 år = 0)	-.095	.023	-.081	.024	-.079	.024
Alder kvadrert	.005	.002	.003	.002	.003	.002
<i>Egen utdanning</i>						
Utdanningsnivå (Univ. høyere= 0)			.645	.076	.671	.128
Utdanningsnivå kvadrert			-.021	.020	-.021	.020
Forskerutdanning			-1.145	.255	-1.160	.255
Profesjonsutdanning			-1.152	.124	-1.178	.125
Siviløkonomutdanning			-1.609	.242	-1.604	.242
Utdanningsnivå x Far forsker					-.034	.121
Utdanningsnivå x Far prest					-.052	.154
Utdanningsnivå x Far realist					-.203	.158
Utdanningsnivå x Far sivilarkitekt					.073	.148
Utdanningsnivå x Far sivilingeniør					-.049	.113
Utdanningsnivå x Far jurist					-.238	.141
Utdanningsnivå x Far lege/tannlege					-.002	.112
Utdanningsnivå x Far revisor					.205	.146
Konstant	-1.718	.109	-2.326	.128	-2.366	.197
-2 Log likelihood (df)	11768.464(10)		10618.242(15)		10605.1868(23)	
Endring -2 Log likelihood (sig.)	-		Endring -2LL***		Endring -2LLns	
Nagelkerke R2	.010		.148		.149	
N	14014		14014		14014	

*** $p < 0.001$. ns $p > 0.05$ ref.: Referansekategori

Svarte søyler basert på modell 1, grå søyler basert på modell 2 (tabell 6.3).

Figur 6.1: Parameterestimer i logits for lavinntekt for respondenter med servicegruppebakgrunn relativt til respondenter med siviløkonomfar: Menn.

Resultatene bekrefter langt på vei antagelsene basert på teorien om serviceklassen som delt mellom en kultur-/profesjonsfraksjon og en økonomifraksjon: Forskjellen i sannsynlighet for lavinntekt mellom revisorsønnene og siviløkonomsønnene kan tilskrives forskjeller i utdanningskvalifikasjoner. Den er resultat av *indirekte effekter*. For de andre gruppene er gapet til siviløkonomsønnene så godt som uendret (preste-, realist-, sivilarkitekt- og sivilingeniørsønnene) eller markant *større* (forsker-, jurist- og lege-/tannlegesønnene). Det skyldes med andre ord *direkte effekter*. På den annen side ser vi at variasjonen *innen* fraksjonene er større enn variasjonene *mellom* dem. Det er for eksempel et større gap i sannsynlighet for lavinntekt mellom forskersønnene og prestesønnene enn mellom prestesønnene og siviløkonomsønnene. Det ser med andre ord ut til at forklaringer på direkte effekter av servicegruppebakgrunn på sannsynligheten for nedadgående mobilitet i inntektshierarkiet må ta utgangspunkt i de enkelte yrkesbaserte sosiale stendene og ikke kun antatte fellesnevnerne for fraksjonene. At prestesønnene har klart lavere sannsynlighet for lavinntekt enn for eksempel forskersønnene og sivilarkitektsønnene er overraskende når vi så at det motsatte var tilfelle når det gjaldt sannsyn-

lighet for deklassering. Men posisjoner i klassen for ikke-manuelt rutinearbeid, som var yrkesklassen prestesønnene i særlig stor grad havnet i, er ikke ensbetydende med lavinntekt.

Hvordan forholder det seg om vi ser sannsynligheten for å falle i forhold til sannsynligheten for å reprodusere gjennom de høyeste inntektene? I tabell 6.4 fremstilles estimerte sannsynligheter for topp- og bunnposisjoner i inntektshierarkiet når det kontrolleres for utdanningsnivå og enkeltutdanninger (resultatene for *toppinntekt* er basert på tabell B1 som er å finne i appendiks B).

Tabell 6.4: Predikerte sannsynligheter* for barnets relative inntekt etter fars yrke. Kontrollert for egen utdanning. Menn

Barnets inntekt 2006-2008	Fars yrke 1980								
	Forsker univ.	Prest	Realist	Siv.ark.	Siv.ing.	Juridisk	Lege/ tannl.	Revisor	Siv.øk.
Toppinntekt	.09	.08	.10	.10	.13	.12	.14	.14	.19
Lavinntekt	.16	.11	.13	.15	.11	.13	.13	.10	.09
Oddsrate lavinntekt vs. toppinntekt	3,8	2,9	2,7	3,2	1,8	2,3	2,0	1,5	Ref.

*Basert på tabell B1(modell 2) og tabell 6.3 (modell 2). Respondenter på 32 år med lengre universitets-/høyskoleutdanning.

I tabell 6.4 finner vi, grovt sett, igjen trappemodellen fra tabell 6.1. Gruppene med bakgrunn fra kulturfraksjonen samt realist- og sivilarkitektsønnene har tre til fire ganger høyere odds for lavinntekt framfor toppinntekt enn siviløkonomsønnene når det kontrolleres for utdanning. For menn med bakgrunn fra de andre eliteprofesjonene er oddsen det dobbelte av siviløkonomsønnenes, mens revisorsønnene har 50 % høyere odds. Langt på vei ser vi et mønster lik den tredelingen av overklassen som er gjort i det norske ORDC-skjemaet (Hansen m.fl. 2009).⁹⁵ Resultatet skyldes at det er relativt store forskjeller i direkte effekter av servicegruppebakgrunn i toppen av inntektshierarkiet og at vi der ser et mønster slik vi kunne vente på bakgrunn av teorien om serviceklassens kultur-, profesjon- og økonomifraksjoner.

Hvordan kan dette mønsteret forklares? På den ene siden kan funnene sies å være i tråd med hva vi kunne forvente på bakgrunn av teorien om *relativ risikoaversjon*, hvis vi anvender en modifisert versjon av denne teorien hvor aspirasjonene er rettet mot foreldrenes inntekt, og ikke foreldrenes klasse. Mens noen av den øvre serviceklassens yrkesgrupper har en høy andel medlemmer med inntekter i toppsjiktet, er den langt lavere for andre. Som følge

⁹⁵ Her sorteres arkitekter til kulturfraksjonen av overklassen. Operasjonaliseringen av gruppene i denne studien er imidlertid annerledes enn den som er benyttet i ORDC-skjemaet.

av dette skulle vi vente at en høyere andel av siviløkonomsønnene enn av prestesønnene må oppnå toppinntekt for å unngå sosial degradering. Siden ingen av yrkesgruppene i den øvre serviceklasse befinner seg i lavinntektssjiktet skulle ikke relativ risikoaversjon differensiere gruppene i bunnen av inntektssjiktet. På den annen side kan resultatene tyde på kultur- og verdsettingsforskjeller mellom fraksjonene i den øvre serviceklassen. For hvis vi ser resultatene i sammenheng med funnene for utdanningsmobiliteten, hvor forskersønnene kom best ut, kan det tyde på at ulike servicegrupper søker ulike former for belønning og at deres muligheter for å oppnå økonomiske og kulturelle belønninger er ulike (Bourdieu 1995). Dersom en slik forklaring legges til grunn er det særlig viktig at den sosiale mobiliteten måles i *flere* sosiale hierarkier, slik jeg har gjort i denne studien (se Crompton & Scott 2000, Devine & Savage 2000).

Men er det snakk om en større aksept for lav inntekt hos forsker- og sivilarkitektssønnene enn hos siviløkonom- eller prestesønnene? Det kan for eksempel skyldes at de søker belønning i yrker i kultursektoren som kaster lite av seg økonomisk. Dersom det ikke er forskjeller i gruppenes sannsynlighet for lavinntekt blant dem med høyere utdanning, virker en slik forklaring mindre sannsynlig. Det vil isteden tyde på at forskjeller i risiko for lavinntekt mellom gruppene er et spørsmål om å ha tilstrekkelige utdanningskvalifikasjoner for å unngå slike fall. Det kan da videre utelukkes at valg av utdanningsretning for høyere utdanning er av betydning. Dette undersøkes i modell 3 (tabell 6.3). Når blokken med samspillsleddene legges til i modell 3 er endringen i -2 log likelihood ikke signifikant på 0,05-nivået. Vi kan altså ikke vite med rimelig sikkerhet at vi oppnår en bedre prediksjon av verdiene på avhengig variabel om det tas høyde for at den direkte effekten av servicegruppebakgrunn er ulik på ulike utdanningsnivåer. Vi ser videre at parameterestimatverdiene for samspillsleddene for flere av gruppene er svært lave og at de ikke peker i noen klar retning. Selv om bildet ikke er entydig,⁹⁶ tyder det på klare relative forskjeller i sannsynlighet for lavinntekt uavhengig av utdanningsnivå. Av parameterestimatene for servicegruppebakgrunn i modell 3 ser vi også at siviløkonomsønnene sammen med revisorsønnene har de laveste sannsynlighetene for lavinntekt også blant respondenter med de lengste universitets-/høyskoleutdanningene. Det kan med andre ord ikke *utelukkes* at forskjellene i sannsynlighet for lavinntekt delvis kan forklares med at gruppene vurderer tapet ved et slikt fall i inntektshierarkiet ulikt, og at enkelte grupper i større grad prioriterer andre former for belønning. Valg av utdanningsretning kan også ha betydning.

⁹⁶ Gruppene med realist- og juristbakgrunn ser ut til å ha lavere relativ sannsynlighet for lavinntekt blant dem uten høyere utdanning. Det motsatte er tilfelle for gruppen med revisorbakgrunn. Siden blokken med samspillsleddene samlet ikke er signifikant, undersøkes ikke dette nærmere.

Selv om det kontrolleres for enkeltutdanninger som tenkes å gi gode sjanser i inntektshierarkiet, tillater modellen variasjoner mellom alle andre utdanningsretninger.

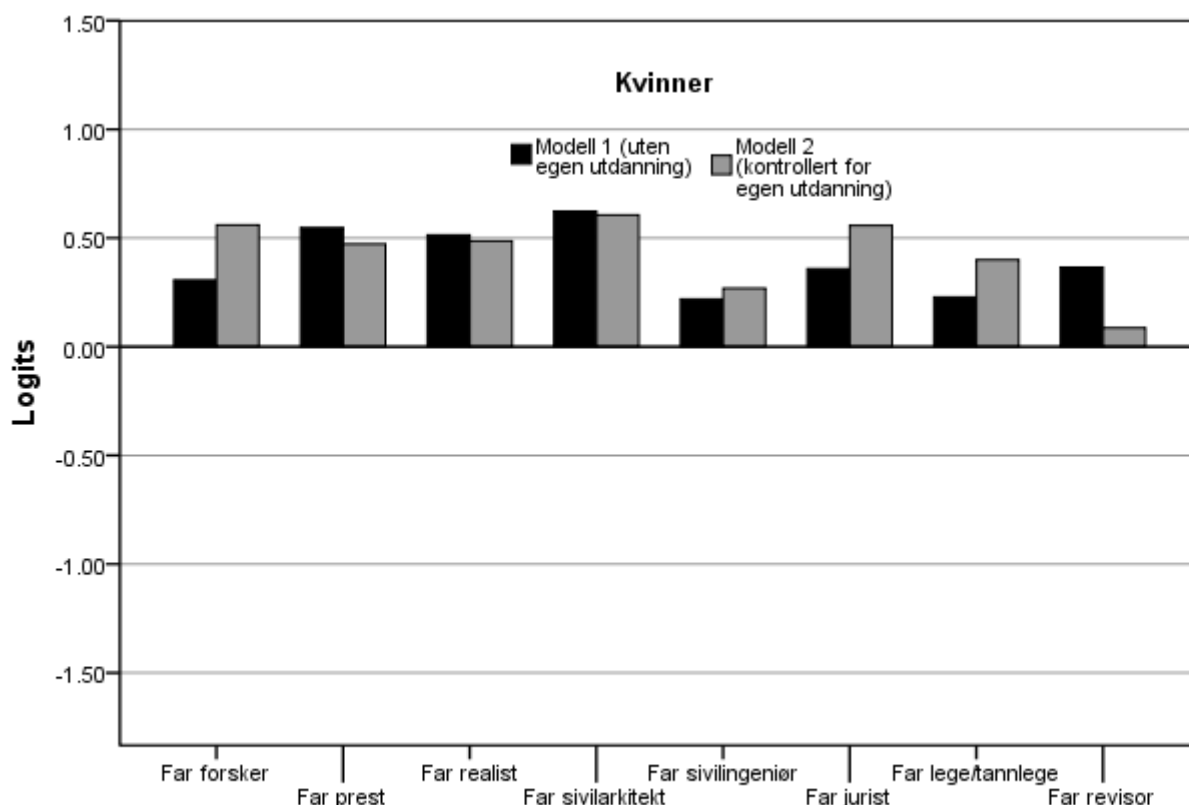
Kvinner

Vi ser av modell 1 (tabell 6.5) at det også for kvinnene er et gap mellom referansegruppen og de andre gruppene når det gjelder sannsynlighet for å ende opp med lavinntekt. Sammenligner vi med resultatene for mennene ser prestedøtrene ut til å stille svakere enn sine brødre, mens det motsatte ser ut til å være tilfelle for forskerdøtrene. Utdanningsvariablene legges til i modell 2. Vi ser av variablene for utdanningsnivå at sannsynligheten for lavinntekter stiger desto lavere utdanning man har. Når det gjelder enkeltutdanningene er det forskerutdanningen, ikke siviløkonomutdanningen slik det var for mennene, som gir lavest sannsynlighet for de lange fallene i inntektshierarkiet. Endringen i parameterestimaterne for servicegruppebakgrunn fra modell 1 til modell 2 er illustrert i figur 6.2.

Tabell 6.5: Binær logistisk regresjonsanalyse med lavinntekt som avhengig variabel. Kvinner. Parameterestimer i logits.

Modell	1		2		3	
<i>Sosial bakgrunn</i>	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Far siviløkonom	<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>	
Far forsker	.294	.116	.514	.121	.671	.220
Far prest	.542	.135	.461	.141	.594	.258
Far realist	.525	.154	.498	.160	.870	.291
Far sivilarkitekt	.610	.141	.568	.146	1.026	.257
Far sivilingeniør	.217	.109	.266	.113	.412	.210
Far jurist	.355	.138	.546	.144	.589	.259
Far lege/tannlege	.222	.107	.377	.111	.429	.206
Far revisor	.351	.135	.093	.139	.340	.277
Alder (32 år = 0)	-.010	.024	-.021	.025	-.020	.025
Alder kvadrert	.002	.002	.002	.002	.002	.002
<i>Egen utdanning</i>						
Utdanningsnivå (Univ. høyere = 0)			.736	.085	.834	.137
Utdanningsnivå kvadrert			-.021	.023	-.022	.023
Forskerutdanning			-1.759	.509	-1.747	.509
Profesjonsutdanning			-1.061	.153	-1.032	.154
Siviløkonomutdanning			-.812	.234	-.803	.234
Utdanningsnivå x Far forsker					-.109	.133
Utdanningsnivå x Far prest					-.090	.146
Utdanningsnivå x Far realist					-.263	.173
Utdanningsnivå x Far sivilarkitekt					-.330	.150
Utdanningsnivå x Far sivilingeniør					-.099	.119
Utdanningsnivå x Far jurist					-.017	.156
Utdanningsnivå x Far lege/tannlege					-.024	.119
Utdanningsnivå x Far revisor					-.157	.149
Konstant	-2.055	.110	-2.743	.129	-2.891	.204
-2 Log likelihood (df)	11383.409(10)		10436.811(15)		10427.216(23)	
Endring -2 Log likelihood (sig.)	-		Endring -2LL***		Endring -2LLns	
Nagelkerke R2	.005		.123		.125	
N	13533		13533		13533	

*** $p < 0.001$. ns $p > 0.05$ *ref.*: Referansekategori

Svarte søyler basert på modell 1, grå søyler basert på modell 2 (tabell 6.5).

Figur 6.2: Parameterestimer i logits for lavinntekt for respondenter med servicegruppebakgrunn relativt til respondenter med siviløkonomfar: Kvinner.

Mønsteret er så godt som identisk med det vi så for mennene. Når det kontrolleres for utdanning er gapet til siviløkonomdøtrene i sannsynlighet for lavinntekt uendret eller større for alle andre grupper enn revisordøtrene. Der vi for mennene så uventede variasjoner på yrkesgruppenivået i bunnen av inntektshierarkiet, er mønsteret for kvinnene mer entydig ved at gruppene med bakgrunn fra økonomifraksjonen av serviceklassen har klart lavest sannsynlighet for lavinntekt, og hvor det ellers er stor grad av likhet mellom gruppene.⁹⁷ Dette blir tydelig fra resultatene i tabell 6.6 som viser estimerte sannsynligheter for topp- og bunnposisjoner i inntektshierarkiet *når utdanning holdes konstant* (basert på modell 2 i tabellene 6.5 og B2). Når vi ser på sannsynligheten for å falle fremfor å reproducere gjennom en toppinntekt ser vi, grovt sett, den samme trappemodellen som for mennene.⁹⁸ Avstanden mellom “trinnene” er imidlertid noe mindre. Dermed ser det ut til at de mekanismer som skaper ulikhet uavhengig av utdanningssystemet, enten disse er direkte arv av eiendom, sosiale ressurser eller aspira-

⁹⁷ Et unntak er sivilingeniørdøtrene som er i en mellomposisjon.

⁹⁸ Juristdøtrene skiller seg ut med noe dårligere sjanser i inntektshierarkiet enn kvinner fra andre eliteprofesjonshjem.

sjoner, differensierer sønnene og døtrene av servicegruppene på noenlunde samme måte, men at det gir seg størst utslag for sønnene.

Tabell 6.6: Predikerte sannsynligheter* for barnets relative inntekt etter fars yrke. Kontrollert for egen utdanning. Kvinner

Fars yrke 1980									
Barnets inntekt 2006-2008	Forsker univ.	Prest	Realist	Siv.ark.	Siv.ing.	Juridisk	Lege/tannl.	Revisor	Siv.øk.
Toppinntekt	.04	.03	.04	.04	.05	.04	.05	.04	.06
Lavinntekt	.10	.09	.10	.10	.08	.10	.09	.07	.06
Oddsrate lavinntekt vs. toppinntekt	2,5	3,0	2,5	2,5	1,6	2,5	1,8	1,8	Ref.

*Basert på tabell B2 (modell 2) og tabell 6.5 (modell 2). Respondenter på 32 år med lengre universitets-/høyskoleutdanning.

Resultatene for mennene i utvalget tydet på at det var forskjeller mellom gruppene i sannsynlighet for lavinntekt både blant de lavt utdannede og de høyt utdannede. Er dette tilfelle også for kvinnene? I modell 3 (tabell 6.5) ser vi av parameterestimaterne for servicegruppebakgrunn at siviløkonomdøtrene sammen med revisordøtrene har de laveste sannsynlighetene for lavinntekt også blant respondenter med de lengste universitets-/høyskoleutdanningene. Samtidig tyder resultatene for samspillsvariablene på at disse forskjellene er mindre blant respondenter uten høyere utdanning. Blokken med samspillsledd gir imidlertid ikke en statistisk signifikant endring av -2 log likelihood. Ulikhetene mellom gruppene i risiko for lavinntekt ser altså ut til å oppstå også, og kanskje i særlig grad, på arbeidsmarkedet for de høyt utdannede.

6.4 Oppsummering og diskusjon

Resultatene for inntektsmobiliteten er langt på vei de motsatte av dem vi så for utdanningsmobiliteten. Barna av professorene/universitetslærerne, som hadde de beste sjansene i utdanningshierarkiet, stiller svakest når det gjelder direkte effekter av sosial bakgrunn i inntektshierarkiet. Revisorbarna hadde de dårligste sjansene i utdanningshierarkiet, men har, sammen med siviløkonombarna, de beste sjansene i inntektshierarkiet når vi sammenligner individer med lignende utdanningskvalifikasjoner. Servicegruppens risiko for intergenerasjonell nedadgående mobilitet avhenger altså av hvilket sosialt hierarki vi måler mobiliteten i. Dette er i tråd med teorien om at serviceklassegrupper besitter ulike ressurser og at det går skillelinjer

mellom disse når det gjelder mønstre for sosial reproduksjon (Savage et al. 1992, Bourdieu 2006b).

Analysene i dette kapittelet tok utgangspunkt i en tredeling av inntektshierarkiet i et toppsjikt, et mellomsjikt og et bunnsjikt. Når vi så på sjansen til å havne i toppsjiktet fremfor å falle til bunnsjiktet kunne resultatene for mennene beskrives som en *trappemodell* (Hjellbrekke & Korsnes 2010a). Siviløkonomsønnene hadde høyest sjanse for å oppnå toppinntekt fremfor lavinntekt mens forsker-, preste-, realist-, og sivilarkitektsønnene hadde lavest. De andre gruppene med eliteprofesjonsbakgrunn havnet i en mellomposisjon. For kvinnene gjorde ikke den samme klare tredelingen seg gjeldende. Riktignok hadde siviløkonomdøtrene de beste sjansene for å havne i toppsjiktet fremfor å falle til bunnsjiktet, men avstanden til gruppene med eliteprofesjonsbakgrunn og forskerbakgrunn var mindre enn for mennene. Det viktigste skillet gikk mellom preste-, realist-, sivilarkitekt- og revisorbakgrunnene på den ene siden, og de øvrige servicegruppebakgrunnene på den andre.

Tendensen til at forskjellene mellom siviløkonombarna og forsker- og eliteprofesjonsbarna er mindre for døtrene enn for sønnene så vi også når det gjaldt klasseposisjon. Det er også i tråd med Hansens (2001b) funn. En mulig forklaring kan være at mennene i større grad deles mellom offentlig og privat sektor mens kvinnene, uavhengig av servicegruppebakgrunn, i større grad er ansatt i offentlig sektor. Lønnsnivået for serviceklasseyrker er gjerne høyest i privat sektor (se Hansen 2001b).

Da vi så på sannsynligheten for lavinntekt isolert var mønsteret et litt annet. Etter det ble kontrollert for utdanningsnivå og utvalgte enkeltutdanninger hadde siviløkonom- og revisorbarna lavest sannsynlighet for lavinntekt. Det styrker antagelsen om at gruppene med bakgrunn fra økonomifraksjonen av serviceklassen har de største negative direkte effektene på lavinntekt. Det gjaldt for både menn og kvinner. For mennene viste det seg imidlertid at variasjonen *innen* fraksjonene når det gjaldt sannsynlighet for lavinntekt var større enn variasjonen *mellom* dem. Det tyder på at en forklaring av risiko for lange fall i inntektshierarkiet må ta utgangspunkt i de enkelte yrkesbaserte sosiale stendene og ikke kun antatte fellesnevne for fraksjonene. Hvis sannsynligheten for å falle ble sett i forhold til sannsynligheten for å oppnå toppinntekt, gav de direkte effektene av servicegruppebakgrunn seg utslag i et mønster som likner den tredelingen av overklassen i en kulturfraksjon, en profesjonsfraksjon og en økonomifraksjon som er gjort i det norske ORDC-skjemaet (Hansen m.fl. 2009), men dette mønsteret var tydeligst for mennene i utvalget. Realist- og sivilarkitektbarna stilte svakere enn barna fra de andre eliteprofesjonshjemmene.

Til slutt viste analysene at det var forskjeller mellom gruppene i sannsynlighet for lavinntekt også blant respondenter med høyere utdanning. Det lar seg ikke gjøre å avklare på bakgrunn av disse dataene hvilke mekanismer som frembringer denne forskjellen. Siden det kontrolleres for de utdanninger som tenkes gi de beste sjansene i inntektshierarkiet kan man tenke at valg av utdanningsretning er mindre viktig. Modellen tillater imidlertid variasjoner mellom alle andre utdanningsretninger, hvilket kan være av betydning. Hvis en noe høyere andel av forsker- og sivilarkitektsønnene velger utdanninger rettet mot yrker som gir kulturell status, men kaster mindre av seg økonomisk, kan det være en mulig forklaring. Motsatt kan, som jeg drøftet i kapittel 2, barna fra grupper innen økonomifraksjonen av serviceklassen verdsette økonomisk belønning høyere og anse lav inntekt som et personlig nederlag. For å unngå dette kan de være villige til å arbeide flere timer og velge utdanninger og yrker som sikrer dem økonomisk.

Som for klassemobiliteten må de direkte effektene av servicegruppebakgrunn på posisjon i inntektshierarkiet sies å være av betydning. Siviløkonomsønnene oppnår toppinntekt fremfor lavinntekt grovt sett mellom to og fire ganger så ofte som menn med annen servicegruppebakgrunn når vi sammenligner respondenter med lignende utdanningskvalifikasjoner. Også når vi ser på risiko for lavinntekt isolert er denne vesentlig lavere, *relativt sett*, for barna av siviløkonomene og revisorene, enn for personer med annen servicegruppebakgrunn.

Oppsummering, diskusjon og konklusjon

To generelle problemstillinger har ligget til grunn for denne studien: (1) Hvilke mønstre av forskjeller er det mellom grupper i den norske øvre serviceklassen når det gjelder intergenerasjonell nedadgående mobilitet? Hvordan forholder det seg om sannsynligheten for nedadgående mobilitet sees i forhold til sannsynligheten for sosial reproduksjon? (2) Hva kan disse mønstrene si oss om skillelinjer internt i den norske øvre serviceklassen? For å besvare disse spørsmålene har jeg benyttet meg av utdannings-, yrkes- og inntektsopplysninger om personer født i perioden 1962-74 og hvis far var forsker, prest, realist, sivilarkitekt, sivilingeniør, jurist, lege, tannlege, revisor eller siviløkonom. I dette kapittelet vil jeg først oppsummere de viktigste funnene for utdannings-, klasse-, og inntektsmobiliteten henholdsvis og konkludere når det gjelder antagelsene som ble formulert i kapittel 2. Deretter sees mønstrene av nedadgående mobilitet i de tre sosiale hierarkiene i sammenheng, før jeg kort drøfter teoretiske og samfunnsmessige implikasjoner av studien og formulerer spørsmål som kan gjøres til gjenstand for videre forskning.

7.1 Hovedfunn

Forsker-, jurist- og legehjemmene: Med sikkerhetsnett mot fallende utdanningsmobilitet

Antagelsen om en mer eller mindre enhetlig øvre serviceklasse som i samme grad benytter seg av utdanningskanalen for å holde på klasseposisjonen fra én generasjon til den neste ble svekket med resultatene fra kapittel 4. Det ble avdekket betydelige variasjoner i sannsynlighet for nedadgående utdanningsmobilitet mellom gruppene. Antagelsen om at gruppene fra økonomifraksjonen av serviceklassen skulle ha høyere sannsynlighet for fallende utdanningsmobilitet enn gruppene fra profesjons- og kulturfraksjonen, fikk ikke støtte. Revisorbarna hadde riktignok høy sannsynlighet for fall i utdanningshierarkiet relativt til de andre servicegruppene, men det samme gjaldt ikke for siviløkonombarna. Jeg argumenterte for at siviløkonomodannede bedriftsledere (og de andre stillingene i privat sektor som innehas av denne gruppen)

forener organisasjonsressurser med betydelige kulturelle ressurser i form av en eliteutdanning. Det kan gi dem fellestrekk med profesjonsgruppene i den øvre serviceklassen.

Mønstrene av fallende utdanningsmobilitet støttet isteden antagelsen om betydelige variasjoner på *yrkesgruppenivået*. Totalt sett ser forsker-, jurist, lege- og tannlegehjemmene ut til å ha “eit tryggare sikringsnett” (Hjellbrekke & Korsnes 2010b: 54) mot den fallende utdanningsmobiliteten. Disse gruppene fortrinn i utdanningssystemet forsterkes av at de også har høyest sannsynlighet for å gjennomføre de lengste utdanningsløpene og prestisjefull forsker- og eliteutdanning. Dette er i tråd med funnene til Hjellbrekke og Korsnes (2010b). I kapittel 4 argumenterte jeg for at dette trolig skyldtes standeffekter og at det er lite trolig at økonomiske faktorer kan forklare at nettopp gruppen av forskerbarn har den aller laveste sannsynligheten for nedadgående utdanningsmobilitet.

Analysene viste også et hierarki internt i servicegruppene hvor sannsynligheten for nedadgående mobilitet i utdanningshierarkiet er klart mindre for barn med foreldre i de høyeste inntektsdesilene og for barn hvis mor hadde høyere utdanning. Inntektsforskjeller kan reflektere et hierarki av stillinger internt i servicegruppene, mellom mer og mindre prestisjefulle stillinger (kirurgen og distriktslegen henholdsvis). De kan også være korrelert med mors klasseposisjon. Hvilke mekanismer som er virksomme lar seg imidlertid ikke avgjøre på bakgrunn av resultatene. De *kan* være knyttet til barnas ambisjoner, men en mer direkte økonomiskkausal forbindelse kan ikke utelukkes. At mors utdanningsnivå har en sterk isolert effekt når foreldrenes inntekt og fars yrke holdes konstant tyder imidlertid på at standeffekter og kulturelle ressurser er av betydning.

Til slutt var nedadgående mobilitet i utdanningshierarkiet vanligere for sønnene enn for døtrene.

Prestebarna deklasseres, siviløkonombarna drar nytte av direkte effekter

I kapittel 5 ble sammenhengen mellom servicegruppebakgrunn og klasseposisjon i EGP-skjemaet undersøkt. Selv om siviløkonombarna ikke skilte seg fra barna med profesjonsutdannede fedre når det gjaldt den fallende utdanningsmobiliteten, ble det avdekket en skillelinje når jeg undersøkte direkte effekter av servicegruppebakgrunn på klasseposisjon. Barna av siviløkonomene oppnådde posisjoner i serviceklassen oftere enn barn med annen servicegruppebakgrunn når det ble kontrollert for utdanning. De hadde både høyere sannsynlighet for å bli værende (intergenerasjonelt sett) i den øvre serviceklassen, og de var kortdistansemobile fremfor langdistansemobile i større grad enn de andre gruppene. Antagelsen om at barna født inn i den øvre serviceklassen i samme grad drar nytte av direkte effekter av sosial bakgrunn

på klasseposisjon, enten dette er sosiale nettverk, manerer og sosiale ferdigheter eller karriereaspirasjoner, blir dermed svekket. Basert på funnene fra andre studier (Mastekaasa 2009, Mastekaasa 2004, Erikson & Jonsson 1998) ble det argumentert for at dette muligens kunne forklares med at rommet for nepotisme, direkte arv av posisjoner og betydningen av sosiale ressurser, er størst i privat sektor hvor siviløkonomfedrene var ansatt. Siden det var store relative forskjeller mellom høyt utdannede kan også valg av utdanningsretning ha betydning. Det var samtidig en kjønnsforskjell ved at skillet mellom siviløkonombarna og barna med forsker- eller eliteprofesjonsbakgrunn var større for sønnene enn for døtrene. Dette er i tråd med Hansens (2001b) funn når det gjaldt inntektsforskjeller mellom personer med bakgrunn fra de to fraksjonene av overklassen. Jeg argumenterte for at dette kunne skyldes at siviløkonomdøtrene i noe mindre grad enn sine brødre gjør karriere i privat sektor (se Hansen 2001b) og sjeldnere arver posisjoner i familieeide bedrifter (se Mastekaasa 2004).

Resultatene tydet på et skille mellom økonomifraksjonen av serviceklassen og kultur-/profesjonsfraksjonene når det gjelder direkte effekter av sosial bakgrunn på klasseposisjon, men først og fremst viser resultatene at de direkte effektene varierer på *yrkesgruppenivået*. For mens siviløkonombarna har lavest sannsynlighet for langdistansemobilitet når utdanning holdes konstant har prestebarna langt høyere sannsynlighet enn alle andre grupper. Og dette gjelder selv for respondenter med de lengste utdannelsene. Dette kan ikke forklares med fedrenes ansettelsessektor (prestene og professorene/universitetslærerne arbeider begge i offentlig sektor), og jeg argumenterte for at karriereaspirasjoner, og eventuelt normer når det gjelder å prioritere karriere, kan være andre i prestehjemmene enn i andre hjem i den øvre serviceklassen.

Resultatene viste også at det var klare relative forskjeller i sannsynlighet for langdistansemobilitet nedover i klassehierarkiet både blant lavt utdannede og høyt utdannede. Jeg argumenterte for at dersom det ikke var direkte effekter av servicegruppebakgrunn på klasseposisjon blant de høyt utdannede tydet det på at karriereaspirasjonene ikke var ulike mellom gruppene og at valg av utdanningsretning ikke var av betydning. Gitt resultatet må begge disse mulighetene holdes åpne.

Til slutt viste resultatene at deklassering var vanligere for døtrene enn for sønnene, hvilket reflekterer en kjønnet klassestruktur (Crompton 1993: 93, Abbott & Payne 1990: 20).

Revisor- og siviløkonombarna: Minst utsatt i inntektshierarkiet

I kapittel 6 ble effekten av servicegruppebakgrunn på posisjon i inntektshierarkiet undersøkt ved bruk av grove mål for lave og høye posisjoner i inntektsfordelingen for hvert av kjønnene.

Resultatene styrket antagelsen om at gruppene med bakgrunn fra økonomifraksjonen av serviceklassen ville ha de største negative direkte effektene av sosial bakgrunn på sannsynlighet for lavinntekt. Antagelsen om at det ikke ville være forskjeller i direkte effekter av servicegruppebakgrunn på lavinntekt ble svekket. Samtidig viste resultatene for mennene i utvalget at de direkte effektene av servicegruppebakgrunn gav seg utslag også på *yrkesgruppenivået*. For mennene hadde forsker- og sivilarkitektønnene høy sannsynlighet for lavinntekt relativt til de andre gruppene, mens revisor- og siviløkonomsønnene hadde lav. For kvinnene var det, foruten siviløkonom- og revisordøtrene som hadde lavest sannsynlighet for lavinntekt, større grad av likhet mellom gruppene.

Resultatene tydet videre på at det også var forskjeller i sannsynligheten for nedadgående mobilitet i inntektshierarkiet blant respondenter med høyere utdanning. Jeg argumenterte for at én mulig forklaring på sivilarkitekt- og forskersønnenes relativt høye sannsynlighet for lavinntekt kunne være at de i større grad enn de andre gruppene valgte utdanninger og yrker som gir kulturell status, men kaster lite av seg økonomisk. Motsatt kunne barna fra gruppene innen økonomifraksjonen av serviceklassen verdsette økonomisk belønning høyere og være villige til å arbeide flere timer og/eller velge utdanninger og yrker som sikret dem mot lavinntekt.

I analysene av inntektsmobiliteten ble det også beregnet sannsynligheter for å nå de høyeste posisjonene i inntektsfordelingen. Det gjorde det mulig å sammenligne servicegruppens sannsynlighet for å forbli i de øverste samfunnslag gjennom høye inntekter versus å falle til de laveste posisjonene i inntektshierarkiet. De direkte effektene av serviceklassebakgrunn gav seg utslag i en *trappemodell* (Hjellbrekke & Korsnes 2010a) hvor siviløkonombarna hadde størst sjanse for toppinntekt fremfor lavinntekt, etterfulgt av respondenter med eliteprofesjonsbakgrunn og hvor forsker-, preste-, realist-, og sivilarkitektbarna hadde de laveste sjansene. Mønsteret ligner den tredelingen av overklassen i en kulturfraksjon, en profesjonsfraksjon og en økonomifraksjon som er gjort i det norske ORDC-skjemaet (Hansen m.fl. 2009). Forskjellene mellom fraksjonene var imidlertid større for mennene enn for kvinnene, hvilket underbygger inntrykket som analysene av klassemobiliteten gav og som var i tråd med Hansens (2001b) funn.

7.2 Nedadgående sosial mobilitet og skillelinjer i den norske øvre serviceklassen

I tabell 7.1 er sammenhengene mellom serviceklassegruppe og nedadgående sosial mobilitet forenklet og vist med symboler som indikerer lav/høy sannsynlighet for nedadgående mobili-

tet relativt til de andre serviceklassegruppene. Tabellen gjør det enklere å se hvilke skillelinjer som gjør seg gjeldende internt i den øvre serviceklassen når det gjelder intergenerasjonell nedadgående mobilitet.

Tabell 7.1: Sammenheng mellom serviceklassegruppe og nedadgående sosial mobilitet. Sønner og døtre.

Fars yrke	Utdanning		Klasse (O-E+O-D)		Inntekt (O-E+O-D)		Klasse (O-D)		Inntekt (O-D)	
	Sønner	Døtre	Sønner	Døtre	Sønner	Døtre	Sønner	Døtre	Sønner	Døtre
Forsker	÷	÷			+				+	
Prest			+	+		+	+	+	÷	
Realist	+		+	+	+	+				
Sivilarkitekt		+	+	+	+	+			+	
Sivilingeniør							÷	÷	÷	÷
Jurist	÷	÷								
Lege/tannlege	÷	÷								
Revisor	+	+	+	+					÷	÷
Siviløkonom					÷	÷	÷	÷	÷	÷

÷/+ indikerer lav/høy sannsynlighet for nedadgående mobilitet relativt til grupper uten symboler. Store symboler indikerer større forskjeller.

Først kan vi rette fokuset mot de tre kolonnene til venstre i tabellen som viser relativ sannsynlighet for nedadgående mobilitet i utdanningshierarkiet, og i klasse- og inntektshierarkiet når både indirekte og direkte effekter av servicegruppebakgrunn på sosial posisjon er virksomme. Her ser vi en tydelig *hierarkisk skillelinje* mellom yrkesgruppene/profesjonene i den øvre serviceklassen. For gruppene som kan plasseres i kulturfraksjonen av den øvre serviceklassen viser dette seg ved at prestebarna faller oftere enn forskerbarna både i utdannings- og klassehierarkiet. For profesjonene ser vi at sivilarkitektbarna og realistbarna faller oftere enn jurist-, lege- og tannlegebarna i alle tre hierarkier. Til slutt ser vi at revisorbarna faller oftere enn siviløkonombarna i alle tre hierarkier. Forskjellene mellom servicegruppene blir enda tydeligere hvis vi ser sannsynligheten for nedadgående mobilitet i forhold til sannsynligheten for å produsere en privilegert foreldreposisjon gjennom høye posisjoner i de samme hierarkiene.

To konklusjoner kan trekkes: For det første støtter resultatene teoriretningene som hevder at status og andre privilegier avgjøres på yrkesgruppenivået som følge av mer eller mindre vellykkede profesjonsprosjekter, og at det innen hver av serviceklassens yrkesgrupper overføres en *mikroarv* fra én generasjon til den neste (Grusky & Weeden 2001, Grusky & Sørensen 1998, Abbott 1988). Barna født inn i den øvre serviceklassen får ikke én felles “garanti” mot nedadgående mobilitet som følge av fedrenes servicekontrakter, men snarere yr-

kesgruppespesifikke “garantier” med en gitt sannsynlighet for fall i hver av de tre sosiale hierarkiene.

For det andre tyder resultatene på at hierarkiet mellom profesjonene som Aubert m.fl. (1960) og Lindbekk (1962) observerte for rundt 50 år siden er det samme i dag (se Hjellbrekke & Korsnes 2010b: 54). Dømt ut fra avkommets mobilitetssjanser befinner de medisinske og juridiske profesjonene, samt professorene/universitetslærerne, seg over sivilarkitektene, realistene og teologene. Og selv om Hjellbrekke og Korsnes (2010b) hadde et noe annet utvalg når det gjaldt foreldreposisjoner er funnene i tråd med det de fant ved at de klassiske akademiske profesjonene, med teologene som et unntak, var best stilt både med henblikk på nedadgående utdanningsmobilitet og klassemobilitet. Funnene for denne studien nyanserer imidlertid Hjellbrekke og Korsnes (2010b) sine funn på følgende måte: Der de opererte med én kategori for realister og ingeniører, har jeg skilt dem i to kategorier. Resultatene tyder på at sivilingeniørene kommer bedre ut enn realistene når det gjelder intergenerasjonell fallende mobilitet. Forøvrig har jeg undersøkt også sivilarkitektprofesjonen og resultatene for denne styrker inntrykket av at de juridiske og medisinske profesjonene befinner seg på toppen av et profesjonshierarki målt etter avkommets sannsynlighet for nedadgående mobilitet.⁹⁹

I kapittel 4 argumenterte jeg, med Helland (2006: 41-42), for at lang profesjonshistorie, yrkesrettet utdanning og sterk fagorganisering kan tenkes å ha bidratt til å forme de medisinske og juridiske profesjonene, i hvert fall i noen grad, som sosiale stender med særlig høy status. De kan ha det Grusky og Weeden (2001) betegner som en egen *yrkeshabitus*. Når det gjelder *innholdet* i den mikroarven som overføres på yrkesgruppenivået gir ikke resultatene for denne studien klare svar. Tar den form av et høyere absolutt ambisjonsnivå for lege- og advokatbarn som må nå sine foreldres høystatusgrupper (jamfør Boudon 1974, Goldthorpe & Breen 2000)? Og betyr det dermed at færre faller igjennom? Er i så fall det motsatte tilfelle for prestebarna? Eller består mikroarven i en “privilegert habitus” som belønnes i utdannings-systemet og på arbeidsmarkedet (jamfør Bourdieu 1995, Bourdieu & Wacquant 1995)? For å besvare disse spørsmålene kreves forskning på andre data enn de som er benyttet i denne studien. Ved å skille mellom indirekte og direkte effekter av sosial bakgrunn på sosial posisjon har jeg imidlertid vist at det går en skillelinje mellom servicegruppene når det gjelder hvorvidt den sosiale arven primært medieres gjennom utdanningssystemet eller om den også virker uavhengig av dette. Dette belyses under.

⁹⁹ Operasjonaliseringen av gruppene er imidlertid ulik ved at Hjellbrekke og Korsnes (2010b) benyttet STYRK-koder, mens jeg har krysset NYK-koder med utdanningsopplysninger (se kapittel 3).

I tillegg til et hierarki mellom yrkesgruppene/profesjonene i den øvre serviceklassen reflekterer mønstrene av intergenerasjonell nedadgående mobilitet *kulturelle skillelinjer* mellom dem. Vi ser av tabell 7.1 at mens forskerbarna har lavest sannsynlighet for fall i utdanningshierarkiet har siviløkonombarna lavest sannsynlighet for fall i inntektshierarkiet. Revisorbarna faller oftest i utdanningshierarkiet, men når det kontrolleres for utdanning har de, sammen med siviløkonombarna, lavest sannsynlighet for fall i inntektshierarkiet mens forskersønnene har høyest. Disse funnene tyder på en kulturelt differensiert øvre serviceklasse hvor utdanningshierarkiet og inntektshierarkiet har ulik prioritet og hvor barna først og fremst ønsker/evner å unngå nedadgående mobilitet i det hierarkiet som foreldrene baserer sin sosiale posisjon på. I Bourdieu (1995, 1987, Bourdieu & Wacquant 1995) sin teori om det sosiale rommet svarer dette til kulturdimensjonen og økonomidimensjonen i klassestrukturen. Som jeg redegjorde for i kapittel 2 har norske studier vist at mens personer med bakgrunn fra familier som var nærmest den akademiske kulturen har de beste sjansene for akademisk suksess så har personer med bakgrunn fra økonomifraksjonen av den øvre del av klassestrukturen størst sjanse for økonomisk suksess i form av høye inntekter (Hansen & Mastekaasa 2006, Hansen 2001b). Resultatene for denne studien indikerer at det samme skillet gjør seg gjeldende når det gjelder risiko for *nedadgående* sosial mobilitet.

Samtidig tyder resultatene på at de kulturelle skillelinjene også gir seg utslag i *hvor* den sosiale reproduksjonen foregår i de forskjellige servicegruppehjemmene. For, som vi ser av de to kolonnene til høyre i tabell 7.1, mens forsker-, jurist- og lege-/tannlegebarnas lave sannsynlighet for fall i klassehierarkiet relativt til de andre servicegruppene er en funksjon av høyere utdanningsnivå, altså koblingen O-E i OED-modellen, så er ikke det samme tilfelle for siviløkonombarna. Gjennom faktorer som for eksempel samspill mellom ansettelsessektor og sosiale nettverk, karriereaspirasjoner, direkte arv og valg av utdanningsretning ser siviløkonombarna ut til å unngå nedadgående klasse- og inntektsmobilitet ikke bare ved koblingen O-E, men også ved koblingen O-D. Videre er det interessant at denne skillelinjen også ser ut til å skille eliteprofesjonene. Ved å sammenligne symbolene for utdanningsmobiliteten og de direkte effektene for klasse- og inntektsmobiliteten til høyre i tabell 7.1 ser vi at mønsteret for jurist- og lege-/tannlegebarna ligner mønsteret for forskerbarna, mens mønsteret for sivilingeniørbarna ligner det vi finner for siviløkonombarna. Det *kan* tyde på verdsettingsforskjeller hvor utdanningens egenverdi står noe sterkere i de klassiske akademiske profesjonshjemmene enn i ingeniørhjemmet, men hvor sistnevnte har noen fellesnevner med siviløkonomhjemmet når det gjelder mekanismer som sikrer sosial reproduksjon uavhengig av utdanningssystemet. Det er imidlertid viktig å påpeke at det ikke er snakk om vidt forskjellige reproduksjonsmåter

for servicegruppene.¹⁰⁰ Resultatene viste en sterk sammenheng mellom utdanning og sannsynlighet for nedadgående klasse- og inntektsmobilitet for alle servicegruppene. Jeg argumenterte i kapittel 5 for at forholdsvis små variasjoner i innslag av direkte arv, tendensen til å velge kortere “anvendte” utdanninger og andelen som ansettes i privat sektor kan skape store relative forskjeller mellom servicegruppene i direkte effekter av sosial bakgrunn på nedadgående sosial mobilitet.

7.3 Teoretiske og samfunnsmessige implikasjoner

Denne studien har utfordret John Goldthorpes teorier om serviceklassen og sosial mobilitet teoretisk og empirisk. Teoretisk ble koblingen mellom servicekontrakten og klasseposisjon utfordret med teorier om profesjonsprosjekter og yrkesgruppers kamp om jurisdiksjon. Videre ble koblingen mellom klasseposisjon og mobilitetsstrategier, som hviler på en forutsetning om rasjonelle aktører med felles målsettinger, utfordret med teorier om verdsettingsforskjeller, og forskjeller i normer og kulturell kompetanse mellom sosiale stender. Empirisk har studien vist at risiko for intergenerasjonell sosial degradering varierer betydelig mellom yrkesgrupper/profesjoner i den norske øvre serviceklassen. I en kommentar til Grusky og Weedens (2001) argumenter for å sette profesjoner og yrkesgrupper i sentrum for klasseanalysen, åpner Goldthorpe (2002: 213-214) for at dette kan vise interessante variasjoner på yrkesgruppenivået, men at:

“We want to be able to explain ... not so much why doctors’ children have a high propensity to become doctors, ... but rather why those doctors’ children (the majority) who do not become doctors are far more likely to move into other kinds of professional or managerial employment instead of becoming manual wage-workers ... And in these respects, the closure practices of specific occupations would seem of little relevance.”

Funnene i denne studien tyder på det motsatte, nemlig at sosial lukking på yrkesgruppenivået ikke bare er av betydning for direkte reproduksjon, men også for risiko for å falle fra samfunnets øverste sosiale lag til langt mindre privilegerte posisjoner. Goldthorpe (2002, 2007b: kap. 5, Goldthorpe & Breen 2000) argumenterer for at han med serviceklassens ansettelseskontrakter har identifisert de kausale kreftene som er avgjørende for mobilitetssjansene til barna født inn i serviceklassen. De empiriske undersøkelsene gjør det imidlertid nærliggende å konkludere, som Savage (2000: 87) og Devine (1998), med at denne teorien om klasse og sosial mobilitet er for minimalistisk. For dersom det er en strukturell fellesnevner i ansettelseskontrak-

¹⁰⁰ Jamfør Bourdieus (i Hartmann 2004: 47) skille mellom *the family mode of reproduction* og *the school-mediated mode of reproduction*.

tene for yrkesgruppene i den øvre serviceklassen, så tyder mye på at andre krefter modifierer en slik strukturell fellesnevner både ved å virke på servicegruppens markedssituasjoner (profesjonsprosjekter og kamp om jurisdiksjon) og på aktørenes mål, preferanser og kompetanse (subkulturelle forskjeller mellom sosiale stender).¹⁰¹

Dette trekker videre i tvil forestillingen om én enhetlig øvre middelklasse (se også Helland 2006). Når deklasseringstakten for enkelte grupper i den øvre serviceklassen er markant høyere enn for andre mangler klassen som sådan det Goldthorpe (i Crompton 1993: 59) betegner som *demografisk identitet*, og dermed svekkes grunnlaget for felles erfaringer, identitet og solidaritet. Innen serviceklassegruppene kan det imidlertid finne sted en ”reproduksjonen av felles livserfaringer over generasjoner” (Giddens 2008a: 138). Ett eksempel er forskerhjemmet hvor erfaringen med at avkommet kun gjennomfører et kort utdanningsløp, hører til de absolutte unntakene. Et annet eksempel er lege- og juristhjemmene hvor forsvinnende få erfarer å ha en sønn eller datter i et manuelt yrke. Samtidig kan det være prosesser som virker i motsatt retning og gjør servicegruppene mer lik hverandre. Når bedriftslederne i den øvre serviceklassen har benyttet seg av utdanningskanalen for å nå lederstillingene, slik som siviløkonomfedrene i utvalget for denne studien, kan de komme til å ligne mer på de profesjonsutdannede medlemmene av denne klassen.

7.4 Videre forskning

Undersøkelsen av mønstre av nedadgående mobilitet for grupper i den øvre serviceklassen har besvart viktige spørsmål, men samtidig åpnet for flere nye spørsmål som kan gjøres til gjenstand for videre forskning. Studien har demonstrert nytten av å ta utgangspunkt i yrkesgrupper og profesjoner i forskning på sosial mobilitet. En åpenbar oppgave for videre forskning på den norske øvre serviceklassen er kartlegging av både inter- og intragenerasjonell sosial mobilitet også for andre yrkesgrupper og profesjoner enn de som er undersøkt her. De nye mer detaljerte yrkesopplysningene vil gjøre operasjonaliseringen av yrkesgrupper både enklere og mer presis.

I analysene av inntektsmobilitet benyttet jeg grove mål for høye og lave posisjoner i inntektsfordelingen. For å få et bilde av servicegruppens risiko for de lange fallene versus

¹⁰¹ Det betyr imidlertid ikke at EGP-skjemaet som aggregerer disse yrkesgruppene til en felles klasse ikke kan være nyttig for mange formål. De empiriske resultatene viste at alle servicegruppene avvek markant fra et gjennomsnitt av resten av befolkningen når det gjaldt utdanning, klasseposisjoner og posisjon i inntektshierarkiet. Resultatene tydet også på at klasseskjema som skiller mellom fraksjoner i overklassen etter et kapitalkomposisjonsprinsipp (som det norske ORDC-skjemaet) fanger opp viktige skillelinjer. Men det er, som Grusky og Weeden (2001) påpeker, viktig å være klar over at slike aggregerte skjemaer skjuler prosesser som foregår på yrkesgruppenivået.

sjansen for å havne øverst i inntektshierarkiet var dette tilstrekkelig. Fremgangsmåten gjorde det imidlertid ikke mulig å skille mellom kortdistanse- og langdistansemobilitet eller å gi mer presise beskrivelser av de nedadgående banene i inntektshierarkiet. Videre forskning på intergenerasjonell inntektsmobilitet for ulike serviceklassegrupper kan benytte mer detaljerte mål på posisjon i inntektshierarkiet.

Resultatene for utdanningsmobiliteten tydet på at mors sosiale posisjon (målt som mors utdanningsnivå) har stor betydning for barnas mobilitetssjanser *selv i familier hvor fars posisjon er i den øvre serviceklassen*. Dette taler mot den såkalte dominansstrategien (se Crompton 1993: 94) og for å ta på alvor problematikken med at familier kan være utdannings- og/eller klassehomogene eller –heterogene (se Miller & Hayes 1990, for norske studier se Hjellbrekke & Korsnes 2009, Hansen 2009). Betydningen av mors sosiale posisjon for serviceklassebarnas mobilitetssjanser, også i klasse- og inntektshierarkiene, er et mulig tema for videre forskning.

Til slutt; analysene av klassemobiliteten avdekket betydelige direkte effekter av servicegruppebakgrunn på klasseposisjon også blant høyt utdannede. Det er rimelig å tenke seg at deler av disse kan tilskrives valg av utdannings*retning*, som det ikke ble kontrollert for i modellene (se Erikson & Jonsson 1998). I analysene av inntektsmobiliteten ble det kontrollert for utdanningsretninger som tenktes gi særlig gode sjanser i inntektshierarkiet, men modellene tillot variasjon mellom alle andre utdanningsretninger. Hvor mye av det jeg har betegnet som direkte effekter av servicegruppebakgrunn som likevel kan tilskrives de valg som gjøres i utdanningssystemet i form av valg av utdanningsretning, er et spørsmål som bør avklares.

Litteratur

- Aakvaag, Gunnar C. (2008): *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Abbott, Andrew (1988): *The System of Professions. An Essay on the Division of Expert Labor*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Abbott, Pamela & Geoff Payne (1990): "Women's Social Mobility: The Conventional Wisdom Reconsidered" i Geoff Payne & Pamela Abbott (red.): *The Social Mobility of Women. Beyond Male Mobility Models*. Basingstoke, Hampshire: The Falmer Press, s. 12–24.
- Aubert, Vilhelm, Ulf Torgersen, Karl Tangen, Tore Lindbekk & Sonja Pollan (1960): "Akademikere i norsk samfunnsstruktur 1800–1950" *Tidsskrift for samfunnsforskning* 1(4): 185–204.
- Barone, Carlo (2006): "Cultural Capital, Ambition and the Explanation of Inequalities in Learning Outcomes: A Comparative Analysis" *Sociology* 40:1039-1058.
- Barth, Erling & Pål Schøne (2006): "Lønnsforskjeller mellom kvinner og menn over livsløpet. Kohort eller karriere?" *Søkelys på arbeidsmarkedet*, 23 (2): 231-235.
- Bihagen, Erik (2001): "The Plausibility of Class Cultural Explanations" *Sociological Research Online* 5(4).
- Bihagen, Erik (2007): "Class origin effects on downward career mobility in Sweden 1982-2001" *Acta Sociologica* 50(4): 415–430.
- Birkelund, Gunn E. (2002): "A Class Analysis for the Future? Comment on Grusky & Weeden 'Decomposition Without Death: A Research Agenda for a New Class Analysis'" *Acta Sociologica*, 45: 217–221.
- Birkelund, Gunn E. (2006): "Welfare states and social inequality: Key issues in contemporary cross-national research on social stratification and mobility" *Research in Social Stratification and Mobility* 24: 333-351.
- Blaikie, Norman (2000): *Designing Social Research*. Cambridge, Malden: Polity Press.
- Blau, Peter M. & Otis Dudley Duncan (1967): *The American Occupational Structure*. New York: John Wiley & Sons.
- Blossfeld, Hans-Peter, Katrin Golsch & Götz Rohwer (2007): *Event history analysis with Stata*. New York, London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Boudon, Raymond (1974): *Education, Opportunity and Social Inequality*. New York: Wiley.
- Bourdieu, Pierre (1985): "The Social Space and the Genesis of Groups" *Theory and Society* 14: 39-60.

- Bourdieu, Pierre (1987): "What Makes a Social Class? On The Theoretical and Practical Existence of Groups" *Berkeley Journal of Sociology* 32: 1-18.
- Bourdieu, Pierre (1990): *The logic of practice*. Oxford: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre (1993): "From Ruling Class to Field of Power: An Interview with Pierre Bourdieu on La Noblesse d'État" *Theory, Culture and Society* 10: 19-44.
- Bourdieu, Pierre (1995): *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax.
- Bourdieu, Pierre & Loic J.D. Wacquant (1995): *Den kritiske ettertanke*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Bourdieu, Pierre (2006a): "Kapitalens former" *Agora* 24(1-2): 5-26.
- Bourdieu, Pierre (2006b): "Maktfeltet og dets forvandlinger" *Agora* 24(1-2): 112-134.
- Brante, Thomas (1997): "Gemeinschaft – Gesellschaft" i Olav Korsnes, Heine Andersen & Thomas Brante (red.): *Sosiologisk leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Butler, Tim & Mike Savage (1995): *Social Change and the Middle Classes*. London: UCL Press.
- Collins, Randall (1971): "Functional and Conflict Theories of Educational Stratification" *American and Sociological Review*, 36: 1002-1019.
- Corak, Miles (2004): "Generational income mobility in North America and Europe: an introduction" i Miles Corak (red.): *Generational income mobility in North America and Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crompton, Rosemary (1993): *Class and stratification: An introduction to current debates*. Cambridge: Polity Press.
- Crompton, Rosemary & John Scott (2000): "Introduction: the state of class analysis" i Rosemary Crompton, Fiona Devine, Mike Savage & John Scott: *Renewing Class Analysis*. Oxford: Blackwell, s. 1-15.
- Dahle, Rannveig (2009): "Annerkjennelse, profesjonalisering og kjønn" i Karen Christensen & Liv Johanne Syltevik (red.): *Kvinnens arbeid*. Bergen: Unipub, 179-196.
- Danielsen, Arild (1998): "Kulturell kapital i Norge" *Sosiologisk tidsskrift* 6(1-2): 75-106.
- de Graaf, Paul (2007): "Comment on John Goldthorpe" *Sociologica* 1(2).
- DiMaggio, Paul (2007): "Comment on John Goldthorpe" *Sociologica*, 1(2).
- Devine, Fiona (1998): "Class Analysis and the Stability of Class Relations" *Sociology* 32 (1): 23-42.

- Devine, Fiona & Mike Savage (2000): "Conclusion: renewing class analysis" i Rosemary Crompton, Fiona Devine, Mike Savage & John Scott: *Renewing Class Analysis*. Oxford: Blackwell, s. 184-199.
- Dogan, Mattei (2003): "Is there a Ruling Class in France?" *Comparative Sociology*. 2 (1): 17-89.
- Eikemo, Terje A. & Tommy H. Clausen (2007): "Tester av forutsetningene for lineær og logistisk regresjonsanalyse" i Terje A. Eikemo & Tommy H. Clausen (red.): *Kvantitativ analyse med SPSS*. Trondheim: Tapir akademisk forlag, s. 112-142.
- Elster, Jon (1983): *Sour Grapes: Studies in the Subversion of Rationality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Elster, Jon (1989): *Nuts and Bolts for the Social Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Erikson, Robert & John H. Goldthorpe (1992): *The Constant Flux: A Study of Class Mobility in Industrial Societies*. Oxford: Clarendon Press.
- Erikson, Robert & Jan O. Jonsson (1998): "Social Origin as an Interest-bearing Asset: Family Background and Labourmarket Rewards among Employees in Sweden" *Acta Sociologica* 41 (1):19-36.
- Esmark, Kim (2006): "Bourdieu's uddannelsessociologi" i A. Prieur & C. Sestoft (red.): *Pierre Bourdieu. En introduktion*. København: Hans Reitzels forlag, s. 71-114.
- Ganzeboom, Harry B. & Donald J. Treiman (1996): "Internationally Comparable Measures of Occupational Status for the 1988 International Standard Classification of Occupations" *Social Science Research* 25:201-239.
- Giddens, Anthony (2008a): "The Class Structure of the Advanced Societies" i David B. Grusky (red.): *Social Stratification: Class, Race and Gender in a Sociological Perspective*. Colorado: Westview Press, s. 132-142.
- Giddens, Anthony (2008b): "Elites and Power" i David B. Grusky (red.): *Social Stratification: Class, Race and Gender in a Sociological Perspective*. Colorado: Westview Press, s. 285-289.
- Goldthorpe, John H. (1995): "The service class revisited" i Tim Butler & Mike Savage (red.): *Social Change and the Middle Classes*. London: UCL Press.
- Goldthorpe, John H. (2000): *On Sociology. Numbers, Narratives and the Integration of Research and Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Goldthorpe, John H. & Richard Breen (2000): "Explaining Educational Differences: Towards a Formal Rational Action Theory" i John H. Goldthorpe: *On Sociology: Numbers, Narratives, and the Integration of Research and Theory*. Oxford: University Press.

- Goldthorpe, John H. (2002): "Occupational Sociology, Yes: Class Analysis, No: Comment on Grysky and Weeden's Research Agenda" i *Acta Sociologica*, 45 (3): 211-216.
- Goldthorpe, J. H. (2007a): *On Sociology: Volume One, Illustration and Retrospect*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.
- Goldthorpe, J. H. (2007b): *On Sociology: Volume Two, Illustration and Retrospect*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.
- Goldthorpe, John H. (2007c): "'Cultural Capital': Some Critical Observations" i *Sociologica*, (2).
- Goldthorpe, John H. (2007d): "'Cultural Capital': A Response to the Comments" i *Sociologica*, (2).
- Chan, Tak Wing & John H. (2007): "Class and Status: The Conceptual Distinction and its Empirical Relevance" *American Sociological Review*, 72: 512-532.
- Gooderham, Paul, Tore Lindbekk & Kristen Ringdal (1994): *Eriksons og Goldthorpes klasseinndeling: Norsk versjon*. Trondheim: Institutt for sosiologi og statsvitenskap. AVH.
- Gouldner, Alvin W. (2008): "The Future of Intellectuals and the Rise of the New Class" i David B. Grusky (red.): *Social Stratification: Class, Race and Gender in a Sociological Perspective*. Colorado: Westview Press, s. 295-303.
- Grusky, David B. & Manwai C. Ku (2008): "Gloom, Doom, and Inequality" i David B. Grusky (red.): *Social Stratification. Class, Race, and Gender in Sociological Perspective*. Colorado: Westview Press, s. 2-28.
- Grusky, David B. & Jesper B. Sørensen (1998): "Can Class Analysis Be Salvaged?" *American Journal of Sociology*, 103: 1187-1234.
- Grusky, David B. & Kim A. Weeden (2001): "Decomposition without Death: A Research Agenda for a New Class" *Acta Sociologica*, 44 (3): 203-218.
- Grusky, David B., Kim A. Weeden & Jesper B. Sørensen (2000): "The Case for Realism in Class Analysis" *Political Power and Social Theory*, 14: 291-3
- Gulbrandsen, Trygve, Fredrik Engelstad, Trond Beldo Klausen, Hege Skjeie, Mari Teigen & Øyvind Østerud (2002): *Norske makteliter*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Hansen Hans-Tore & Tor Ingebrigtsen (2008): "Social Class and Sickness Absence in Norway" *Acta Sociologica*, 51(4): 309-327.
- Hansen, Marianne Nordli (1986): "Sosiale utdanningsforskjeller. Hvordan er de blitt forklart? Hvordan bør de forklares?" *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 27: 3-28.

- Hansen, Marianne Nordli (1995): *Class and inequality in Norway*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Hansen, Marianne Nordli (1999): "Utdanningspolitikk og ulikhet: Rekruttering til høyere utdanning 1985-1996" *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 42 (2): 172-203.
- Hansen, Marianne Nordli (2000): "Sosial bakgrunn og karakterer blant juridiske kandidater" *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 41(2): 151-185.
- Hansen, Marianne Nordli (2001a): "Closure in an Open Profession. The Impact of Social Origin on the Educational and Occupational Success of Graduates of Law in Norway" *Work, Employment & Society*, 15 (3): 489-510.
- Hansen, Marianne Nordli (2001b): "Education and Economic Rewards. Variations by Social-Class Origin and Income Measures" *European Sociological Review*, 17 (3): 209-231.
- Hansen, Marianne Nordli (2005) "Den sosiale rekrutteringen til medisinstudiet" *Tidsskrift for Den norske legeforening* 16: 2213-2215.
- Hansen, Marianne Nordli (2006): "Økonomisk mobilitet over generasjonene. Endringer over tid" *Søkelys på arbeidslivet*, 23 (2): 221- 230.
- Hansen, Marianne Nordli, & Arne Mastekaasa (2006): "Social Origins and Academic Performance at University" *European Sociological Review* 22: 277-291.
- Hansen, Marianne Nordli (2008): "Rational Action Theory and Educational Attainment. Changes in the Impact of Economic Resources" *European Sociological Review*, 24: 1-17.
- Hansen, Marianne Nordli, Magne Flemmen & Patric Andersen (2009): *Constructing Classes in Official Statistics: The Oslo Register Data Class Scheme*. Universitetet i Oslo, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi.
- Hansen, Marianne Nordli (2010): "Change in Intergenerational Economic Mobility in Norway: Conventional versus Joint Classifications of Economic Origin" *Journal of Economic Inequality*, 8 (2): 133-151.
- Hartmann, Michael (2000): "Class-specific habitus and the social reproduction of the business elite in Germany and France" *The Sociological Review*, 48 (2): 241-261.
- Hartmann, Michael (2007): *The Sociology of Elites*. London: Routledge.
- Hedström, Peter (2005): *Dissecting the Social: On the Principles of Analytical Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Helland, Håvard (2006): "Reproduksjon av sosial ulikhet. Er sosial bakgrunn av betydning for valg av utdanningsretning?" *Sosiologisk tidsskrift* (1): 34-63.

- Hermansen, Are Skeie (2009): *Unmaking the Vertical Mosaic? Occupational Class Attainment among Second-Generation Immigrants in Norway*. Masteroppgave. Universitetet i Oslo.
- Hjellbrekke, Johs. & Olav Korsnes (2006): *Sosial mobilitet*. Oslo: Det norske samlaget.
- Hjellbrekke, Johs. & Olav Korsnes (2010a): "Nedturar. Ein analyse av deklassering i to norske etterkrigskohortar" i Kenneth Dahlgren & Jørn, Ljunggren (red.): *Klassebilder: ulikhet og sosial mobilitet i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 213-226.
- Hjellbrekke, Johs. & Olav Korsnes (2010b): "Nedturar. Deklassering i det seinmoderne Noreg" *Nytt norsk tidsskrift* 27(1-2): 44-57.
- Jackson, Michelle, Ruud Luijkx, Reinhard Pollak, Louis-André Vallet & Herman G. van de Werfhorst (2008): "Educational Fields of Study and the Intergenerational Mobility Process in Comparative Perspective" *International Journal of Comparative Sociology* 49 (4-5): 369-388.
- Kingston, Paul W. (2001): "The Unfulfilled Promise of Cultural Capital Theory" *Sociology of Education*, 74: 88-99.
- Korsnes, Olav, Johs. Hjellbrekke & Marianne Nordli Hansen (2009): *Elites in an Egalitarian Society: Recruitment, Reproduction and Circulation*. Hentet fra <http://www.uib.no/fg/akeku/prosjekter/elites-in-an-egalitarian-society>
- Lamont, Michèle (1992): *Money, Morals and Manners*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lampard, Richard (2007): "Is Social Mobility an Echo of Educational Mobility? Parents' Educations and Occupations and Their Children's Occupational Attainment" *Sociological Research Online* 12.
- Lareau, Annette (1987): "Social Class Differences in Family-School Relationships: The Importance of Cultural Capital" *Sociology of Education* 60: 73-85.
- Lareau, Annette, & Elliot B. Weininger (2003): "Cultural Capital in Educational Research: A Critical Assessment" *Theory and Society* 32: 567-606.
- Lindbekk, Tore (1962): "Den sosiale rekrutteringen til de akademiske profesjoner i vår tid" *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 3(4): 231-255.
- Lindbekk, Tore (1967): *Mobilitet og stillingsstrukturer innenfor tre akademiske profesjoner 1910-63*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lockwood, David (1995): "Introduction. Marking out the middle class(es)" i Tim Butler & Mike Savage (red.): *Social Change and the Middle Classes*. London: UCL Press.
- MacDonald, Keith M. (1995): *The Sociology of the Professions*. London: Sage.

- Marshall, Gordon & Adam Swift (1993): "Social Class and Social Justice" *The British Journal of Sociology* 44(2): 187-211.
- Mastekaasa, Arne (2004): "Social Origins and Recruitment to Norwegian Business and Public Sector Elites" *European Sociological Review*, 20(3): 221-235.
- Mastekaasa, Arne (2009): "Social Origins and Labour Market Success - Stability and Change over Norwegian Birth Cohorts 1950–1969" *European Sociological Review*, 27(1): 1-15.
- Mastekaasa, Arne (2010): "Sosial bakgrunn og suksess i yrkeslivet" i Dag Album, Marianne Nordli Hansen & Karin Widerberg (red.): *Metodene våre. Eksempler fra samfunnsvitenskapelig forskning*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 121-137.
- Mills, Colin (1995): "Managerial and professional work-histories" i Tim Butler & Mike Savage (red.): *Social Change and the Middle Classes*. London: UCL Press.
- Mills, Charles Wright (2000): *The Power Elite*. New York: Oxford University Press.
- Miller, Robert L. & Bernadette C. Hayes (1990): "Gender and Intergenerational Mobility" i Geoff Payne & Pamela Abbott (red.): *The Social Mobility of Women. Beyond Male Mobility Models*. Basingstoke, Hampshire: The Falmer Press, s. 61-72.
- Mosca, Gaetano (2008): "The Ruling Class" i David B. Grusky (red.): *Social Stratification: Class, Race and Gender in a Sociological Perspective*. Colorado: Westview Press, 268-274.
- Newman, Katherine S. (1999): *Falling from Grace. Downward Mobility in the Age of Affluence*. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Nilsen, Ann & Anne M. Skarsbø (2009): "Familie, jobb og karriere – noen dilemmaer for likestilling" i Karen Christensen & Liv Johanne Syltevik (red.): *Kvinner arbeid*. Bergen: Unipub, 141-158.
- Parkin, Frank (2008): "Marxism and Class Theory: A Bourgeois Critique" i David B. Grusky (red.): *Social Stratification: Class, Race and Gender in a Sociological Perspective*. Colorado: Westview Press, 143-158.
- Richardson, James (1977): "The Problem of Downward Mobility" *British Journal of Sociology*, 28(3): 303–320.
- Ringdal, Kristen (2010): "Sosial mobilitet" i Kenneth Dahlgren & Jørn, Ljunggren (red.): *Klassebilder: ulikhet og sosial mobilitet i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 185-195.
- Rokkan, Stein (1987): *Stat, nasjon, klasse. Essays i politisk sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Savage, Mike, James Barlow, Peter Dickens & Tony Fielding (1992): *Property, Bureaucracy and Culture. Middle-Class Formation in Contemporary Britain*. London: Routledge.
- Savage, Mike (2000): *Class Analysis and Social Transformation*. Buckingham: Open University Press.
- Savage, Mike, Alan Warde & Fiona Devine (2007): "Comment on John Goldthorpe" *Sociologica*, 1(2).
- Scott, John (1995): *Sociological Theory. Contemporary Debates*. Cheltenham, UK, Lyme US: Edward Elgar Publishing Limited.
- Scott, John (1996): *Stratification and Power: Structures of Class, Status and Command*. Cambridge: Polity Press.
- Scott, John (1996b): "Comment on Goldthorpe" *The British Journal of Sociology*. 47(3): 507-517.
- Scott, John & Gordon Marshall (2009): *Oxford Dictionary of Sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Skarpenes, Ove (2007): "Den "legitime kulturens" moralske forankring" *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 48(4).
- Skarpenes, Ove & Rune Sakslind (2010): "Education and egalitarianism: the culture of the Norwegian middle class" *The Sociological Review* 58(2): 219-240.
- Skog, Ole-Jørgen (2007): *Å forklare sosiale fenomener. En regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Gyldendal.
- Statistisk sentralbyrå (1998): *Standard for yrkesklassifisering*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Statistisk sentralbyrå (2000): *Norsk Standard for utdanningsgruppering, revidert 2000*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.
- Torgersen, Ulf (1972): *Profesjonssosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Torgersen, Ulf (1994): *Profesjoner og offentlig sektor*. Oslo: TANO.
- Treiman, Donald J. (2009): *Quantitative Data Analysis. Doing Social Research to test Ideas*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Tufte, Per Arne (2000): *En intuitiv innføring i logistisk regresjon*. Oslo: SIFO.
- Tufte, Per Arne (2007): "Multinomisk og ordinal logistisk regresjon" i Terje A. Eikemo & Tommy H. Clausen (red.): *Kvantitativ analyse med SPSS*. Trondheim: Tapir akademisk forlag, s. 146-170.
- Villund, Ole (2003): *Yrke i arbeidstakerregisteret*. Oslo: SSB.

- Weber, Max (1968): *Economy and Society. Vol. II.* Guenther Roth & Claus Wittich (red.). New York: Bedminster Press.
- Weber, Max (2000): *Makt og byråkrati. Essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier.* Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Weber, Max (2008): "Status Groups and Classes" i David B. Grusky (red.): *Social Stratification: Class, Race and Gender in a Sociological Perspective.* Colorado: Westview Press, 124-127.
- Weeden, Kim A. & David B. Grusky (2005) "The Case for a New Class Map" *American Journal of Sociology* 111(1):141-212.
- Wright, Erik O. (2008): "A General Framework for the Analysis of Class Structure" i David B. Grusky (red.): *Social Stratification: Class, Race and Gender in a Sociological Perspective.* Colorado: Westview Press, 98-110.
- Ziliak, Stephen T. & Deirdre N. McCloskey (2008): *The Cult of Statistical Significance.* Michigan: University of Michigan Press.
- Østerberg, Dag (1995): "Innledning, ved Dag Østerberg" i Pierre Bourdieu: *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften.* Oslo: Pax.

Appendiks A

A1: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse av klasseposisjon (grunnleggende modell):
Menn. Parameterestimer i logits (referansekategori avhengig variabel: Serviceklasse I).

	Serviceklasse II		Ikke-manuelt rutine-arbeid		Selvstendig næringsdrivende		Faglært/ufaglært manuelt arbeid		LR-test
<i>Fars yrke</i>	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	p(LR)
Far siviløkonom	<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		
Far forsker	-.135	.105	.310	.176	-.079	.158	.228	.171	.064
Far prest	.000	.142	1.211	.194	-.514	.253	.701	.205	.000
Far realist	-.002	.153	.606	.230	-.381	.264	.647	.221	.001
Far sivilarkitekt	.062	.139	.268	.235	.235	.201	.607	.208	.048
Far sivilingeniør	-.066	.094	.223	.163	-.223	.145	.223	.157	.084
Far jurist	-.042	.133	.369	.216	.849	.169	.116	.220	.000
Far lege/tannlege	-.301	.093	.173	.160	.086	.137	.036	.156	.003
Far revisor	.079	.125	.737	.194	.355	.178	1.010	.179	.000
Alder (33 år = 0)	-.046	.023	-.040	.035	.042	.035	-.083	.034	.016
Alder kvadrert	.001	.002	-.001	.003	-.002	.003	.004	.003	.424
Konstant	-.212	.097	-1.679	.164	-1.709	.150	-1.584	.159	.000
Kji-kvadrat (df)				7954.661(40)***					
Nagelkerke R2				.031					
N				10670					

*** $p < 0.001$. *ref.*: Referansekategori

A2: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse av klasseposisjon (full modell): Menn. Parameterestimater i logits (referansekategori avhengig variabel: Serviceklasse I).

	Serviceklasse II		Ikke-manuelt rutine-arbeid		Selvstendig nærings-drivende		Faglært/ufaglært manuelt arbeid		LR-test
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	p(LR)
<i>Fars yrke</i>	<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		
Far siviløkonom									
Far forsker	.195	.164	1.447	.336	-.348	.219	.380	.426	.000
Far prest	.298	.225	1.964	.377	-.952	.388	.231	.547	.000
Far realist	.098	.242	.813	.457	-.971	.407	-.284	.618	.022
Far sivilarkitekt	.159	.216	.675	.447	-.280	.290	.543	.523	.305
Far sivilingeniør	.154	.151	.831	.318	-.646	.206	.407	.394	.000
Far jurist	.120	.205	.913	.404	1.013	.226	.216	.538	.000
Far lege/tannlege	-.021	.149	.973	.313	-.089	.191	.465	.387	.014
Far revisor	-.270	.230	.395	.416	-.454	.301	-.322	.518	.266
Alder (33 år = 0)	-.029	.024	-.010	.036	.059	.035	-.032	.038	.163
Alder kvadrert	-.001	.002	-.005	.003	-.004	.003	-.001	.003	.433
<i>Egen utdanning</i>									
Grunnutdanning	1.300	.454	3.839	.696	-.288	.645	4.072	.769	.000
VGS 1-2 år	1.908	.362	4.302	.550	.964	.486	5.185	.597	.000
VGS fullført	1.485	.218	3.132	.363	.498	.302	4.463	.408	.000
Univ./høysk. lav	1.094	.118	2.373	.207	-.071	.164	2.330	.263	.000
Univ./høysk. høy	<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		
Utdanningsnivå x Far forsker	-.111	.137	-.616	.220	.396	.184	.129	.227	.002
Utdanningsnivå x Far prest	-.261	.186	-.523	.247	.405	.277	.210	.286	.019
Utdanningsnivå x Far realist	-.026	.188	-.087	.273	.533	.275	.417	.307	.159
Utdanningsnivå x Far sivilarkitekt	.069	.178	-.091	.279	.592	.225	.164	.281	.080
Utdanningsnivå x Far sivilingeniør	-.038	.120	-.227	.191	.486	.167	.000	.208	.011
Utdanningsnivå x Far jurist	-.033	.160	-.256	.243	-.256	.208	.006	.275	.640
Utdanningsnivå x Far lege/tannlege	-.039	.120	-.291	.190	.286	.163	-.016	.206	.131
Utdanningsnivå x Far revisor	.192	.170	.117	.249	.602	.216	.511	.270	.042
Konstant	-1.090	.149	-3.917	.316	-1.772	.196	-4.445	.396	.000
Kji-kvadrat (df)									
5332.015(88)***									
Nagelkerke R2									
.257									
N									
10667									

*** $p < 0.001$. *ref.*: Referansekategori

A3: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse av klasseposisjon (grunnleggende modell):
Kvinner. Parameterestimer i logits (referansekategori avhengig variabel: Serviceklasse I).

	Serviceklasse II		Ikke-manuelt rutine-arbeid		Selvstendig næringsdrivende		Faglært/ufaglært manuelt arbeid		LR-test
<i>Fars yrke</i>	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	p(LR)
Far siviløkonom	<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		
Far forsker	-.190	.118	-.125	.124	-.144	.183	.033	.250	.540
Far prest	.099	.162	.861	.153	-.134	.266	1.247	.268	.000
Far realist	.098	.177	.435	.176	-.551	.339	1.074	.295	.000
Far sivilarkitekt	.145	.161	.321	.164	.237	.239	.726	.295	.089
Far sivilingeniør	-.066	.105	-.114	.111	-.416	.170	.168	.224	.116
Far jurist	-.334	.155	.152	.151	.206	.216	.004	.319	.025
Far lege/tannlege	-.087	.104	.038	.109	.084	.159	.204	.221	.579
Far revisor	.343	.144	.741	.144	-.012	.235	1.093	.260	.000
Alder (33 år = 0)	-.083	.026	-.040	.027	.028	.043	.002	.050	.010
Alder kvadrert	.006	.002	.003	.002	.002	.003	.001	.004	.110
Konstant	.097	.107	-.205	.113	-1.656	.175	-2.271	.229	.000
<hr/>									
Kji-kvadrat (df)	7565.242(40)***								
Nagelkerke R2	.029								
N	9284								

*** $p < 0.001$. *ref.*: Referansekategori

A4: Multinomisk logistisk regresjonsanalyse av klasseposisjon (full modell): Kvinner. Parameterestimater i logits (referansekategori avhengig variabel: Serviceklasse I).

	Serviceklasse II		Ikke-manuelt rutine-arbeid		Selvstendig nærings-drivende		Faglært/ufaglært manuelt arbeid		LR-test p(LR)
<i>Fars yrke</i>	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	
Far siviløkonom	<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		
Far forsker	.018	.197	.513	.265	-.060	.273	.336	.598	.335
Far prest	.183	.268	1.168	.317	-.339	.408	.594	.668	.002
Far realist	-.364	.315	.534	.376	-.459	.491	.941	.714	.075
Far sivilarkitekt	.187	.255	.895	.322	.333	.343	1.496	.659	.027
Far sivilingeniør	.141	.178	.411	.238	-.185	.255	.331	.542	.334
Far jurist	-.084	.253	.841	.309	.586	.307	1.217	.679	.009
Far lege/tannlege	-.013	.178	.571	.236	.206	.242	.212	.537	.113
Far revisor	-.220	.272	.827	.312	-.433	.410	.359	.675	.005
Alder (33 år = 0)	-.104	.028	-.074	.030	.013	.044	-.083	.054	.002
Alder kvadrert	.006	.002	.003	.002	.002	.004	.004	.004	.188
<i>Egen utdanning</i>									
Grunnutdanning	1.920	.735	4.814	.766	2.207	.898	5.598	1.132	.000
VGS 1-2 år	1.761	.476	4.579	.517	2.038	.587	5.493	.818	.000
VGS fullført	1.816	.287	3.759	.331	1.396	.367	4.435	.561	.000
Univ./høysk. lav	1.503	.152	2.958	.184	.580	.199	2.228	.352	.000
Univ./høysk. høy	<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		
Utdanningsnivå x Far forsker	.096	.188	-.128	.215	.146	.239	.223	.331	.660
Utdanningsnivå x Far prest	.062	.259	-.048	.268	.325	.326	.522	.371	.359
Utdanningsnivå x Far realist	.627	.292	.170	.316	.062	.441	.325	.419	.178
Utdanningsnivå x Far sivilarkitekt	.177	.228	-.206	.249	-.008	.280	-.321	.365	.428
Utdanningsnivå x Far sivilingeniør	-.076	.159	-.267	.179	-.196	.209	-.043	.286	.588
Utdanningsnivå x Far jurist	-.103	.236	-.360	.248	-.371	.284	-.578	.405	.426
Utdanningsnivå x Far lege/tannlege	.239	.164	-.040	.186	.112	.205	.390	.290	.268
Utdanningsnivå x Far revisor	.322	.216	-.226	.229	.186	.281	.158	.350	.080
Konstant	-.889	.172	-2.640	.234	-2.092	.247	-4.573	.539	.000
<hr/>									
Kji-kvadrat (df)	4825.177(88)***								
Nagelkerke R2	.293								
N	9281								

*** $p < 0.001$. *ref.*: Referansekategori

Appendiks B

B1: Binær logistisk regresjonsanalyse med toppinntekt som avhengig variabel. Menn. Parameterestimer i logits.

Modell	1		2		3	
<i>Sosial bakgrunn</i>	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Far siviløkonom	<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>	
Far forsker	-.654	.089	-.803	.096	-.740	.132
Far prest	-1.098	.132	-1.026	.138	-1.097	.192
Far realist	-.799	.141	-.739	.149	-.401	.204
Far sivilarkitekt	-.780	.125	-.715	.131	-.722	.182
Far sivilingeniør	-.349	.080	-.454	.085	-.391	.122
Far jurist	-.302	.107	-.527	.115	-.584	.155
Far lege/tannlege	-.162	.077	-.342	.082	-.276	.118
Far revisor	-.556	.105	-.318	.112	-.152	.175
Alder (32 år = 0)	.152	.021	.150	.022	.151	.022
Alder kvadrert	-.004	.002	-.003	.002	-.003	.002
<i>Egen utdanning</i>						
Utdanningsnivå (Univ. høyere = 0)			-.286	.078	-.216	.119
Utdanningsnivå kvadrert			-.047	.028	-.049	.028
Forskerutdanning			.582	.106	.577	.107
Profesjonsutdanning			1.125	.063	1.128	.064
Siviløkonomutdanning			1.647	.098	1.643	.098
Utdanningsnivå x Far forsker					-.076	.123
Utdanningsnivå x Far prest					.105	.164
Utdanningsnivå x Far realist					-.469	.200
Utdanningsnivå x Far sivilarkitekt					.020	.156
Utdanningsnivå x Far sivilingeniør					-.074	.105
Utdanningsnivå x Far jurist					.122	.138
Utdanningsnivå x Far lege/tannlege					-.080	.103
Utdanningsnivå x Far revisor					-.164	.135
Konstant	-1.419	.086	-1.475	.102	-1.534	.127
-2 Log likelihood (df)	15156.024(10)		13781.394(15)		13769.079(23)	
Endring -2 Log likelihood (sig.)	-		Endring -2LL***		Endring -2LLns	
Nagelkerke R2	.055		.189		.190	
N	14014		14014		14014	

*** $p < 0.001$. *ref.*: Referansekategori

B2: Binær logistisk regresjonsanalyse med toppinntekt som avhengig variabel. Kvinner. Parameterestimater i logits.

Modell	1		2		3	
<i>Sosial bakgrunn</i>	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Far siviløkonom	<i>ref.</i>		<i>ref.</i>		<i>ref.</i>	
Far forsker	-.385	.124	-.482	.133	-.340	.173
Far prest	-1.123	.200	-.897	.209	-.742	.276
Far realist	-.543	.200	-.410	.212	.122	.268
Far sivilarkitekt	-.832	.193	-.569	.202	-.582	.271
Far sivilingeniør	-.197	.110	-.236	.119	-.007	.158
Far jurist	-.242	.151	-.585	.164	-.438	.204
Far lege/tannlege	-.143	.107	-.271	.116	.035	.154
Far revisor	-.829	.171	-.479	.181	-.415	.262
Alder (32 år = 0)	.164	.031	.180	.033	.181	.033
Alder kvadrert	-.006	.002	-.005	.003	-.005	.003
<i>Egen utdanning</i>						
Utdanningsnivå (Univ. høyere = 0)			-.705	.122	-.355	.181
Utdanningsnivå kvadrert			.068	.045	.039	.047
Forskerutdanning			.756	.173	.737	.174
Profesjonsutdanning			1.592	.089	1.577	.089
Siviløkonomutdanning			1.784	.144	1.765	.144
Utdanningsnivå x Far forsker					-.146	.182
Utdanningsnivå x Far prest					-.217	.266
Utdanningsnivå x Far realist					-.999	.370
Utdanningsnivå x Far sivilarkitekt					.010	.232
Utdanningsnivå x Far sivilingeniør					-.336	.156
Utdanningsnivå x Far jurist					-.128	.227
Utdanningsnivå x Far lege/tannlege					-.527	.160
Utdanningsnivå x Far revisor					-.141	.215
Konstant	-2.599	.123	-2.745	.146	-2.956	.173
-2 Log likelihood (df)	8573.919(10)		7402.617(15)		7381.017(23)	
Endring -2 Log likelihood (sig.)	-		Endring -2LL***		Endring -2LL**	
Nagelkerke R2	.034		.204		.207	
N	13533		13533		13533	

*** $p < 0.001$. *ref.*: Referansekategori